

Ljubomir Mudreša

B A R B A

LJUBOMIR M. MUDREŠA
BARBA

IZDAVAČ:
Književna zajednica „VLADIMIR MIJUŠKOVIĆ“ - Nikšić
(U povodu 50 godina izdavaštva 1969-2019)

ZA IZDAVAČA:
Govedarica Dušan

UREDNIK
Bajović Spasoje

RECEZENTI:
Slavenko Jovanović

UVOD:
Ojdanić Maksima Đordije

LEKTOR I KOREKTOR:
Ojdanić Maksima Đordije

ŠTAMPA:
IVPE - Cetinje

TIRAŽ
300.

NIKŠIĆ
2019. g

Ljubomir Mudreša

B A R B A

Knjigu posvećujem unučadima

Vjeri

Vuku

Ani Mariji

Kseniji

UVOD

„Barba“ najnoviji roman Ljubomira Mudreša

Iskonski posvećen lijepom kazivanju, nepresušnom snagom talenta, realnim slikanjem života, i ovaj put Ljubomir Mudreša postavio je pred čitaoca (ne) lako rješivu zagonetku, u obliku pitanja „šta je život“. On je odgonetao jedan instinski životok, slikajući u „Barbi“ ljude najrazličitijih životnih slobodnosti, pripovijedajući o tim ljudskim slobodnostima svojih junaka. Učinio je to vjerodostojno, slikajući životopisno, učinikovano crtajući svoje junake iz romana, prepisujući život.

To je pripovijest prepuna čemernih ljudskih slobodnosti i raspuklih biografija, istovremeno ne hoteći da melodramski završi priču o svojim junacima, jer ona to ne bi bila životna priča, nego bajka. To je roman pun ljubavi, ljudskih tragedija i posrtanja. Kao što je i u životu činio, nikad Mudreša nije prestao da mu izuzetnu važnost predstavlja Crna Gora, i ovaj put preplijećući u toj velikoj ljubavi osudu svega nečojskog – od suludnog ratovanja pri raspodu prelijepi zemlje, pa preko osude komunističkog jednoumlja, žestoko žigošću režimske poltrone, koji su uvijek najbolji prijatelji aktualnih režima, među, do tada, zakletom braćom.

Iako po ubjeđenju čovjek koji vjeruje, ni malo nije bio nježan prema onima, koji su uništavali tuđu sreću i živote, nego ih dovodi do „sposobnosti prava“, kao božju kaznu za nepočinstvo, pri čemu su ti, uglavnom komunitički konvertiti osuđeni na patnju, najmanje onoliko koliko su drugi patili zbog njihovih nedjela.

Vrlo uspješno, bez patetike uspijeva u kolopletu životnih tokova da sudbonosno sastavi svoga glavnog junaka Barbu, sa Jelenom, njegovom pravom i prvom ljubavi. Iako ta ljubav ima dimenzije platonskog, ničim uprljana, biva ipak kažnjena preranom Jeleninom smrću, zato što se svom voljenom Barbi Jelena nije na vrijeme požalila na sva nepočinstva, što su joj nanijeli oni, kojima je bio jedini posao da gledaju svoj interes, da uništavaju tuđe sADBine. Nije ih interesovao tuđi bol i patnja, nego su gazili sve pred sobom, uz pomoć aktuelne vlasti gledali samo svoju korist.

Pomalo svojateljivo posmatra svoga glavnog junaka Barbu, kome je životni moto bio: biti čovjek, patriotske i građanske provenijencije, ne preskače da ga je sADBina uplela kroz život sa čovjekom druge vjere i nacije, Hrvatom, Dalmatincem, ali oba časni ljudi i patrioti, pri čemu obojica žestoko, daleko od krajeva u kojima su rođeni, osuđuju nacionalističko neumlje, ostajući vjerni građanskoj istinitosti, pa i kad se često ne slože u pojedinim gledanjima.

Nimalo nije Mudreši zasmetala njegova novinarska svakodnevница, koja obično odvlači od literarnog doskoka, on ostaje i dalje poeta, pripovijedač i neprikosloveni društveni analitičar i publicista. Izuzetno uspješan kao pjesnički stvaralac, on u svojem proznom iskazu nimalo ne zaostaje, za svojim, patriotskom nadahnućušću, pitkoj za čitanje prozi i primjećuje, da poezijom i prozom, potkovanim sa lirskim pasažama, uobliči još jedan svoj stvaralački biser, svojstveno samo izuzetno nadarenim.

Đorđije Maksimov Ojdanić

Ljubomir Mudreša

TONI

Iscrpljen i vidno bolestan, iza mermernog pulta paba „Sunce“ jedva je na nogama stajao polupijani Toni, koga su od ranije zvali Barba. Ustvari, to je bila njegova posljednja stanica na putu ka trošnoj kući, u prigradskom naselju u kojoj je živio. Iza širokog pulta, na kojem su se smjenjivale prazne i pune čaše alkohola, čaja i kafe – tiskali su se jutarnji gosti, jer mjesta na stolicama iza pet stolova nije bilo. Kafansku tišinu narošavala je tiha muzika, najčešće pjesma „Money...“ koju su pjevali članovi benda ABBA, ili recimo, pjesme Michael Jackson, zatim Terezini i Kovačevi hitovi „Ostala si uvek ista“ i zveckanje praznih čaša na poslužošniku atraktivne konobarice. Gazdarica paba zvala se Keti, i za nju su pričali da je voljela čovjeka u gradu žeđe je otvorila pab. Nije kažu željela da mu rasturi brak, već je pristala na povremena zadovoljstva. Većina gostiju se bavila samo sobom, iako je bilo i onih koji su prepričavali sadržaj tek donešenih dnevnih novina. Stariji gospodin, zvao se Dragoje, zvanično Đordđije, povećavao je ton – samo da bi skrenuo pažnju gostiju na sebe. Bavio se advokaturom i uvijek je čitao krimi rubrike, koje su izvještavale o suđenjima nekim žestokim momcima. Opseg njegova intelekta mimo struke bio je „čovjek sa pola knjige.“ Njegovo komentarisanje bilo je upućivano odbrani, kojoj je uvijek nalazio neku grešku prije svega kad je riječ o dokazima.

„Dokazi su relativna stvar i uvijek ne moraju biti otežavajući, za okrivljene. Treba nastojati da ih relativizuješ i minimziraš. To naravno, mogu raditi kolege koje imaju iskustva u takvima odbranama“ ljudi koji su

se bavili "kriminalnim radnjama", govorio bi društvu u koje je često zalazio. Bilo kako, Dragoje je bio nerijetko angažovan na odbrani kriminalaca i nije propuštao priliku da medijima daje izjave tokom suđenje. Te izjave su mu obezbjeđivale veći ugled u kriminalnim krugovima. Tog jutra, atraktivna plavuša, koja je bila u društvu dvojice muškaraca, slušala je Dragoja. Okretala bi se njemu i prebacivala nogu preko noge samo ako je to bilo u njegovom vidokrugu. Toni je znao da ona radi u opštini i da je taze udata, za slikra koji rijetko izlaže i čije slike nijesu naročito tražene. Od gostiju u „Sunce“ svraćali su kartaši – dokoličari, čekajući nekog od novodošlih igrača. Tek kada bi ugovorili poker partije – povukli bi se u posebne apartmane. Ujutro, prepoznavali su se gubitnici. Mrzovljno bi napuštili pab. Oni koji su bili bolje sreće, kraće bi se zadržavali, čašćavajući konobare a nerijetko i sve goste u pabu.

Među gostima stajao je Toni, mijenjajući oslonac sa jedne na drugu nogu, držeći polupraznu čašu rakije u desnoj ruci. Noći su za njega bile duge i uz čaše bilo kakvog jeftinog pića prolazile bi brže nego dan, kada je ležeći na rasklimatanom dvosjedu se trijeznio. Nije volio priču mada ga je rijetko ko išta pitao.

Tako je bilo danima. Kući bi dolazio u kasne sate, i više obučen nego u plavoj pohabanoj piđzami – polusavijen na klimavom dvosjedu ležao. Ustajao bi mamuran od noćnog pijančenja, i teturajući se izlazio na česmu u dvorištu, da bi ispljuskao lice vodom. Nije se trudio da zadah od nečistoće, znoja i prosutog alkohola na odjeći spere vodom. Istina, radio je to u početku, kada se vraćao sa plovidbe. Ustao bi, umio se, obrijao, prao zube, i najmanje jedanput sedmično se kupao i razumije se, redovno se presvlačio, zimi kratka plava dolamica, plava košulja i kapetanska kapa. Ljetii

bi oblačio farmerice, majica i patike. Kako je vrijeme prolazilo sve je manje poklanjao pažnje sebi i odjeći.

Tog jesenjeg jutra kada se vraćao kući, na izlazu iz paba „Sunce“ stajao je bijeli pas.

Dugo ga je pas gledao i mahao dugim repom. Ustvari, gledao ga je tužno, nakratko, saginjući glavu do njegovih dubokih crnih zapuštenih cipela. Onda bi blago podigao njušku, prišao bliže, podigao desnu prednju šapu i htio da lizanjem izrazi blagonaklonost prema novom poznaniku. Toniju nije bilo do psećeg pozdrava, već ga je šutnuo u njušku, nakon čega je pas zacvilio i lijeno se sklonio sa puta. Toniju je na tren bilo žao psa ali mislio je da ni sebi ne može pomoći a kamo li životinji koju je prvi put srio. Jedva održavajući ravnotežu tijela nastavio je put sve dok pas nije tužno počeo da zavija, nastojeći da ga sustigne. Toni je zastao, i vidio da ga nemili saputnik prati.

„Mrš džukelo šta ćeš mi – kada ni sebe ne mogu pomoći!“

Okrećući se licem u pravcu puta Toni je izgubio svijest i pao pri kraju ivičnjaka. Osvijestio se u taze bijelo okrečenoj bolničkoj sobi. U magli šećanja čuo je riječi mediciniske sestre „Okrenite se na stomak, i zadignite pudžamu, na desni bok, jer sada ću da Vam dam injekciju!“

„Odakle ja u bolničkoj sobi“ pitao je Toni

„Jutros su Vas našli na putu, i neki prolaznici su Vas doveli u bolnicu. Pregledali su Vas ljekari, i propisana Vam je terapija, koju morate da primate u bolnici“ – rekla je medicinska sestra – okrećući glavu, i brzo izašla.

Trudio se Toni da se šeti detalja. Uzalud, nije se ničeg šećao, sem izgladnjelog bijelog psa, kojeg je neđe vidoj i srio. Ta slika psećeg tužnog pogleda – ostala mu je u šećanje. Nije Toni baš volio sebe, a još manje ži-

votinje. Često bi razmišljao kako će uskoro umrijeti, i mislio je: „Nije mi žao. Jebem ti ovako životinjarenje. Moj život je mučenje, i kada bih mogao birati između tuge i sreće uvijek bih izabrao tugu,” sam sebi je šaputao. „A, zašto” pitao je sebe, „Zato, jer ne znam kako bih to ja mogao biti srećan, sam samclt na ovom svijetu.”

Razmišljanja o životu prekinula su dva muškarca. Prišla su krevetu prevalili ga na klizna nosila i odvezli u bolničko kupatilo. Nije se otimao, jer nije mogao. Bilo mu je svejedno. Kada su ga okupali, došao je bolnički berber skratio mu zapuštenu kosu i počeo da sapuniše bradu. Toni se nemoćno otimao, galamio ali dvojica bolničara omogući li su brijaju da dovrši posao. Ljekari su mu saopštili da moraju hirurškim putem odstraniti dio jetre – za koju su kazali da je ozbiljno oboljela.

„Možeš da biraš – ili ćeš biti operisan ili ćeš veoma brzo umrijeti, na tebi je da, do jutra odlučiš” rekli su i otišli.

Te noći, Toniju je kao na filmskoj traci – odslikan sopstveni život.

Prvo upoznavanje sa Jelenom vratilo ga je u nezaboravljenu mladalačku ljubav i zaljubljenost. Ona vitka, sa ljepotom koju jedino Svevišnji može ženstvenošću da mladost okiti, prolazila je njegovom ulicom, svako jutro kada bi odlazila u Gimnaziju i u popodnevnim časovima kada bi se vraćala kući. Skoro da bi svakodnevno išla sama, rijetko sa Stankom njegovom susjetkom, koja je takođe, išla u niži razred. Toniju su u noćnom košmaru nadirala osećanja mladalačke zaljubljenosti, koju jedan dvadesetogodišnjak može da ima. Ljepota duguljastog i uveliko bljedolikog lica, lijepih crnih očiju i dugih gustih trepavica, zakićenih čupercima kratke crne gose – bio je općinjen. Korak koji je nosio graciozno đevojačko tijelo – jednomjerno je odzvonjavao popločanom ulicom od dobro izgla-

canih žutih cipelica i to uvijek u istom vremenu – sedam časova i trideset minuta ujutro i jedan čas poslije podne. U tom vremenu Toni bi namjerno izlazio ispred svoje kapije ili bi pak, odlazio u prodavnici, najčešće kupujući i nepotrebno. Kovao bi planove kako da se sa Jelenom upozna.

Htio je da kaže komšinici Stanki, kada se sa Jelenom bude vraćala iz škole, da će izaći na ulicu i da ga sa Jelenom upozna. Ipak, odlučio je da to sam uradi. Samo da me ne odbije, da kaže ajde mali sad ispari... Kada se vraćala iz škole, stao je pred nju, vidno crven u lice i predstavio se. Nesigurnim glasom je rekao: „Želio bih da se upoznamo. Moje ime je Toni, a znam da se ti zoveš Jelena“.

„Znam kako ti je ime! Sad kada smo se upoznali, mogli bi jednu veče zajedno izaći na korzo“, rekla je.

Toni je bio najsretniji čovjek na svijetu. Možda, mislio je, i Jelena gaji takva ošećanja? Jedva je čekao tu veče kada će zajedno šetati gradskim korzoom. I desilo se. Šetali su širokom ulicom, koja je decenijama bila ogledalo mladosti, ljepote, uljudnih manira ponasanja, udvaranja, ogovaranja i špijuniranja. Inače, na koorzou se nosila najbolja gardaroba, počev od italijanskih šuškavaca, mokasina, kasnijih godina krijumčarenih: košulja, jakni, farmerica, patika, đubretaraca, sa obaveznom kapuljačom ... Imućniji su šili odijela, a zimi bi obavezno, oblačili zimski duge crne kapute. Znalo se ko je sa kim u vezi, ko se kome dopada, koje su to kratke a koje ozbiljnije veze. Korzom su šetali i starija čeljad, kako su govorili da bi „pred spavanje protegli noge“ ali njihovom opažanju nije mogao promči ni jedan novi detalj. Svježe novosti prepričavane su uz jutarnje komšijske kafe, obavezno, dodajući novo-izmišljene detalje i zapažanja. Korzoom su šetali i špijuni koji su grad „držali“ pod budnom pažnjom ušiju i očiju.

Prenosili su utiske i informacije u kancelarije opštinske UDBE. Ostao je upamćen susret- dva špijuna, ustvari najbližih komšija, na vratima zgrade UDBE. Pošto je saopštio svoje informacije, jedan od njih je izlazeći iz kancelarije ugledao poznanika i rekao:

„Ne moramo više da se pretvaramo – sad znamo kojim se poslovima bavimo.“

Na to će drugi:

„Jeste ali ti radiš po zadatku, a ja za pare.“

Šećanjem na Jeleninu ljepotu, i svoju ranu mladost Toni je potiskivao misao na bolijest i preporuku ljekara za obaveznu operaciju. Brže su mu prolazili noćni sati. U nesanici vraćala mu se slika voljene đevojke, posebno na prvu šetnji na korzou. Blistala je u bijeloj kratkoj bluzi sa plavim okovratnikom otpozadi, kojeg je pokrivala duga crna kosa. Gusti pramenovi, pokrivali su dugi vrat a spreda - kitile su nabrekle grudi. Plava sukњa, malo iznad koljena, isticala je uzan struk i širinu kukova iz kojih su vitke duge noge plijenile muške poglede. Bijele patike, vezane dugim perlama odavale su sklonost slobodnjem stilu oblačenja i bile rijetko viđene na gradskom šetalištu.

Šetnja po širokoj gradskoj ulici otegla se dugo. Oboje su tako željeli, jer bio je to početak mladalačke ljubavi, lijepo maturantkinje Jelene i asistenta Pomorskog fakulteta Tonija, koga je društvo zvalo Barba. Vidno uzbuđen rijetko je skidao pogled sa nje, i veoma ljutito bi užvraćao pogled upućen momcima koji su je u mimohodu gledali ili namigivali. Jelena je znala, da svojom ljepotom i mladošću pljeni pažnju ne samo momaka već i svojih drugarica. I godilo joj je.

Neke od njih bile su ljubomorne. Polušapatom su je ogovarale, kako često mijenja momke, te da je otuda nemoralna. Teško im je padalo što je bila najbolja učenica Gimnazije. Vrhunac zavisti od drugarica, oseti-

la je, na maturskoj proslavi, kad je izabrana za najljepšu đevojku Gimnazije. Bilo je to godina kada je počeo biranje najljepše gimnazijalke. Blistala je od uzbuđenja. Rumenilo je prelilo njeno bledoliko lice, a drhtave noge jedva su tijelo održavale da ne padne. Od desetak učenica koje su šetale hodnikom žiri je jednoglasno izabrao nju kao najljepšu i sa najboljim ocjenama među učenicama. Dobila je povelju Nastavničkog vijeća Gimnazije u koju su upisane odlične ocjenje učenja i vladanja. Titulu najljepše maturantkinje dodijeljen je u okviru zabavnog dijela proslave. Vidno uzbuđenje povećavalo se nakon hladnih i uzdržanih čestitki školskih drugarica. Jelenin izbor i uspjeh postale su teme raznih priča u gradu. Ogovaranja su se prenijela iz Gimnazije na ulicu i posebno u partijski Komitet.

„Eto Gimnazija je uvezla izbor „kraljice mature“ iz kapitalističkih država, što podriva socijalistički odgoj mladih – treštale su optužbe zajapurenih komunista na zatvorenim šednicama Opštinskog komiteta. U Jelenine grijehove dodato je i to da ide u manastir na nedjeljna bogosluženja. Dobila je ime „bogomoljka“.

Izlasci u grad i šetnje korzoom za Jelenu su završeni. Našla je mir u samovanju izbjegavajući tako zlonamjerne poglede. Mladalački polet potisla je zloba drugarica sa kojima se družila. U danima usamnjenosti Toni joj je bio jedina utjeha. Kako da živi? Đe da ode? Što da upiše?. Mislila je da odluke ne traba donositi naprečas. Sačekaće...Ipak, znala je da će živjeti ili studirati dakleko od rodnog grada.

„Volio sam je iskreno, svim srcem ali ponekad mučile su me sumnje, koje su dolazile iz moje mладалаčke i usijane glave. Činilo mi se da tek onda kada je budem imao – te sumnje će nestati. Do tada, ljubomoru pokrenulo je crv sumnje ali razloge nije nalazio.

Možda, jednoga dana kad mi Jelena postane žena, biće drugačije. Pa đeca su kruna ljubavi i čvrsta veza bračnih drugova” mislio je Toni te noći uoči operacije. Tokom njihove ljubavne veze, Jelena ga je najiskrenije prihvatala poslije raspusta i događanja u Gimnaziji. „U ljubavi vidiš i ono čega se bojiš. Možda će njena povrјeđenost biti jača od njegovog ošećanja. Bojim se ostaću sam. Znao sam da je njena ljutnja i sopstveni ponos zasljepljuju. Znao sam, da ako ode na studije u drugi grad ustvari, želi da poče novi život. Bojim se, bez mene. Đevojka sudi po trenutnoj spoznaji i opire se istinskoj ljubavi jer prihva realnost, a u ljubavi vrijeme i daljina hlađe emocije. To bi bio kraj moje i njene veze.“ Crv sumnje svjesno ga je čerao da bude grub u intimnom trenucima. Jelena mu se podavala i činilo mu se da je na momente njegova grubost, potiskivala njena strast. Iako su se međusobno preplijetala strast i bol Jelane je čutala. Nikako da kaže, „Toni - volim te.“ „Zašto se ne otvori, da znam što ošeća. Imao sam utisak da mislima nije tu, da je daleko odlutala, da sam samo ja iskren. Pa žene znaju da su oči ogledalo sreće i tuge. Jelena iz njih, može da čita otvorenu knjigu mog ošećanja. Naprosto, znao sam da nema čiste ljubavi bez patnje. Jedan dio mene je volio, dok sam je pošedovao. Međutim, kada nijesmo bili zajedno razdirala me ljubomora. U ljubavi i patnji teško je spoznati istinu. Za mene dolazili su najteži dani u životu. Nekolika dana nijesam viđao Jelenu. Otišao sam u njenu kuću, ali sve moje molbe i pitanja – de je otišla Jelena ostala su bez odgovora. „Ti si kriv da moja jedinica zauvijek ode iz rodnog grada“ – rekao mi je otac đevojke koju sam volio, šećao se Toni u zori koja se polako uvlačila u novi dan.

Njegovu misao, „kako bih sada slatko polpo nešto žestoko“ prekinuo je ljekar pitajući ga „što si odlučio?“

Sredinom dana Tonija je u polusvjesnom stanju vratla graja oko njegova bolesničkog kreveta, a više šamari - medicinske sestre. „Moje tijelo lebdilo je u nekoj beskonačkoj praznini u kojoj nijesam ošećao: bol, svoj život, nijesam imao šećanja, ali su se u meni preplijetala sreća, koja mi je ulijevala nadu da će da živim, i tugu što nije tu moja majka, stariji brat, otac ili Jelena...Kako je vrijeme odmicalo u moj svijet polako je ulazila stvarnost. Otvorio sam oči i nepomično zurio u bijeli plafon bolničke sobe. Jeste, da je moj život bio pun tuge, razočarenja, patnje i teškoća ali - Bože hvalati, za novi početak starog pačenog života koji mi daruješ,” šaptao je Toni pokušavajući da pokrene ručne i nožne prste. Nije želio da se šeća uspomena ali one su nekontrolisano nadirale, činile ga nervoznim, posebno one iz rane mladosti.

U porodičnoj kući Toni se rodio četiri godine poslije Stefana. Otac Đordje umro je, 1975.godine. Dva mjeseca prije očevog izlaska iz zatvora – 1951. godine majka se objesila. Našli smo je da visi ispod grana krivog jabukovog drveta, na sredini bašte. Stefan je diplomirao na elektrotehničkom fakultetu i zatim, sa dva studenska druga, u okolini slovenačke Gorice, ilegalno prešao u Italiju. Neku godinu kasnije, kao slijepi putnik, na teretnom brodu, doputovao je u SAD.

Prije diplomiranja Stefan je, mlađem bratu rekao da će da zauvijek ode iz Crne Gore. Kada je dolazio kući ljetipilom bi krpio stranice knjiga stranih rječnika engleskog i italijanskih jezika. Rijetko bi izlazio u grad, i izuzev Janka nije imao drugova. Kad je emigrirao, rijetko su se dopisivali. To je Toniju teško padalo. „Da, bilo je male ljubomore među nama a povod za svađe bile su igračke i veća pažnja koju je otac poklanjao starijem sinu. Često bi ga rukom milovao po kosi. Tako nešto meni nije nikad radio, a kako sam želio da me zagrli,

pomazi, da čujem kako me zove sine, ili da me izvede u grad, kao kad je išao sa Stefanom”, šaputao je Toni i prizao sebi da mu tada, oca nije bilo žao, kada su ga jedne noći odveli milicioneri. Dok je Stefan studirao u Zagrebu sve je bilo podređeno njemu. „Pa Stefanu se mora slati, kako bi završio studije. Svi smo se nadali da će se zaposliti, da će nas pomoći, prije svega meni, koji sam već bio upisao pomorske studije. Ništa od toga! Stefan je pobegao iz Jugoslavije. Pismom se jedan put javio iz izbjegličkog logora u Italiji i dva puta iz SAD-a” – šaputao je Toni trudeći se da ne misli na njega. „Posljednjih godina nije se javljaо, a neznam zbog čega,” pitao se. „Majka Jana danima je nekuda odlazila, da se raspituje kuda su poveli našeg oca ali uvijek se vraćala tužna i čutala. Mjeseci su prolazili u starhu, isčekivanju i siromaštvu. Radila je teške poslove: cijeplala drva za ogrijev, prala, peglala a poslije godinu dana zaposlila se u Opštini, kao čistačica. Komšija Miloš radio je u stanici milicije ali nije htio da kaže da je naš otac i da li je živ. Kao sedmogodišnjak šećam se Miloša. Njegova kuća je treća od naše ali ga nijesam nikada vidoо da dođe u pošjetu, da se pita sa moјim ocem, sa nama, i ako smo mi, đeca nerijetko zajedno išli u školu. Kasnije smo, od drugih, saznali da je naš otac u zatvoru, a poslije godinu dobili smo njegovo pismo, i znali da robija na Golom otoku. Nije pisao zašto je zatvoren, koliko je osuđen...Bili smo izolovani od komšija i od đaka. Oni koji su sa nama išli ili se vraćali iz škole nijesu željeli naše društvo, i izbjegavali su nas. Tako su nas ignorisali. Danima iz kuće nijesmo izlazili kada se naša majka objesila. Po dvorištu u kući milicija se danima motala, tražeći nešto – što mi nijesmo znali. Ispraćaj na groblje majke teško smo Stefan i ja preživjeli. Ostali smo sami, bez roditelja, a od naših rođaka jedino nas je očeva majka redovno obilazila, donosila hranu, pra-

la i pazila. Dva mjeseca poslije majčine tragične smrti, otac je došao kući. Dugo je ostao sam u spavaćoj sobi. Kada je izašao, njegovo blijedo lice ličilo je na dugogodišnjeg isposnika, sa dubokim brazdama i opuštenih obraza, prorijeđenim sijedim brkovima. Držao nas je u zagrljaju, i ponavljao „bićemo mi dobro. Moramo...“

„Tata, iako bolestan, radio je teške, poslove uglavnom zidarske. Bio je srećan kada je nadničario. Kasno bi kući dolazio, i iz vunene torbe vadio slaninu, hljeb, so, bijeli luk, malo bijelog krompira. Jedne večeri donio u limenoj kanti marmeladu. Za nas to je bilo pravo iznaneđenje i slavlje. Prazna kredenca, počela je da se puni namirnicama. Radovali smo se kada je otac donio mirišljavi sapun. Njega smo upotrebljavali samo ujutro kada smo išli u školu. Naša baka dugo bi pričala sa ocem, poslije našeg odlaska na spavanje“ šećao se Toni. Odrastali smo uz njegovu ljubav. Stefan je završio studije, i bio kod kuće nekolika dana.

Jedne jesenje noći lagano je legao u moj krevet. Onako zagrljeni svu noć smo pričali. Ustvari samo on! Čutao sam i slušao. „Znaš Toni, ja se teško uklapam u ovo društvo u ovaj sistem, koji je od našeg oca -prvoborca – partizana, napravio izdajnika, a nas, njegovu đecu, obilježio kao nepoželjenu i izopštenu. Naš otac je pravi primjer stradanja u komunizmu, kome je bio vjeran, za koga je ratovao, ranjavan bio i dao sve što čovjek može dati njegovoj partiji i državi. Njemu nije suđeno! Ko mu je bio sudija? Naznamo za što je osuđen! Od nekadašnjeg skojevca, pa kasnije komuniste, ta ideologija napravila je izgubljenog i preplaćenog čovjeka, koga su se odrekli svi njegovi drugovi sa kojima se borio za društvo u kome je mislio da sloboda donijela je ljudsku slobodu i materjalnu sigurnost. Od borca, revolucionara, naparvili su izdajnika. Izjednačili su ga sa onima koji su ratovali zajedno sa fašistima.

Đorđije je građansko lice a ne vojno. Kad bi bio vojno lice, pa nešto radio za Ruse, onda bi bio izdajnik. Ovako? Ako je poštovao Ruse, jesu li do skoro komunisti se kleli u njih, i preko noći bez objašnjenja, počeli da hapse one koji su ih i dalje poštivali. Otac je na Golom otoku robijao tri godine. Poslije izlaska iz zatvora nju mu je bilo teže nego dok je robijao. Bio je bez građanskih sloboda, izbjegavali su ga saborci, a vlast oličena u državi jednoumlja i ideološke moći za koju se borio, nije mu dala posao. Ta komunistička bratija prisvajala je patriotizam, slobodu samo za sebe. Ja pitam đe su sada ljudi koji su se borili, ginuli i branili Crnu Goru. Što je sa komitim, zelenasima, što je sa njihovom krvavom borbom za Crnu Goru. Đe su oni koji su se vjekovima branili našu Crnu Goru. Nema ih u udžbenicima, medijima. Nema riječi o četiri Crnogorske dinastije, po čemu je naša zemlja u vrh krunisanih država Evrope. Ovaj sistem ističe samo jednog čovjeka – vođu, učitelja, komandanta, i od njih misle da sve počinje. Oni koji vjeruju u to napreduju u poslu i životu. Hoću da radim, ali i da zaradim, da sam slobodan, da slobodno mislim, govorim, putujem. Hoću slobodno da idem u crkvu, da šutra krstim đecu. To ovde ne mogu. Nad našim glavama visi hipoteka đece izdajnika, a mi ne znamo zbog čega nas tako zovu. Naša majka je prva žrtva tog komunističkog jedoumlja, tog progona,” šećao se Toni bratovljeve ispovijesti. U zoru, kada sam ustao ugledao sam oca kako plače. Pružio mi je bratovo oproštajno pismo i rekao „pročitaj pismo ali ne plači. Stefanu će biti dobro.“

Dan kada je Toni izašao iz bolnice ošećao je živost u životu, i radovao se. Betonskim puteljkom, laganim hodom došao je na kapiju, sačekao gradski autobus i dovezao se kući. Stara drvena ulazna vrata, otvarao je polako, bojeći se da ne ispadnu iz šarki, što

mu se često dešavalo. Ustajali vazduh se promijenio otvaranjem velikih prozora. Podnevni sunčevi zraci osvijetili su prostoriju. Ipak, želio je da se odmori na klupi ispred ulaznih vrata. Dugo je šedio mučeći se da ne potegne rakiju iz poluprazne staklene boce. „Tvoja je volja da piješ ili ne, ali ako to uradiš, znaj kratko ćeš živjeti,” šetio se riječi hirurga koji ga je operisao. Toni je tog popodneva polupraznu bocu rakije postavio na prozor. Htio je da je gleda, da ga izaziva ali i da vidi može li živjeti bez alkohola. „Dosta smo se družili, i došlo je vrijeme rastanka. Dok smo bili zajedno – ti mi nijesi ništa dobrega donijela, izuzev što sam sa tobom ubijao šećanje na moj mukotrp života” – šaptao je Toni.

Vrijeme je provodio u kratkim šetnjama do grada, i čim bi pokupovao namirnice vraćao se kući. Išao je sve sigurnijim korakom, vraćao mu se život. Jednog dana susreo je bijelog psa, koga je prije operacije očerao. Pas mu je prišao, mašući repom, pomirisao ga po nogama. Trčkarao je iza novog gazde. Nije htio da ga očera. Naprotiv bilo mu je drago što će zajedno otići kući. Narednih dana Toni se posvetio unutrašnjem uređenju kuće.

U spavaću sobu svojih roditelja nije odavno ulazio. Posebno ne, od kada se majka objesila. Bacio je stare krevete sa robom, male natkasne, a od namještaja ostala su dva stara ormara i majčin drveni kofer, kojeg će kasnije pospremiti. Očev stari alat, poslužio mu je da popravi ulazna vrata i porušenu ogradu. Komšije su zazirale od njega. Njemu je to odgovaralo. „Što će mi, dok je otac bio u zatvoru, dok sam se opijao, i dok sam ležao u bolnici svi su me izbjegavali. Na majčin vječni ispraćaj nije ih bilo. Za sada, neka tako ostane”, govorio je Toni jedinom prijatelju psu, koga je nazvao Beli. Ustvari, nijesu se razdvajali. Onda, kada je išao

u grad, pas bi ga pratio do onog mjesta đe su se dva puta sreli. Tu bi čučao, sa lijeve strane puta i čekao gazdin povratak. Pozdravljavao bi ga skakanjem uz tijelo i neprestalnim mahanjem kratkog repa.

Na Tonijevu kapiju je jednog poslije podneva banuo komšija Miloš. Poslije pozdrava iznenađen pošetom, pozvao ga je da uđe u kuću. Nije htio. šeli su na drvenu klupu ispred ulaznih vrata. "Vratio si se iz bolnice, a vidim da si i bocu ostavio" reče Miloš, već zašao u pozne godine.

„Da, nego recite vi meni, kojim dobrom?“

„Komšije smo i red je da se pošećujemo i pozdravimo. Znaš da su komšije bliže nego najrođeniji“ reče Miloš.

„Sada, kada je vrijeme davno prošlo pitam te zbog čega je moj otac osuđen, bez suda i presude i zašto je na Golom otoku odležao tri godine?“

„To je trebalo njega da pitaš a ne mene, koji sa njegovim zatvorom nemam ništa“ – odgovorio je Miloš.

„Nije tačno da ne znaš! Ti si radio u Upravi milicije. Ako iko zna razloge za tamnovanje moga oca – onda si to ti! Vrijeme tvog komunizma i torture će uskoro proći. Ako mi sada ne kažeš, uskoro ću zaznati. Inače, otac godinama je preplašeno čutao iako je za svoju hrabrost u minulom ratu dobio najviša odlikovanje. Njegovo zdrastveno stanje, poslije robije je dokaz kroz sve što je prošao. Njegove poslednje riječi su: ukopajte me kod vaše majke“ - reče Toni.

Miloš je ustao, vidno iznerviran, i bez pozdrava otisao.

Nemir je ušao u Tonijev život, mnogo pitanja a malo odgovora.

„Pa riječ je o mome ocu, koji je kao student Beogradskega univerziteta postao član KPJ. Organizator

ustanka. Borio se u NOR-u kažu, veoma hrabro. Imao je visoki vojni čin. Nosilac odlikovanja. Tada jedan od rijetkih ljudi sa završenim fakultetom. Poslije rata bio direktor opštinskog građevinskog preduzeća. Imali smo život iznad materjalnog prošeka. Majka je bila posvećena nama i kući. Odjednom, njegovo hapšenje, zatvor na Golom otoku... Zbog čega, i koji su to njegovi grjehovi? – progonila su Tonija pitanja bez odgovora.

PIZDUN

Decembarska zima donijela je višednevnu studenu kišu, jak ševerac i hladnoću. Pred Novu godinu pao je snijeg. Toni je izlazio iz kuće samo da kupi namirnice. Ostatak dana provodio je gledajući TV i čitajući periodičnu štampu. Poslije poslije podnevne dremke riješio je da vidi što je to njegova majka u drvenoj škrinji ostavila. U vrhu škrinje lijepo složena ljetnja i zimska garderoba i staklena boca, do vrha puna rakije. Uzeo je i odčepio. Lijep miris čiste lozavače. Nije se dvoumio začepio je oklasinom i vratio u škrinju. Pri dnu škrinja, uvijen u najlonsku kesu, našao je majčin dnevnik bojažljivo ga uzeo i prilegao na dvošed. Dugo je razmišljao hoće li da ga otvori. „Nemam pravo da čitam majčin dnevnik. Što ako je pisala nešto što bi me ožalostilo, naljutilo, i što ako bih saznao neke detalje iz njenog intimnog života? Ne, ne želim da ga otvorim“ – rakao je, ostavljajući dnevnik na natkasnu u spavaćoj sobi. „Neka ga blizu glave ako se predomislim.“

Vraćajući se iz grada dugo se dvoumio da li da svrati u pab – u kojem je provodio dosta vremena. Ipak, odlučio je – svratiće. Šeo je za praznl sto, naručio čaj sa limunom. Unutrašnjost „Sunca“ bia je ista, smo što je gazdarica Keti preuredila enterijer, tako što je zamijenila širok i dug pult – manjim, i smjestila još dva stola. Gledajući goste primjetio je advokata Dragoja, i ženu koja je bila udata za slikara. Klimnuo mu je glavom, iako su prošle godine, od kada se nijesu viđeli. Advokat je sa sagovornikom vodio raspravu o prilikama u Jugoslaviji, oštro kritikovao komunizam, posebno ljude koji su šeđeli u vrhu Opštine. „Pa ljudi moji, zar im nije dosta vladanja i komfora. Mijanje stanove, radna mjesta, zapošljavaju, školuju koga hoće. Po-

neki od njihovih klimoglavaca uspije da dobije neko od boljih mjesta,” zajapureno opisivao je dešavanja u opštini. Koketna bivša slikareva žena, pratila je njegov razgovor sa kafanskim gostom i upadicama govorila : „Nemoj da se nerviraš, ma što te briga.“ Mlatarući rukama, njegov sagovornik nije mogao doći do riječi, ispio je ostatak alkohola i izašao iz paba. „Ništa se nije promjenilo“ reče samom sebi Toni odlazeći osim što je treštala nova Jevremovićeva pjesma „Pesnik i gitara.“

Kada je htio da ugasi stonu lampu, zakačio je majčin dnevnik, podigao ga sa poda i otvorio. „Pa, dobro, majke Jane i oca Đordija više nema, brat Stefan je daleko – kome bi onda smetalo da dnevnik pročitam. Tekli su noćni sati, dok je Toni čitao dnevnik, sitnim rukopisom isписан. Majka je pisala, kako je predano učila, te neka đačka druženja i dogodovštine sa ekskurzija. Poslije završene mature, roditelji nijesu mogli da je pošalju na studije, već je ostala u kući. „Moje prvo viđenje sa Milošem, našim komšijom, bilo je na korzu. Šetala sam sa drugaricom kada mi je uljudno prišao. O njemu sam znala, kako je jedva završio srednju milicijsku školu i da radi u miliciji. Mira, moja drugarica izvinila se i otišla kući. Miloš je dugo pričao o sebi, svom poslu, porodici i izrazio želju da se vidimo opet,” napisala je majka.

„Taj Miloš stalno je prisutan u našim životima,” reče Toni. Ustade da piye vode a zatim, nastavi čitanje.

„Miloš nije me ostavljao na miru prilazio mi je govorio da zajedno izađemo na korzo, da odemo u bioskop”, pisala je majka. „Stajala sam sa školskim drugaricama, kada je prišao Miloš. Uzeo me ispod ruke i sliom privukao sebi. Prije nego što je pokušao da me poljubi, svom snagom sam ga odgurnula, psujući ga. Pao je za zemlju. Dižući se rekao je, „sinoć se nijesi opirala kurvetino! Sada se praviš poštenom, a tvoje poštenje najbolje ja znam:“

Poslije Miloševih laži majka opisuje teške trenutke svog života. Nije izlatila iz kuće, i često je razmišljala o samoubistvu.

„Što će mi žigosani život, kad je na moju đevojačku nevinost, jedan obični pizdun zaliјepio etiketu kurve.“

Majka piše, da je riješila da prekrati svoje muke, tako što će otići na Primorje, i sa Velikog krša skočiti u more.

„Otputovala sam, i bez teškoća zaraslim putem od makije i drugog šiblja, došla do Veljeg krša, pedesetak metara iznad mora. Popela sam se na njegov vrh, klekla i dugo se molila. Skinula sam bluzu i šalom omotala oproštajno pismo.“

„Morska pučina smirivala je moju uzrujanost. Taj nedogled plavetnila gubio se u tački de se spajalo more i nebo. Mali talasi zapljuskivali su obalu, osobito onu, ispod mjesta sa kojeg sam tražila Božji oproštaj i htjela da sebi oduzmem život. Psihički bila sam spremna, da tijelo darujem moru, koga sam često sanjala. Njegova širina, dubina i sunčano prelivanje svjetlosti su me fascinirali, i kada sam tog trena, odlučila da more uzme moje tijelo u meni je zavladala ravnodušnost. Laganim korakom prišla sam samoj ivici i sunovratu. Željela sam da kraj života dođe što prije. Odjednom moje tijelo je neka sila zadržala na vrhu ambisa. Čudno, opet sam razmišljala, ali tada potpuno mirno. Kao na filmskoj traci prikazivan je moj život. Onda u meni dilema. Hoću li napraviti taj posljednji korak ili ... Da sam se bar nauživala mladosti, onog đevojačkog nagona što se utapa i smirije ošećanja intime i požude tijela, otišla bih zadovoljna na putu nepovratka. Naprotiv, moru ću darivati ljudske vrijednosti onakve koje Tvorac daruje svima u času rađanja. Mir u času kada životni put dođe do kraja i kada je tijelo od duše spremno na vječni rastanak, tu čudnu tišinu remetio

je glas ptice koja je jako krištala. To me je uznemirilo i stala sam na ivicu provalije. Taj posljednji korak nije-sam mogla učiniti.“

„Đevojko!“, začula sam muški rapavi glas, koji me uopšte nije unervozio. Naprsto prekinuo je moju želju za samoubistvom i vratilo me u stvarnost. Okrenula sam se, sasvim polako bojeći se da ne izgubim ravnotežu i padnem u more. Preda mnom stajao je starac, koji je desnom rukom držao poduži povodac utovarenog kotarinama, šarenog konja a lijevom se držao za dugi krivi štap.

„Ama, što si naumila jadna? Tvoj mladi život ima višu cijenu, od grijeha ako si ga počinila. Znadni, život daje i uzima samo Gospod. Mukotrp života ima mnogo izazova. U njemu ima više patnje, muka i suza od radosti i sreće u ljubavi. Pred tobom su dani koje ti je Bog dao časom rođenje, i nemaš pravo da ih prekinеш. Nema ljubavi bez patnje. Kad nešto izgubiš danas vratice ti se narednih dana. Ako si kriva moli se. Bog prašta.“ rekao je sijedi starac i nečujno nestao. Gladala sam kuda je odlazio, ali nijesm bila sigurna da je otisao puteljkom kojim sam ja sišla. Vratila sam se sa kamena, šela na zemlju i dugo razmišljala. Nestala mi je želja da sebi oduzmem život. Dopuzala sam do mjesta, đe sam ostavila odjeću, polako se vratila nazad. Obukla se i otišla do autobuske stanice“.

„Poslijepodnevno sunce pržilo me je u autobusu kojim sam se vraćala kući. Iz autobuskog kasetofona pjesme Kemala Montena vraćale su moje raspoloženje.“

„Jesen i zimu provela sam u kući. Prvog dana proljeća u našu kuću banuli su Miloš, njegov otac i stric. Po izrazu lica, moga oca viđelo se da nije oduševljen njihovom posetom. Onako sa nogu pitao je „kojim dobrom.“ Gosti su šeli za sto, najprije razgovarali o vremenu, poslu a zatim Milošev otac reče:

„Došli smo da prosimo tvoju kćer za našeg Miloša. Znaš deca se znaju od malena, i bila bi nam želja da se vjenčaju, i naše porodice da se sprijatelje.“

Moj otac me je stalno gledao, valjda čekajući neki moj znak. Ćutala sam. Gosti su se ipak, dogovorili da im odgovorimo za sedam dana.

Kada su izašli u dvorište počela sam da vrištим i psujem,. Iz mene nekontrolisano izbijao je bijes!

„Đubre jedno, kako si mogao da dođeš u moju kuću i da me prosiš, poslije tvojih gnusnih laži i ogovaranja,“ rekla sam između psovki, koje sam mu uputila. „Ti, pizdune, govno pokvareno, špijune i izrode - nazvao si me kurvom - najgorim imenom i ako me nijesi prstom dotakao. Sada hoćeš me za ženu. Mrš, stoko, muško ništavilo.“

Komšijski prozori su se otvarali a ulični prolaznici su zastajkivali, slušajući moj izliv bijesa – upućen momku koji me je prošle jeseni nazvao kurvom.“

„Zapamtićete vi mene. Vaši životi neće valjati govna,“ rekao je Miloš izlazeći na ulicu.

Otac me povukao u kuću, i kasnije ušao u moju sobu, poljubio me i kazao:

„Znao sam šta ćeš mu reći. Milo mi je. Sa sebe skinula si veliki teret, koji ti je namjeno utovario. Evo ti ovaj nožić, i ako te napadne upotrijebi ga. Kada si sa mnom ne boj se.“

Narednih dana moj život polako se smirivao. Počela sam da kupujem namirnice u obližnjpoj prodavnici a kasnije, i u gradu. Usput su me srijetali komšije, poznanici, javljali se – kao da su me podržavali.“

Majka je pisala da korzo nije više bio za mlade atraktivran iako se znalo že je čije mjesto na njemu. Mladi su, više šeđeli u kafićima, u koje se ulazilo sa glavne ulice. Neki mladići ostali su vjerni svojim mestima na glavnoj ulici, prije svega oni koji nijesu imali novaca. Najprije iz gramofona a kasnije iz automata,

puštala se domaća i strana muzika. Momci su pušili prve filter cigarete, nosili odjeću i prve mokasine kupljene u Italiji. Duga kosa bila je simbol statusa u društvu. Prve brade donijeli su studenti sa fakulteta van Crne Gore. Mladalačke veze nijesu se više krile. Znalo se ko sa kim ide, koje je raskinuo i kada su zakazana vjenčanja. Ipak, novac je sve više razdvajao mladost u gradu. I ne samo njih. Kupljene su prve polovne limuzine, najčešće „ollimpije“, stare po desetak i više godina. Počela su vikend putovanja na primorske plaže, i odlasci u inostranstvo. Nove modne trendove donosili su studenti, posebno oni koji su studirali u Hrvatskoj. Sunčane naočare postale su modni hit. Grad je uveliko poprimao novi način života. Čitala se domaća i šarena stampa iz okruženje. U kasne noćne sate, mladi su izazili u kafiće, i bliža okolna mjesta ...

„Đordđija sam ugledala u kafani „Sunce“ kada sam sa drugaricom otisla na kafu. Šedio je u društvu studenata do našeg stola, i nije obraćao pažnju na nas.

„Tupkanjem po stolu pratili bi ritam muzike. Poneki od njih pušili bi nišku „Drinu“ tada bez filtera. Ne znam, možda je to sudbina ali sam znala da je on čovjek mog života. Drugarica me je požurivala da idemo, a ja sam mislila kako da se sa njim upoznam. Namjerno sam ispustila ključeve od kuće, ali tako što sam ih zatresla rukom a onda bacila na pod. Okrenuo se, pogledao me, podigao ih sa poda i rekao: „Ovo si namjerno učinila, samo da bi me upoznala. Znam da se zoveš Jana, i znam kroz što si sve prošla. Ako hoćeš da znaš više o meni, naći ćemo se sutra uveče na korzou,“ na polovini debele sveske zapisala je majka o prvom viđenju sa budućim mužem.

ŽIVOST ŽIVOTA

Majka nije u dnevniku krila ošećanja koja je gajila prema Đorđiju.

„Unutrašnji nemir potisnut je silinom želje da se zблиžim sa njim. Tu noć malo sam spavala. U predvečerje obukla sam najbolju odjeću, i vrijeme do susreta sa njim prekratila samobilaskom prodavnica. Našli smo se ispod lipa, koje je bilo mjesto okupljanja njegovih drugova na korzou. Nakon što me je predstavio drugovima, izvinio im se i sami smo šetali. Pričao je o skorom diplomiranju na Filološkom fakultetu, svojim planovima, izlascima... Rekao je da, zbog učešća u NOR-u kasnio je na studije, te da su ga drugovi iz partije nagovarali da ne ide da studira jer im je potreban, i da bira mjesto i preduzeće, đe će raditi. Nije ih, kaže poslušao već je želio da završi započete studije. Malo sam ga slušala a više kriomice gledala. Srednji rast, bijelo lice na kome se vjetar igrao sa dužom kosom na čelu i rijetkom bardicom. Ono što mi je plijenilo pažnju bili su njegovi odlučni koraci, a ja sam se trudila da ih pratim. U kasnim satima dopratio me je do kuće, predložio ponovni susret i poželio mirnu noć i otišao,” pisala je majka.

Tonija je zora dočekala budnog. Ostavio je majčin dnevnik, i probudio se poslije podneva, i otišao u „Sunce“. Volio je da šedi sam, i na miru pije espresso, tada prvi u gradu točen iz automata, kojeg je Keti švercom nabavila iz Italije. Nedugo, za njegov sto sio je školski drug – Stevo. Nije čak ni pitao dali je slobodno.

„Znaš Barba,“ kako su ga drugovi, poslije upisa na Pomorski fakultetu zvali „naše srednjoškolsko vrijeme prošlo je bezbrižno i razumije se, neke aktuelne

teme i društvene prilike nijesu nas interesovale, ali su nas njihove posledice kasnije, iznenadile. Većina nas pad Berlinskog zida nijesmo razumjeli jer komunističko spinovanje javnog mnjenja bila je njihova specijalnost, misleći tako da će sačuvati njihovu ideologiju. Mi smo naime živjeli u poluzatvorenom sistemu, dok je naš rodni grad bio pod uho i oko dobrovoljnih i plaćenih špijuna. Oni koji su bili meta za otstrel, brzo bi završavali u zatvorima, neki na pravdi Boga, nevini bi robijali. Komunistička vrhuška je vladala ortodoksnim okoštalom ideologijom. Po vertikali, sva važna mesta i u običan narod, bila su pod okom i uvom UDBE koja je po strogoj matrici vrha SKJ vladala, i njihovim medijima spinovala javnost, ali samo kako je želio vrh, partije odnosno države. Običan svijet je dopingovan lažnim krilaticama „čuvat će mo bratstvo i jedinstvo, kao zenicu oka svog...“ To bratstvo i jedinstvo rasplalo se kasnije u Jugoslaviji. Govorim ti o novoj diktaturi komunista. Udbaši, ili kako su zvali pripadnici Službe bili su odani čelnicima partije ili države. Bilo je naravno, među njima poštenih ljudi odanih državi i partiji, ali više onih koji su mogli bez naloga i drugih papira da hapse, i proglose ih izdajnicima, samo da zadovolje svoje fizičke ili materjalne potrebe. Svuda je ta služba imala agente plaćene, ili dobrovoljce. U preduzećima, ministarstvima, opštinama, na Univerzitetu a naročito su se pod prismotrom držala udruženja novinara, književnika, filmadžija, izdavača, radija i televizije. UDBA je školovala svoj kadar, protežirala novinare, književnike, filmadžije, glumce... Oni su mogli da stvaraju ili izigravaju boeme ali samo bez kritičke misli upućene SKJ, Titu, politici nesvrstalnosti i SFRJ. Ja ne sporim državničke i političke domete Tita, ali to da je doživotni, Predsednik, komandant, nema niže u svijetu. Pojavom nacionalizma u nekim Republikama spre-

čavana je izopštenjem njihovih zagovornika iz medija, društva, podmetanjem laži, naručenim suđenjima. Pa zaboga Barba,” nastavio je Stevo „dali je mogao neki književnik da objavi knjigu sa tematikom iz ondašnjih prilika, koja je imala notu kritike. Mogla je to biti knjiga, sa izvanrednom tematikom, visokim estetskim vrijednostima u opusu ondašnjih prilika ili istinitost događaja ili procesa. Ali ako nije bila cenzurisana od UDBE nije mogla biti objavljuvana.”

„Pa, snimani su filmovi samo po matrici partizani i izdajnici. Većina glumaca teško su pristajali da glume okupatore, već su, po naredbi, to radili vojnici ili strani glumci. Udbaši su kontrolisali scenarija i kod filmova ili pozorišnih predstava prije svega, ona koje su imala za teme iz običnog života ljudi. Nikada nijesi mogao da vidiš siromašni lik seljaka, radnika, slabo uhranjenog dijele... Ako bi se ko usudio da napiše kritiku na SKJ ili visoke partijske funkcione, njihovi autori bili bi žigosani i izopšteni iz književničkih organizacija, iz medija ili osuđivani i zatvarani. UDBINO sito, na putu ka Akademijama nauka i umjetnosti, prošli bi oni koji su se pisanjem i ponašanjem uklapali u komunistički kolotečinu. Rekoh ti, poneki od književnika ili novinara izigravali bi slobodoumne stvaraoca ili boeme, ali samo na mig ljudi iz Službe. Interesantan je odnos UDBE i Partije jer udbaši su služili aktuelnoj partijskoj politici. Kad je naprimjer Tito promijenio politiku protiv Staljina, stradalo je najveći broj ljudi iz Crne Gore. Mnogi od njih nepismeni ili oni koji su bili rusofili – čekači. Dakle, ta veza vrha Partije i Države bila je jaka. Međutim, kada su se u Jugoslaviji pojavili nacionalni pisci, mislioci ili malo liberalniji političari polako ulazio je strah u UDBINU strukturu. Ko je imao višu partijsko-državnu funkciju, taj je imao jači uticaj na usmjerenje rada pripadnika Službe. Naravno, vrh Partije bio

je zatvoren sistem, koji nije primao poruke iz naroda. Proces promjene jednopartizma je počeo. Probleme kojih je bilo u Jugoslaviji čelnici Partije nijesu rješavali već ih „gurali pod tepih“. Od tih problema Pandorina kutija, samo što nije eksplodirala. Državu čuva Ustav i zakoni, a prije svega jake profesionalne institucije. Crna Gora je učinila prve korake na putu građanskog društva. Devedesetih godina, prošlog vijeka, proces tradicionalnog suživota održao se iako je građanski rat bijesnio u komšiluku.“

„Kada ti pričam o našoj generaciji onda onaj koji je bio na meti čelnika, najprije bi špijuni okolo govorili laži, koje su se kasnije sve više širile i koje su komunistima poslužile za optužbe o navodnoj izdaji. Moj penzionisani poznanik milicije pričao je, da je tako tvom ocu Đordiju podmetnuto da je crvenu krtolu, koju ste vi sijali u dvorište nazvao ruskom krtolom, te da je sliku Staljinovu držao predugo u kancelariji. Sve to, bili su razlozi za njegovo robijanje na Golom otoku, bez suđenja i presude.“

„Neki visoki partijci su spašavali ljudе da ne budu uhapšeni, tako što su javljali u svojim selima ili ulici, i to onim ljudima u koje su bili sigurni da neće nikome reći, da javno ne pričaju o Rusiji, ruskoj krtoli, Staljinu ili da slučajno ne prepričavaju djela iz ruske književnosti.“

„Jedan direktor visoke Škole je dugo držao Titovu i Staljinovu sliku u kabinetu. Počele su glasine o tome, i direktor da bi se spasao u jutro je pozvao profesore i nastavnike u kabinet i rekao. „Pozvao sam vas da vidite da Staljinu nije više mjesto kod druga Tita. Skinuo je sliku Staljina sa zida tresnuo je o pod a onda je nogama zgazio, i rekao, sada vi to učinite...“

„Pritisnut grižom savjesti, prije nego je umro, javno je optuživao neke rukovodioce što su muževe

lijepih žena zatvarali, da bi te žene prisiljavali na nečasne rabote. Govorio bi, da najpreči posao bi morao biti otvaranje tajnih kartona i spiskova doušnika DB. Lične i lažne osvete bile su česte što je dovelo da se ljudi u sebe zatvaraju, da se ne druže i klone slobodnijeg razgovora,” govorio bi kafanski pijanac, koga su rado slušali gosti „Sunca”. Pijani penzionisani milicioner ne zna se kako je završio život. Na gradskom groblju sahranjen je, u prisustvu žene, sina i pogrebnih radnika,” ispričao je Stevo.

Rastali smo se čuteći.

Te noći Toni se sjećao Stefanovih riječi kada mu je, noć uoči emigriranja u Italiju pričao o kolopletu montiranih podmetanja njihovom ocu Đordiju.

„Ta hobotnica lažova, ubica i kriminalaca u ime komunizma radila je što je htjela. Od heroja pravili su izdajnike, od nevinih propalice i skitnice. Sada razumijem zašto je moj otac, nakon izlaska iz zatvora čutao, zazirao od dojučerašnjih partijski drugova, zašto nije dobijao državni posao. Spletkarenjem, podmetanjem, i nečasnim radnjama u malom gradu čaršija se bavila sudbinama mnogih ljudi pa i mojom Jelenom,” razmišljao je Toni.

U jutarnjim časovima nastavio je čitanje majčinog dnevnika.

„Čekala sam vrijeme kad bih Đordiju darovala svoju ljubav,” pisala je. Njenom sinu činilo se da dalju intivnu majčinu isповijest ne treba čitati.

„To je nešto posve lično, i poštovaču te majčine momente,” reče Toni, zaklopi dnevnik i pozva psa Belog u šetaju.

Zastajkivanje Beloga prekratila je poslijepodnevnu šetnju gradskim parkom. Pas je poslušno išao za svojim gospodarom.

Poslije dugog dvoumnjenja kasnim noćnim satima Toni je nastavio da čita majčinu ispovijest.

„Prve septembarske noći bio je posljednji sastanak pred Đordijev odlazak na završne studije. Suton koji se polako uvlačio u mirnu toplu noć, bio nam je izazov da se krijući šetamo van grada. Peli smo se uz-brdicom, sve tamo do staroga hrasta, koji je svojom razgranatom krošnjom pokrivaо tek izašli mjesec. Zagrljeni pali smo na zemlju. Bila sam odlučna da baš tu Đordiju poklonim svoje tijelo, i nije me bilo briga što će poslije biti. Nosila sam jedan veliki teret života u kome sam htjela da momku poklonim svoju đevojačku nevinost. Neka se ubijedi da nijesam kurva, niti đevojka koja mijenja momke, da nijesam sve ono što se o meni pričalo, a što me je čeralo da oduzmem sebi život. Taj dobrovoljni poklon neka za njega bude potvda mog morala,” napisala je majka.

U prvim jutarnjim satima dvoje mladih su se vraćali kuzči. Na rastanku majka je zapisala Đordijeve riječi:

„Znao sam da su te namjerno žigosali, i da si prošla kroz pakao. Toliko laži i ogovaranja malo je ljudi prošlao kao ti. Nijesam baš ubijeden dali si voljno svoje tijelo meni predala ali ipak, ono što ti nudim to je izraz mog poštovanja i osećanja. Ako hoćeš – čekaj me dok završim studije,” rekao je Đordije i na majčinu lijevu ruku stavio svoj ručni sat.

Htio je Toni da se smiri ali u kući, činilo mu se, to nije mogao. Otišao je u „Sunce“, đe je našao Steva. Nije bio baš oduševljen njegovom pričom.

„Molim te nemoj više pričati o tome šta je bilo?”
Uzlud, nastvio je.

„Barba znaš da se u poslednje vrijme sve više bavim prilikama u Crnoj Gori poslije Drugog svjetskog rata. Ono što sam sasvim siguran to je činjenica da su

tri, za Crnu Goru važna procesa. Prvo, kolonizacija i raseljavanje stanovništa prije svega, onog iz stare Crne Gore. Tada su sa tog prostora raseljene hiljade porodica. Sela su ostala pusta, i više nikada nijesu naseljena sa pređašnjim brojem stanovništva. Pedesetih godina komunističko jednoumlje donijelo je naredbu o zabrani držanja koza, što je ekonomski bilo najteža kazna za sela, a bogami i gradove. Koze i crvene krtole, koje je donio iz Rusije sveti Petar, a ovde su se zvale i rađale. U tim prilikama koze i krtole održali su Crnogorce u životu.“

„Kruna tog jednoumlja došla je kasnije, kada je naređen dobrovoljni rad. Poslednca toga je što su ostala pusta sela.“

Stevo, još jednom te molim, za danas mi je dosta tvog istraživanja. Možda, neki drugi put,” reče Barba plati račun i ode.

Majka je pisala da je srećna te da je u ljubavnom zanosu čekala Đordđev povratak sa studija. Njihova svadba bila je skromna. U prisustvu uže rodbine, kuma i nekoliko Đordđevih drugova vjenčali su se u opštini.

„Prolazila sam našom ulicom često. Jednog dana u prolazu srela sam Miloša. Dobacio je „Zapamti jednoga dana bićeš moja.“ Dugo sam razmišljala to da kažem Đordđiju, ali sam odustala. Bojala sam se njegove reakcije...“

Živost života vratio se mojoj majci. Ošećao sam to čitajući njene dnevnik. I, ako je mogla da nađe državnu službu Đordđije joj nije dao.

Podizala je Stefana i mene, sve dok jedno jutro u našu avliju nijesu banuli agenti UDBE. Razvalili su ulazna vrata i onako bunovnom Đordđiju zavrnnuli ruke na leđa i stavili lisice. Uzalud je otac tražio razloge zašto ga hapse. Ćutali su. Više su ga vukli nego vodili do automobila.

„Moje i Đordijeve muke od tog dana su počele. Nijesam ja štedjela sebe, htjela sam da radim bilo što, samo da kući donesem koru hljeba. Od naše nemaštine teže mi je bila sADBina mog Đordija. Nijesam znala de je,“ pisala je majka.

Pitala se!

„Zašto je zatvoren, da li je živ? Moji sinovi, naša deca, održavali su me u životu. Posao nijesam mogla dobiti pa sam išla kod mojih školskih drugarica. Neke od njih, ili nijesu htjele ili smjele, su me odbile. Stojanka i Mila, sa kojima se nijesam družila davale bi mi da čistim njihove stanove, perem, pegljam, cijepam drva i bila sam srećna jer sam kući donosila potrebne namirnice. Milin muž bio je ljekar u Domu zdravlja. Poslije dvije godine me zaposlio u Opštini. Bila sam zadovoljna, sve dok nijesam srela Miloša. Prišao mi je, i podrugljivo pitao kako živim?“

Ćutala sam.

Pitao me:

„Bih li spavala sa njim?“ i nastavio: „Da zauzvrat bi mi obezbijedio dobro radno mjesto. Zašto da se mučiš kada možeš da živiš bezbrižno.“

„Iz desne ruke sam ispustila torbu sa namirnicama, i iz sve snage ga ošamarila. U bijesu psovala sam mu i žive i mrtve. Moje nasrtaje spriječili su slučajni prolaznici. Otišao je nazivajući me najgoriim imenima. Dugo sam razmišljala šta da učinim od svoga života. Posljednja Miloševa laž bila je previše za mene. Opet je javno rekao da sam kurva. Više moj život nije vrijedio, i odlučila sam da sebi prekratim muke“ napisala je majka.

Majka se sljedećeg jutra objesila u našoj bašti.

Desetak dana šetao sam, bolje reći tumarao gradom. Gradom u kome sam rođen, u kome su moji ko-

rijeni, u kome sam maturirao, u kome su živjeli moji najmiliji, postao mi je nepodnošljiv. Za mene grad mučenja!

Želio sam da odem iz njega, da neđe počnem novi život. Šećao sam se dana kada sam otišao na pomorske studije. Bio sam ispunjen sobom, srećan.

Dolazio bih u pauzama ispitnih rokova. Desila se poslije moja još jedna tragedija, kada je otišla iznenađa Jelena.

Bez pozdrava. Moja prva i jedina ljubav. Đevojka sa kojom sam bio ispunjen, sa kojom sam želio da provedem cijeli život iznenada, otišla je.

Očerali su je isti ljudi, koji su napakostili mojim roditeljima. Ta spirala mržnje koja je stezala vrat našoj porodici, uništila nas je. Ona se sveti, Oni su sve radili da nas nema. Toliko mržnje, laži, spletkarenja u gradu u kome su živjeli moji preci i mi, samo je nas zadesila.

Kasnijih godina razumio sam odlazak mog brata, moje Jelene. Naša majka, mučenica, pravednica, htjela je da u maladim danima sebi oduzme život. Kasnije je kao udata žena, opet olajana. Nije mogla više da trpi laži, da se sa bori, da živi... Objesila se. Prekratila sopstvene muke, i ispisala svoj pačenički život u dnevnik koji čitam.

„Bože, teško prokletstvo svilo se na naše kućno šljeme. Sve naše tragedije i stradanja vrće su se oko imena komšije Miloša. On je taj đavo koji hoće da nas ubije, da nas nema, da nas ocrni...“

„Zašto?“

„Koji su motivi za toliku mržnju“. Pitao sam samog sebe.

Odgovora nijesam imao, niti sam znao gdje da ga tražim. Sebe sam krivio zašto sam poslije toliko godina čitao majčin intimni dnevnik. Da nijesam to radio, ne bih znao patnje moje majke, oca pa i đevojke.

U noćima kada mi se opet vratila nesanica počeo sam da razumijem priču mog brata Stefana i druga Steva. Shvatio sam da lanac zlih ljudi zapučen je oko našeg šljemena. Shvatio sam nemoć preplašenog društva, da se osloboди zlih pojedinaca, sakrivenih iza ortodoksne ideologije. Zapravo, iz njihovih redova plete su spirale moćnika, protiv kojih pojedinci nijesu mogli ništa uraditi.

„Razumijem brata što je utekao iz ove kuće, iz prokletog grada, jednoumlja, jednostavno spasao se muka i nesreća,“ mislio je Toni.

Svake godine na dan majčine smrti, njena majka dolazila bi ispod starog drveta u našoj bašti, zapalila svijeću i dugo se molila. Kada bi naricala svoju kćerku duboko bi me potresalo. To je u stvari izliv intimnog majčinog očećanja, upućeno svojem đetetu izrečeno u tihom šaputanju, skoro skladno poređanju riječi u tačno jednakim rečenicama. Na kraju tih rečenica baka je snižavala ton i samoglasnike razvlačila do duška, a zatim malo zastala, uzela vazduh i nastavljala tužnu priču o životnom svršetku moje majke. Baba nije imenično kazivala ime krvnika koji je načerao njenu jedinicu da stavi omču oko vrata, ali se moglo naslutiti da su upućene Milošu. Na zemlji bi zapalila svijeću i dok bi gorjela naricala bi. Digla bi se lagano, ispruženih ruku nebu. Jedva da je održavala ravnotežu, kad se krstila. Blijedo staračko lice, raspuštene sijede kose i suze kojih je pri kraju naricanja bivalo sve manje, pratile su ovaj ritual. Zatim, laganim koracima bi došla do mene, zastala poljubila me u obraz i otišla. U odlasku nije koristila krivi grabovi štap od koga se nije odvajala. Činilo mi se da je zainat drčno koračala bez njega. Prošle godine, molio sam je da svrati u kuću, kako bih joj nešto dao a i, red je jer je njena kćer u našu kuću davno dovedena! Nije htjela.

Zamolio sam je da pričeka, ušao u kuću uzeo majčini dnevnik i rekao: „Molim te bako, uzmi ovaj dnevnik, učini mi milost, jer ćeš ga ti bolje čuvati od mene.“

Uzela je pažljivo najlon kesu u koju je bio zamatani majčin dnevnik, poljubila me opet, okrenula se i otišla. Koliko je u tom njenom naricanju, razgovoru, koraku prilikom dolaska i odlaska bilo dostojanstvenog držanja, još više je kod meni izazivalo divljenja o jednoj staroj ženi, koja je bol iskazivala u primjerenim izlivima tuge. Moja baba umrla je nekolike godine poslije, i ispraćena je, na vječni počinak u prisustvu velikog broja ljudi i žena.

SAM NA PUČINI

„Ja sam nesrećan čovjek! Osetio sam to i ranije, i želio sam da odem na brod, daleko po tuđim morima da plovim, u sebi da nosim gorčinu života. Bio sam srećan kada me je strana kompanija pozvala da se ukracam“ šećao se Toni početka svoje prve plovidbe.

„Mjesec dana sređivao sam papire, i poslije birokratskih zavrzlama za vađenje pasoša, radnih dozvola odletio sam za Rotterdam i ukrcao se na brod, brodovlasnika sa Kanarskih ostrva, čije ime ja i posada broda nijesmo znali. Na starom teretnom brodu „Dessing“ dočekao me kapetan Borg, odveo u makinju i rekao da sam jedan od pet članova posade vođa smjene. Silazak u mašinsko odjeljenje prethodilo je potpisivanje papira i upoznavanje sa posadom broda, posebno mašinskog odjeljenja. U višenacionalnom sastavu posade, najviše je bilo Jugoslovena i Italijana. Mada sam engleski jeziku mogao koristiti za međusobnu komunikaciju, više sam izdavao naloge na srpsko-hrvatskom jeziku koga su razumjeli. Na brodu utovarili smo staro željezo i kroz Gibratar uplovili u Sredozemno more.“

„Prilagođavanje prvim pomorskim zadacima i novim prilikama teško sam prihvatao, jer silaskom u utrobu starog broda, vezu sa spoljnim sivjetom prekidala je nesnošljiva buku rada motora. Jedva sam izdržavao četvorosatnu smjenu, i kada se ona završi odlazio bih na palubu. Malo sam spavao u tijesnim kajitama. Misli na radni grad, na moj dotadažnji život prestajali su tek tada kada bih bio radno angažovan. Veliki motori, briga za njihovu opskrbu i eventualne popravke – potiskivala bi misli, ali kada se smjena za-

vrši, satima bih ležao na palubi i po ko zna koji put razmišljao o dobru i zlu što me na tom putu života prati. Nijesu tačne one tvrdnje da duljina i dužina prostora i vremena liječe rane. Uistinu, sve moje teškoće, sav moj dotadašnji život plovio je sa mnom."

„Na putu po vodama Mediterana dani su sporo prolazili. Petnaestog maja 1974, godine osvanuo je lijep dan, sa malo južnog vjetra. Oko 10 časova završila se moja smjena. Otišao sam u brodsku kuhinju, uzeo doručak i izašao na palubu broda. Na kratkom putu do palube srio sam Borga. Četrdesetogodišnji Holandanđanin, kratke prosijede brade, uljudno se rukovao i na slabom engleskom jeziku mi saopštio da jedva čeka pristajanje broda u nekoj luci, bilo u Španiji ili Francuskoj i rekao:

„Čini mi se da čujem neke nerazumljive zvuke, kao otežani rad motora i trenje metala, sve češće. Ne daj Bože da je to opasno, ali Vas molim da naš razgovor zadržite za sebe i da se ne opuštate, bilo da ste na palubi ili u mašinskoj sali.“

Brodska dnevnik, svako za svoju smjenu bilježili su vođe smjene. Uobičajno opisivanje rada motora, podmazivanja i poneki interventni odklon malih kvarova – bio je evidentiran i kod drugih kolega. No, poslije kapetanovog upozorenja neki crv sumnje čerao me da istražujem brod čiji su motori neravnomjerno radići. Šta sam mogao za sebe i mornare da učinim učinio sam, naređujući mojoj smjeni da svaki član posade, na sebi ili na dohvatu ruku ima pojaseve za spasavanje. Time sam prekršio obećanje Borgu, ali sam mislio da sam obavezan da ih upoznam.“

„Oblaci, crni najavljujivali su kišu. Jaki udari vjetra povećavali su talase, koji su zapljuškivali srednji dio palube. Nijesam htio da sađem u utrobu broda. Sputavala me je neka nervozna mrzovolja.

Jedva se držeći metalne ograde palube, došao sam do mjesta za pojaseve za spasavanje. I onda kada sam, na sebe navukao pojas začuo se nevjerovatan prasak i škripa metala. Brod je prepolovljen. Prednji a zatim i ostali djelovi broda počeli su da tonu u more."

Sve se odigralo nevjerovatnom brzinom.

„Ošećaj bezizlaza, panike i straha nadvladao je moja razmišljanja,” sécao se Toni dana kada se oprاشtao od života.

„Neka sila, bacila me u more. Unezvijereni sam počeo da plivam, teško se udaljavajući od vrtloga koji je stvarao prepolovljeni brod. Malo kasnije, veliki talasi pokrili su veliku morsku rupu. Snagom straha, izbezumnjeno otplovao sam nekoliko desetina metara od, morom zatrpane jame ponora, koja je usisala brod. Nedaleko od mene, sa talasima borio se prvi oficir palube. Gledao sam kako se čovjek otima od smrti. Nijesam mu mogao pomoći već sam posljednjim atomima snage plivao sve dalje i dalje, od bezdanog vrtloga koji je usisavao brod. Boreći se za vazduh između naleta talasa okrenuo sam se na leđa. Čovjeka više nijesam vido. Možda me spasao i pojas omotan oko mene. Snaga me izdavala. U podivljalom moru talasi su me bacali, od njihovih vrhova do ispod nivoa mora. Potiskivanje straha, i borba za život, trajali su sve do predvečerja, kada se polako smirivalo more. Bio sam sam na prostorijstvu Sredozemnog mora. Tek tada sam shvatio svoju bezizlaznu poziciju. Moj život predao sam sudbini u kojoj nijesm ošećao nadu da će biti spašen. Kako je noć u moje tijelo uvlačila studen, drhtao sam kao prut. Izgubio sam nadu, jer je u mene ušla čudna mirnoća u kojoj nijesam ošećao: strah, studen, umor... Ustavari, želio sam da se što prije moja tragedija okonča. Znao sam da na pučini, Mediterana izuzev velikih

brodova malo plove ribarski ili putnički brodovi. Onda kada sam želio da pijem vode izgubio sam svijest."

„Moje buđenje, ili bolje reći, novi život, počeo je u marsejskoj bolnici kada sam se, poslije reanimcije probudio.“

Ispričali su ljekari da su me u luci Marseja, mornari jednog teretnog grčkog broda, izvukli iz mora i predali medicinskom osoblju gradske bolnice.

„Ne svojom voljom, u vremenu boravka u bolnici Tonija su pošećivali novinari. Njegovu priču čitali su čitaoci širom svijeta. Od 32 člana posade broda samo je on preživio. Kompletna posada vječni mir našla je u dubinama Sredozemlja, daleko od Francuske obale. Dva predstavnika broda došli su u pošetu. Toniju su donijeli polisu osiguranja, platili troškove liječenja, ostavili nešto gotovine i dogоворили se da detaljnije ne pričam o brodu posebno ne o tonaži utovarenog strog željeza. Nije me bilo briga za njihovu priču i želio sam da odu.

Osiguravajuća kuća pokrenula je isitragu o težini tereta, što je kako su kasnije utvrdili, to bio razlog da brod potone. Meni su isplatili iznos novca predviđen polisom osiguranja.

Mjesec dana ostao sam u bolnici. Najviše od svega žalio sam pasoš i pomorska dokumenta, neke drage porodične slike posebno Jeleninu.

Tonijevoj ambasadi trebalo je dvadesetak dana da mu izda nova lična dokumenta.

Dan kada je izašao iz bolnice želio je da pošeti baziliku Notre Dame de la Garde. Penjući se usponom ka ovoj svetinji, mislio je da je jedan od mnogih ljudi koje je Bogorodica spasila.

„Nosim u sebi čistu ali napačenu i prosvijetljenu dušu, želim da u molitvenom miru zahvalim Majci Božjoj za novi život,“ mislio je, teško savladajući uzbrdicu.

Često je zastajkivao udišući više vazduha. Došao je na vrh brda Gade Hill – odakle puca nevjerovatni pogled na veći dio grada, staru luku i tamo daleko veći dio horizonta koji je uranjao u Mediteran.

Ulazeći u sveti hram, nestao mu je umor. Spokojstvo mira nijesu remetili koraci drugih vjernika, koji su došli da pošete velelepno zdanje crkve posvećene Bogorodici i Djetetu.

„Bože koliko čovjek izgleda sićušan u ovom svetom hramu. Možda, isto toliko sam i ja bio na sićušan na pučini mora u času kada me njegova dubina, voljom Bogorodice i Djeteta - nije htjela. Priznajem, tada se nijesam molio Njima, jer strah je prevladavao moj razum. Sada sam jedan od mnogih ljudi, kojima je Majka svih Majki pomogla. U mnogo ljudnim molitvama vjerovatno moja molitva neće doći do Nje, ali će, na ovom mjestu satima biti Njoj posvećena.“

„Priznajem Gospode, nijednu molitvu, napisanu u Svetom pismu, posvećenu Tebi, Bogu i Njegovom sinu - ne znam. Kao mali trudio sam se da ih naučim iz kalendara koje je baba ostavljala na kredenac. Međutim, niko od ukućana, komunistički indoktriniran, nije ga otvarao. Otuda će moje molitve izvirat iz srca. One su iskrene, upućene onako kako znam Tebi, kome se često nijesam obraćao.“

„Višesatno vrijeme moljenja prekinuli su svještениci tek onda kada je iscrpljenost mog tijela preobratila se na drhtavicu i nesigurno stajanje.

Izašao sam i sio na kamenu ogradu zureći u monumentalnu statuu Bogorodice sa Djetetom. Tražio sam u prostranstvu Nebesa neki znak, zvuk sve dok me vrat nije zabolio. Nijesam video to što sam želio da ugledam. U predvečerje, sašao sam u obližnji hotel, večerao i spavao, dok su me sobarice drugog dana u zoru probudile.“

Danima je Toni lutao ulicama Marseja. Obilazio je luku, i uskim ulicama satima išao po gradu. Kasno se vraćao u hotel.

„Što da radim – da se vratim u Crnu Goru ili da ostanem ovde u Marseju, gradu koji me je prihvatio, liječio i čini mi se da bih se navikao na ovdašnji život. Sada imam dva rodna grada, jedan u kome sam rođen i drugi u kome sam spašen. Đe da ostanem. Mogu da odem bilo đe u Evropi, jer dok ne nađem neki posao, Imam novaca za život dovoljno“ razmišljao je Toni idući uzbrdicom do katedrale Notre Dame de la Grade.

Nije ulazio unutra već je stojaо i divio sa monumentu zvonika na čijem vrhu je blistao pozlaćeni višemetarski kip Djeve Marije sa Djetetom.

„Mislim ja, ipak nijesam za ovo drugo rodno mjesto, jer ako bih u njemu ostao, teško bih se ukolbio u posve novi gradski život. Dobro, ovde govore mnogi engleski a nije mi problem ni francuski naučiti. Ljudi jesu gostoljubivi, gledaju svoja posla, ali ja u ovom gradu nemam nikoga sa kim bih mogao razgovarati, družiti se, raditi. Ljudi ovde rade, malo odmaraju, i malo se međusobno druže. Volio bih, poneki put popiti kafu, pričati priče, slušati tuđe,“ poluglasno govorio je sebi prorijeđenu i pomalo sijedu u bradu Toni.

„Priznaću, ipak mi nedostaje moј rodni grad, iako sam volio da iz njega odem. Tamo je naša kuća, u kojoj sam rođen. Tamo su kosti mojih roditelja. Tamo su moji preci, tamo su moje uspomene, koje sobom nosim. Tamo ću možda, dočekati Stefana koji će se vratiti. Uglavnom, oni koji su kao ja pošli vraćaju se.“

„Taj fluidni spoj mene, mog ognjišta, šljemena i praga svog doma vječno je usađen u mene i struji ne samo u šećanju već i ponašanju. Ako to ne osećaš onda ne živiš. Koliko je bilo bogatih ljudi, pa su se pri kraju života vratili. Ne znam, ali jedno je sigurno na

more više nikada neću otići da plovim. Snagom Nebesa spašen sam morskih dubina, i zahvalan sam im."

„O, kako mi nedostaju moj brat Stefan, Jelena. Sanjao sam je. Htio sam neđe da idem, u nepoznato, daleko. Ona se iznenada pojavila, nije govorila ali me čvrsto prigrlila,” šećao se Toni, sna druge bolničke noći u kojoj, pored jakih ljekova za umirenje nije mogao da spava. San o potonuću broda, njegovom borbom sa manitim talasima Mediterana i strahom od potonuća u njegova morska prostranstva, nije mogao da oćera.”

Ljekari su rekli, posljednjeg dana boravka u bolnici da snažan šok koji je Barba doživio, zablokirao je intimna ošećanja. Znao je da je to prolazno i sebi je pomogao, dugotrajnim mirovanjem kako bi izbjegao liječenje u specijalističkim bolnicama.

„Ne smiješ da konzumiraš alkohol već redovno uzimaj terapiju” kazali s ljekari, prije nego što je uzeo bolničke papire i otišao.

Riješio je - posetiće Pariz, promijeniće mjesto boravka i nije važno će. Otiće iz Marselja - grada u kome mu je Bogorodica darovala novi život.

Spakovao je stvari i sljedećeg jutra sišao iz voza, na pariskoj željezničkoj stanici.

PARIZ

„U gradu La Vile – limeire (Grad svjetlosti) uzeo sam sobu u hotelu blizu stanica: Gare de Lyon, željezničke i metroa Porte de Bognolet smjestio se hotelu Ibis Budget. Moderno opremljen unutrašnjim enterijerom, za moj džep nije bio skup. Dva dana nijesam izlazio u grad nadajući se da će moja depresivnost biti podnošljiva sa višesatnim spavanjem i dnevnom terapijom ljekova.“

Trećeg dana metroom sam se odvezao do Trijumfalne kapije, i iznajmio veoma jeftini bicikl. Vozio sam obilježenom trasom biciklističke staze. Produžio sam po žutoj traci i dovezao se do Montparnasse-a.

Izabrao sam jedan od brojnih kafića i seo na spoljnoj terasi.

„Mnogo turista tu šede, ali i uredno-dotjeranih Parižana. Čini mi se da domaćini u tim višesatnim ispijanjima expressa ili skupih pića želete da vrijeme, koje brzo odbrojava sate hoće da uspore. Da ga podrede svom uživanju u jednostavnosti shvatanja komformizma i fizičkog zadovoljstva. Nije ovđe rijedak slučaj da vidite parove kako se stastveno ljube, ili recimo, da po danu na otvorenom imaju seksualne odnose. Brojna stepeništa Eiffelovog tornja su mjesta za međusobna fizičke uživanja, tako da nerijetko turisti ili preskaču ili ih zaobilaze. Šetio sam se da sam u Crnoj Gori sanjao kako se penjem na ovu željeznu grdosiju. Taj monumetalni željezni toranj, visok preko 324 metra juče, danas i sutra čini kulturno mjesto i simbol, ne samo Pariza već i svijeta. Vidik koji sa njega puca, doseže mimo grada. Pio sam espresso i uživao. Vjetar koji je pomalo ljljaov oву monumentalnu od gvožđa grdosiju, poma-

Io me je podšećao na malo ljudiškanje morskih talasa. Platio sam pola ispjenog crnog napitka i zadnji ušao na jedan od liftova za silazak. Spuštajući se palo mi je na um, da je veliki francuski pisac Maupassant stalno ručavao pod njim, jer ga otuda nije mogao, tako kolosalnog vidjeti. Sljedećeg dana otišao sam ka severu do Sene, jer sam želio da šetam ispod njenih mostova, da bi se popeo na most Passerelle de Solferina i posmatrao brodove koji su po njima plovili. Mislio sam da je Sena tiha ravničarska rijeka ali nije tako. Dosta brzi matični tok pomagao je bržem kretanju brodova – nizvodno,” šećao se Toni prvih dana boravka u gradu kojeg je želio da bliže upozna.

Nekoliko narednih dana obilazio je Monmartre, đe mnogi umjetnici traže ili nalaze inspiraciju sa svoje stvaralaštvo, i podsetio se da su veliki umjetnici: Salvador Dali, Amedeo Modigliani, Pablo Picasso, Claude Monet, Vincent van Gogh boravili i uživali u sopstvenoj veličini, alkoholu, zabavi i razvratu. Znao je da su tu svraćali ili boravili mnogi crnogorski slikari, žećeći da sa ovim maestrima uspostave kontekt ili veze sa likovnim kritičarima, vlasnicima galerija ili uticajnim novinarima. Kako su se ovde snalazili crnogorski slikari Dado Đurić, Uroš Tošković, Vojko Stanić i drugi, kada su u Grad svjetlosti došli bez novca, ali sa velikom željom da upoznaju vrhove umnika koji su se bavili slikarstvom - to ne znam? Danas u atelje zalaže poznati slikari i oni koji se njima dive, i brojni turisti jer traže da im se uradi neka kopija slika, velikana.

Dva mjeseca Toni je obilazio Pariz kultna mjesta u Latinskoj četvrti i divio se Sorboni, jednom od najstarijih Univerziteta u Evropi ali nije imao snage da poseti čuveni muzej Louvr.“

„U stvari nijesam imao snage da vidim neki od 380 hiljada eksponata ni neke čuvene slike svjetskih

umjetnika. Možeš to sve da u trenutku vidiš, ali taj utisak brzo izblijedi."

„Slike trebe da same šalju poruke ljepote a ne da ih istražuješ. A za to treba vremena, ali nažalost ja nijesam imao toliko strpljenja za divljenje i analizu,” govorio je Toni.

Jesen sedamdeset pete godine bližila se kraju, a Toniju se sve više išlo u Crnu Goru. Poslije duge šetnje svratio je u jedan bife, naručio čaj od brusnice i uživao u tihoj muzici. Dugo ga je gledao šanker a zatim prišao stolu, i na srpskom jeziku upitao:

„Gospodine jeste li vi iz Jugoslavije?”

Toni se začudio kako ga je šankista prepoznao, zatim klimnuo glavom i rekao:

„Jesam iz Crne Gore. Ovde sam nekoliko mjeseci.”

„Odakle ste?” Pitao je Toni postarijeg čovjeka, razbarušene prorijeđele kose, obućenog u plavu dugih rukava majicu.

„Iz Beograda. Ovde radim već sedam godina, šezdesetih pobegao sam iz Juge i sapasao se robije,” rekao je i predstavio se - Jovan.

Znao je Toni da je čovjek politički emigrant ali mu je milo bilo da sa njim popriča.

„Moji, otac stric i bliski rođaci bili su u kraljevoj vojsci, da bi otac i stric emigrirali, nekoliko sedmica prije kapitulacije Nemačke. Rođacima su komunisti sudili i odrobijali su po sedam godina u zatvorima. Ja nisam vidio budućnost u Jugi i pobegao sam, da bih se skrasio ovde.”

Jovan je predpostavljaо da će u Jugoslaviji uskoro da se zarati, i da se emigracija u inostranstvu uveliko nada da se vrati u Jugu i zbaci komunjare sa vlasti.

Sada se tamo u narodu uveliko kuva, ali vratiću se čim narod izade na ulice kako bih se pridružio srp-

skoj braći, da konačno, ostvarimo vekovni san o ujedinjenju svih Srba,” rekao je vraćajući se za šank.

Pošto je natočio dva francuska konjaka vratio se za sto, ali za stolom nije bilo Tonija.

Toniju je bilo dosta politike, koju je svako tumačio kako bi želio da bude. Jovan je sanjao opet neke građanske nemire, koje je lako kanalizati na bilo koju stranu. Ništa bolje prilike nijesu ni u pabovima, đe su radili Hrvati. Hrvatska emigracija zbijala je redove po nacionalnoj pripadnosti. Dva radiklana srpska udruženje nijesu se sastajali, čak ni pojedinačno. Toniju je bilo dosta politike i dok je bio u Crnoj Gori.

U Parizu je htio da se oporavi, zabavi i vrati se u normalni život. Odlazeći iz paba ostavio je na stolu nešto metalne sitnine i trčeći zamakao u prijepodnevnu uličnu gužvu.

„Moji su vjekovima ratovali za slobodu Crne Gore. Po očevoj i majčinoj liniji svi su bili u partizanima, borili se, ginuli i krvarili za Jugoslaviju, koju sada hoće da ruše. Nacionalisti svih statusa i boja preko noći su se preobrazili u patriote i velike vjernike. Oni bi da prave nacionalne države u kojima, koliko vidim, nema Crne Gore”, govorio je sebi Toni.

Toni se šećao Đordijeve priče o pozivu kralja Nikole Crnogorcima u svijetu da dođu i brane Crnu Goru.

„Većina se odazvala pozivu Gospodara. Nekoliko stotina tih dobrovoljaca stradalo je na brodu koji je doplovio do luke Medova u Albaniju. Sada, ovi bi da ruše Crnu Goru, a ne da je brane!”

Mjesecima je Toni šetao po Parizu. Simirivale su ga šetnje preko mosta Pont d’Arcoce do lie-di-la-Cite i razgledanje katedrale Notre Dame. Do iznemoglosti šetao je avenijom Champs-Elysees i divio se srcu luksuza i sjaja Pariza, da bi sio i u nekom od brojnih pabova i lagano ispijao espresso. Prijale su mu šetnje

uzbrdicom sa trga Pierredo katedrale Sacre Coeur na uzvišicu Montmatra odakle je uživao gledajući monumente Grada svjetlosti.

Ipak, samoča ga je mučia.

Bio je svjestan da mu život prolazi, ali da ne čini ništa. Čežnja za prijateljima, da bezveze pričaju, ili se povjeravaju jedan drugom. Pristao bi i da sluša njihove priče, da čuti, samo da je sa nekim. Toga međutim u gradu koji je bio pun ljudi i događaja nije našao. Umjesto njih išao je u bioskope i birajući one filmove u kojima su glumci pričali engleskim jezikom. Kad bi izašao iz bioskopske dvorane bio je sam. Brzim koracima otišao bi u hotel, ali mu se činilo da ga uvijek neko prati, i zamišljao je sebe kao sumnjiva čovjeka. Pristao bi čak i da se vrati u Crnu Goru. Ustvari sebe je mučio sa pitanjem đe da pođe, ili u Crnu Goru. Ili da nastavi plovidbu.

Posljednjih dana nije izlazio jer je spoznao da višesatne šetnje po Parizu ne donose ništa. Poslije godinu dana boravka u Parizu sišao je kod recepcionera i platio hotelski račun i poslijepodnevaim vozom otputovao za Amsterdam.

Njegova pojava u kompaniji bila je iznenađujuća. Jedini spašeni pomorac sa potonulog broda traži da se vrati moru i mornarima. Nevjerovatno veliku patnju, strah potisnula je čežnja za morem, mornarima i brodovima.

Njegove slike, reportaže pa čak i snimljene tv i radio emisije skupljala je činovnica iz kadrovskog i čuvala u posebnom dnevniku, većeg formata mlada gospodica, obućena u plavu uniformu kompanije. Kada ga je ugledala, nije krila ošećanja prema Toniju.

Nakon što se pozdravio sa gazdama i rekao da se vraća na plovidbu, dobio je odobrenje da mjesec dana sačeka novi teretni brod, koji je iskrcavao tovar u čile-

anskim i brazilskim lukama. Dat mu je papir u kome mu se odobrava hotelski smještaj u lučkom hotelu, i keš akontacija za trošak. Svrato je u kadrovsku službu i prije nego se pozdravio, mlada kadrovica uljudno mu je ponudila da u večernjim satima popiju kafu, govorči da će ona ga pokupiti iz hotelske sobe.

Prihvatio je.

Gospođa Sesilija razvela se od muža pomorskog kapetana, prije deset godina. Ima dva sina, studenta na fakultetu u Hagu, pristojan stan u Amsterdamu i radi u kadrovskoj službi Tonijeve kompanije, ispričala je Toniju u pabu, u kom su večerali.

Rekla je da, dok bude plovio, pokušaće da uspostavi vezu sa Stefanom i na rastanku pozvala ga da popiju piće u njenom stanu.

Toni je iz Sesilijinog stana, nakon mjesec dana boravka odletio u Glazgov i ukrao se na brod.

Kapetan broda „Romero“ holanđanin August, ljubazno je primio novog oficira palube, upoznao ga sa posadom i objasnio mu dnevne zadatke.

„Ono što je važno – to je održavanje ispravnosti dizala, mašina, čistoće palube i discipline posade, sa kojom plovim već pet godina. Dnevnik koji vodi svaki od oficira, donosite kod mene svako jutro, kada se saopštavaju novosti, ukoliko ih ima,“ rekao je i August i otišao na komandni most, velikog teretnog broda.

OPET NA MORE

Za vrijeme višegodišnje plovidbe Toni je često plovio između Srednje Amerike i Australije ili od Australije do Japana. Već se navikao, na radne zadatke, a sa posadom, izuzev radnih naredbi, nije komunicirao. Informacije što se zapravo dešava u Crnoj Gori dobijao je brodskom radio vezom i u lukama đe je brod boravio – slušao je redio stanicu „Glas Amerike“. Saznao je da se rat u Jugoslaviji spremi i da je Crna Gora u njemu aktivna. Povremeno je komunicirao sa Sesilijom, ali svi naredni razgovori bili su kraći i svodili su se na lična pitanja o zdravlju, i privikavanju i drugo. Devedesetih godina Toni se nekoliko puta javio Sesiliji, ali ona mu je krajem avgusta predložila da se nađu u istom pabu, đe su šeđeli ranije.

„Toni, ja sada živim sa drugim čovjekom iz kompanije, i mislim da ću uskoro promijeniti radno mjesto i moj maleni stan. Ono što sam ti uspjela doznati za brata Stefana, je da je boravio u Crnoj Gori, da te je tražio, i da je zatim otputovao u SAD. Tu je broj njegovog telefona, kojeg su mi dali neki ljudi, prije nekolika dana,“ rekla je Sisilija pozdravljujući se sa Tonijem i otišla.

Nekolika dana Toni je pokušavao da dobije Stefana, ali bezuspješno. Nosio je telefon kod servisera da i oni pozovu broj ali uvjek su bili odgovori „da telefon nije u funkciji“. Sljedećeg dana otpotovao je u Zagreb, nadajući se da će dobiti neke informacije, od od ljudi koji su tamo utekli iz Crne Gore, kao i onih iz međunarodnih humanitarnih organizacija. Međutim nije saznao za bratovu adresu ili sudbinu. Nerado, odlučio se da pozove svog školskog druga sa kojim je zajedno maturirao. Dobio ga je, i dugo su pričali, najviše o prilikama u Crnoj Gori.

„Znaš Toni ja sam od prvoga dana uključen u operacijama koje je imala JNA na ratištu u Bosni i Hercegovini. Morao sam jer sam mobilisan. Bili su to teški dana za mene. Prvi put sam učestvovao u jedinici koja je djelovala na području Bosne. Pucao sam uvis, jer sam morao dobiti municiju ispaliti. Morao sam da to činim, jer bi me prokazali vojnici koji su bili sa mnom. Te scene, i doživljaji što se sve dešavalo, ostali su u mom šećanju. Oni su me načerali da nekolika dana i noći bježim, sve dalje i dalje od Bosne. Od tog pakla u kome su dojučerašnji poznanici, komšije ili oni koji su radili to, bez imalo griže savjesti, pucali su jedni na druge. Priješao sam Igman, i u Višegradu povjerio se dvojici mladića da sam bjegunac. Pomogli su mi da se presvučem dali mi nešto novaca a ja sam im za uzvrat ostavio pušku i municiju. Pištoli sam sakrio odpozadi uz tijelo. Prevezli su me do blizu Nevesinja u Hercegovini, pozdravili me i ostavili na putu,” govorio je Rajko o bježanju iz pakla Bosne. Utočište je našao kod starijeg bračnog para u Hercegovini, i ostao dvije godine. Tamo je dočekao amnestiju nakon čega se vratio u Crnu Goru.

„Sada se koliko toliko situacija smirila. Došao sam kući, odakle pričam sa tobom.“

Obećao je Toniju da će otići do njegove kuće, i da će sutra mu se javiti. Sljedeći dan Toni nije spavao od sreće što će saznati nešto više, posebno u kakvom je stanju njegova rodna kuća.

„Toni“ čuo se Rajkov glas „ pripremi se za vijest koja ti neće biti draga. Tvoja kuća je zapaljena prije godinu. Zgarište u kome jedino nijesu izgorjele opeke i crijeplju kuću. Sve se na sredini kuće urvalo. Dakle, kuća ti je uništena, ograda razvaljena. Za tvoga brata sam čuo da je dolazio, video kuću u kakvom je stanju, ali najviše je želio da sazna nešto više o tebi.“

„Morao je da oputuje jer je htjela da ga uhapsi vojna policija.“

Dva školska druga razmijenila su brojeve telefona uz obećanje da će se ponovo čuti. Toni se ukrcao na brod, „Romero“ nekolika dana poslije razgovora sa Rajkom. Radovao se povratku na more.

„Bar neću stalno da mislim o bratu i zapaljenoj kući. Tamo osim grobova mojih roditelja i oronule seoske kuće više nemam ništa. Porodičnu kuću su neki ljudi zapalili ali ne znam zašto?“

Nekolika dana, nalazio je posao na palubu broda samo da ne misli o sebi, svojima...

Stipe njegov zamjenik, rođeni Dalmatinac započinjao bi razgovor riječima, „kako je jutros moj kapo od palube. Znaj jutros su tvoji nastavili da bombarduju Dubrovnik. Osjećate li nelagodnost ili krivicu. Vas neću rešpetat i ako ste furbast barba.“

„Kolega ja sa vama saošećam, i žalim za žrtvama i ratnim razaranjima. Ali, ja u svemu tome ne učestvujem niti moj bilo ko. Imam rođenoga brata koji je u Anerici. On je davno utekao iz Jugoslavije. Evo godinama se tražimo, posebno sada kada je u Jugoslaviji buknuo građanski rat,“

Sljedećih dana njih dvojica nijesu razgovarali, sve dok nije Stipe jedne večeri sio bilizu Tonija u kuhinji đe su večerali. Stipe je pitao Tonija da li želi da sa njim komunicira jer ako nije voljan on bi tražio od kapetana broda premeštaj na drugi posao.

„Meni bi bilo drago da ostaneš na palubi, ali ne po naredbi, već po tvojoj volji.“

Stipe je ostao, ali razgovori su se sveli samo na službenu komunikaciju.

Noć je bila tiha, mjesec srastao sa pučinom tamo neđe daleko. Brod je grabio pučinom a na vidiku osim zalazećeg mjeseca i zvijezda na nebu nije bilo oblaka.

Danima bi Atlanskim okeanom plovili, ali u blizini nijesu se srijetali sa drugim brodovima. Toni je volio tu tišinu, unosila je u njega mirnoću, osobito ako je bio miran okean. Šeo je blizu pramca velikoga broda đe se rad motora ne čuje. Kretanje broda i vjetar hladio mu je tijelo. Njegove misli su bile okrenute Crnoj Gori. Kada je god ostajao sam uvijek je mislio o bratu, Jeleni, Crnoj Gori, najmanje o sebi. Bilo mu je svejedno đe će pristati i kuda ploviti. Samo da ne stoji, da radi, i ne misli. Trgnuo ga je pozdrav

„Bog Barba“ okrenuo se i vidio Stipa, pošenuo se sa komadića papira i ponudio da sedne.

„Znaš, Barba nismo mogli zaobići temu ratnih strahota i stradanja Dubrovnika, Konavala i drugdje. Sad kad znamo di je ko, ako želiš možemo pričati? Rukovali su se.

„Nedostajem kuća, dica i žena. Znate, ja plovim više od dvadeset godina i za to vrime napravija sam novu kuću, kupija namještaj, novi auto ali će mi to vridi kad ja u tom ne uživam. Obilazim svit, šaljem šolde ali sve više su mi najbliži - daleko. Vrime čuda čini,“ kaže Stipe.

Toniju je bio potreban domaći razgovor, prije svega da sa nekim koga razumije. Slušao je priče koje su se sa palube prenijele u prostoriju za jelo.

Šeđeli bi i pričali. Sljedećih dana Toni je maltene prepričavao sve što mu se izdešavalо, na moru, te da su mu umrli roditelji zatim, o Jeleni, Stefanunu i o kući koju su mu zapalili.

„Jebiga kapo, dobro je to što smo živi, zarađujemo i jednoga dana ćemo odavde otići će, imaćemo neke šolde. Moš da ozidaš novu kuću, nađi neku curu i pravi dicu“.

Ispovijedajući se Stipe, rekao je, da je prvu ženu oćerao.

„Šjor bila je špoljtuva ali i furba, no i pored toga razdirala me đelozija sve dok nisam imao saznaja da je komšija kresao, dok ja lutam po svitu. Šaljem joj šolde, a ona jalova, jebucka se gdi stigne, e neće moći. Siša sam u prvu luku, otiša doma i očera je. Srićom nismo imali dice. Oma sam oženija drugu, sa kojom sam ranije iša i napravija joj sina i kćer.“

Čudio se Toni kako ovaj čovjek posve normalno priča o prevari, razvodu, đeci i kako je sada posve siguran da će mu druga žene biti vjerna.

„Poznam ja to omah, moj kapo“ govori ljutito, i dodaje kako mu je žao što su mu zapalili kuću, i srećan je što je preživio brodolom.

„Barba, to su ti isti ljudi koji ubijaju Dubrovnik, osvajaju Konavle“ reče Stipe.

Toniju su narednog dana manjkali ljekovi za nervnu napetnost. Primjetio je to Stipe i ponudio mu alkohol.

„Ma uzmi, nisi ti neka mustra. Boljeg antidepresivca u cilom svitu nema od domaće rakije. Ima još u gabini. Pijem i ja kada me ufati fjaka ali do marende. Nisam ti ja nikaki bavedur ni manjun.“

Kolebao se Toni najprije a onda potegao dobar gutljaj iz staklene boce. Narednih dana popili su zalihu koju je Dalmatinac imao u svojoj kajiti.

Tonija je Sesilija radio vezom obavijestila da je razgovarala sa Stefanom i da im je ugovorila sastanak u Glazgovu, đe će brod da uplovi i istovari dio tereta, za nekoliko dana. Nikada u životu Toni nije bio srećniji. Radovao se susretu sa bratom poslije četrdeset godina. Napokon, viđeće se a to mu je sada bilo najbitnije.

Rekao je Stipu radosnu vijest, i otišao kod kaptana broda. Ugladjeni starac sa dobro uvježbanim gestikulacijama ruku i mijenjanjem raspoloženja ovisno od smijeha do ozbiljnosti priče, dočekao ga je profe-

sionalno – hladno. Toni ga nije puno gledao jer je na jutarnje referisanje oficira broda bio prisutan njenov zamjenik. Na prepoznatljivom škotskom naglasku pitao ga je za zdravlje a onda za razloge njegove pošete. Toni je rekao da bi u Glazgovu, ostao nekolika dana, koje bi sa bratom proveo. Slušajući ga sa usiljenošću kapetan je dozvolio tri dana odsustva sa broda što je podrazumijevalo da spava na brodu, zatim se rukovao sa kapetanom i otišao. Prispjeli su u luku.

Stipe je ispratio Tonija do mosta za silaženje i rekao

„Adio šjor. Opet ćemo mi ploviti zajedno.“

Znao je Toni da Dalmatinci osim maslinovog ulja, ribe i vina, vole more. To u nedogled prostranstvo utjeha im je za kamen sa kojim su sudbinski vezani. Vole se, mrze ali jedan bez drugog ne mogu.

„Crnogorci imaju mistični odnos prema kamenu. Čovjek i kamen uvijek se jakaju i tu pobjednika nema. Na kamenu se rađaju, umiru a i životni vijek im je kameni. Čovjek nastoji da kamen upodobi tako što od njega zida kuće, međe, bedeme, grobove, gradove, puteve, luke... a kamen sve to prihata jer bio mali ili veliki u vječnosti i na zemlji ili na Nebu uvijek je kamen. Pa Svevišnji je kamen odabrao da Mojsiju zapiše na kamenu deset zapovijesti. To sveto brdo Sinajsko je središte i stecište početka novog života na zemlji mislio je Toni.

STEFAN

Desetak minuta dva brata Stefan i Toni bili su čvrsto zagrljeni, dok su im niz obraze obojici tekle suze. Uzdasi i isprekidano nerazumljive riječi govoril su podižući u vis nazmjenično jedan drugog na lučkom doku Glazgova, đe su se sreli poslije četrdesetak godina. Snažne emocije su potrajale, sve dok nije lučki viljuškar trubio a njegov vozač prvo molio da oslobode put, a kasnije psovao, silazeći da ih upozori kako bi oslobodili dio doka, i omogućili istovar robe sa broda.

„Čekaj da te bolje vidim. Pa istina je malo si postarao, ali za mene si ostao mlađi brat,” rekao je Stefan, i skoro ponio Tonija, kako bi napravio prolaz nervoznom vozaču viljiškara.

„Đe si moj brate, godinama se raspitujem za tvoju adresu, pitam i znanog i neznanog jesи li živ, a sebe mučim tražeći odgovor zašto mi nijesi pisao, makar dvije riječi: živ sam. Meni dosta. Moj život poslije tvog bjekstva iz Crne Gore bio je pravi pakao. Izdešavale su se mnoge stvari, koje sam teško preživio,” rekao je mlađi brat. Dogоворили су се да оду у неки хотел. Stojan je pozvao taksi i rekao, vozite nas u najskupljji hotel ovoga grada.

Stefan je ispričao da poslije ilegalnog prelaza granice pola godine bio u sabirnom centru za izbjeglice u Italiji, i da je zajedno sa Josipom - Hrvatom, utekao, te da su se iz Napulja kao slijepi putnici ukrcali u američki putnički brod.

„Svejedno nam je bilo đe idemo. Hrane i vode za piće smo imali za desetak dana otprilike onoliko koliko je brodu trebalo da plovi do sredine Atlantika, odakle nas nijesu mogli vratiti. Međutim, jedan član

posade otkrio nas je, ali je čutao još nekolika dana, pa nas je prijavio kapetanu broda. Humanitarijani dozvolio nam je da spavamo u praznim krevetima posade koja je radila, a hranu i piće su nam davali u brodskoj menzi. Kada smo se iskrcali u New York, predali su nas policiji. Mjesecima smo bili u karantinima, zatim centrima, dok nam nijesu dali neke papire i uslovno puštili na slobodu.“

Stefan je pričao da je hljeb zarađivao tako što je u nekim novinama davao oglase da popravlja električne aparate ili da otklanja manje kvarove u stanovima. Drug sa kojim je ilegalno došao u SAD-u bio je Hrvat i zvao se Josip. Stefan ga je kasnije angažovao da mu nosi alat za opravke.

„Posao se toliko razgranao tako da nijesam mogao stići svugdje odakle su dolazili pozivi. Moje cijena usluga bile su najprije simbolične, čak je bilo slučajeva da su napojnice bile dva puta veće. Međutim, kasnije sam angažovao još jednog momka iz Senegala, takođe imigranta, ali kada sam video da me potkrada, nastavio sam posao opet sam. Dvije godine smo neprekidno radili ja i Josip, i zaradili dovoljno para da otvorim radionicu za opravke. Administrativnu zavržlamu oko dozvola, dobijao bih podmićivanjem činovnika, dok konačno nijesam dobio sve paire. I krenuo je posao baš dobro. Vremenom sam povećavao zaposlene i uporedno tražio legalni azil. Govorio sam da je moj bijeg iz Jugoslavije bio politički motivisan, i nijesam lagao. Da bih ubrzao dobijanje dokumenata, angažovao sam advokata, kome je trebalo tri godine da završi sve papire. Kada sam ih dobio prišao je Josip čestitao i rekao“

„Stefane, ja svo ovo vrijeme pomagao sam ti i nijesam htio od tebe otići. Sada kada smo legalni građani, ja će da te napustim i odem kod strica, koji živi

na Floridi, i koji će mi prepisati imovinu i neki biznis jer sam jedini nasljednik,” rekao je Josip. Bog zna kako mi je bilo teško. Nudio sam mu polovinu ortakluka, pola gotovine, koja nije bila mala.

„Nije htio, govoreći, nasljedstvo se moje mjeri velikim kapitalom a ti mi daješ siću,” kazao je Josip i natavio kako ćemo stalno biti u kontaktu, iako su tvoji Crnogorci poplačkali i porušili polovinu Hrvatske.”

Dva brata te noći nisu spavali. Ispovijedanju nikad kraja.

Toni je pričao svoje novo rađanje, poslije brodoloma u Sredozemlju, i prepričavao vijesti koje mu je Rajko prenosio iz Crne Gore.

Stefan je tražio od brata da prekine plovidbu kako bi zajedno otputovali u SAD.

„Naći će se posao za tebe. Sada moja kompanija zapošljava blizu dvije stotine radnika, mahom iz bivših jugo-republika. A i bićemo napokon, poslije svih muka, neizvjesnosti, straha i nada zajedno.”

Toni nije odgovorio na ponudi već je rekao da će razmisliti, i da je sada najvažnije što će biti u stalnom kontaktu. Potrošili su noćne sate da bi Toni Stefana pitao što ima od porodice.

„Razveden sam i imam kćerku koja studira građevinarstvo”, a zatim kazao da u Americi je teško sačuvati brak.

„Mi smo tradicionalisti, i držimo do moralnih osobina. Ja sam se oženio Amerikankom, atraktivnom i ekonomski nezavisnom đevojkom. Ona je imala ogromno bogatstvo koje je naslijedila od oba roditelja. Kada su joj roditelji umrli, počela je da samostalno ljetuje, putuje i očećao sam da je pitanje vremena kada će zatražiti razvod braka. Naša čerka Helena, već je bila na trećoj godini studiranja na Universi of Rochester-a,

i ono što je njena dobra strana jeste odluka da završi studije, i ako je znala da su joj i otac i majka bogati.”

Moja žena, poslije mjesec dana otsustva na ljetovanju tražila je da sa mnom razgovara. Sastali smo se u jednom luksuznom hotelu New Yorka jer nije željela da razgovaramo u našem stanu. Ispričala je kako se mlada za mene udala, iz ljubavi, koja je poslije dvadeset godina braka tinjala, sve dok nije srela drugog muškarca. Rekla je da taj budući partner ne bavi se biznisom, ali da njoj to ne smeta i da poslije razvoda želi se udati za njega.

„Moj Stefane imamo našu Helenu, i ona je već punoljetni čovjek. Sa njom sam već razgovarala. Naše godine porodične ljubavi i međusobnog poštovanja obilježile su moju mladost. Te dvije osobine koje smo unijeli u brak, istopile su se kada sam upoznala drugog muškarca. Tada sam osetila da sam žena, da imam pravo na fizička i duhovna zadovoljstva, koje nijsam kod tebe našla. Odlučila sam da sa njim nastavim život. Jeste, od mene je znatno mlađi, ali sebi kažem neka traje dok traje,” rekla je ni malo ne žaleći što od kuće tako odlazi.

Zatražila je razvod braka i ponudila veću sumu novca, kojeg, kako je kazala ima na pretek. Nijesam pristao da taj novac uzmem, mada sam po zakonu mogao već sam je zamolio da taj novac ostavi Heleni, koja će ga po želji koristiti.

Tako je učinila.

Dao sam izjavu za sporazumno razvod braka. Poslije dvije godine Helena je diplomirala i tada smo se sreli. Htjela je da zajedno ručamo i da taj dan posvetimo kćerki.

Nijesam pristao. Pozdravio sam se sa njima i otišao u stan. Uveče, došla je Helena, i ispričala da je majka na ručak došla sa novim čovjekom. „Nijesam je ništa

pitala, niti sam htjela. Kada smo završili sa jelom pozdravili smo se, poslije čega sam se priključila društvu na zajedničkoj žurci. Sada sam – kod tebe.“

Helena mi je rekla da će samo prespavati, te da od jednog projektnog biroa ima ponudu za zapošljenje. Otvorio sam joj pristup mom novcu, ali nije ga koristila jer je imala majčin kapital.

Gledamo se samo kada ona poželi. Poneki put dođe i iz razgovora sa njom saznajem, da priprema vjenčanje sa kolegom arhitektom. Rekla je da će me sa njim uskoro upoznati, ispričao je Stefan. Živi sam i vrijeme svoje troši u sopstvenoj firimi.

„Često se brate upitam za koga i zašto ja radim kada imam dovoljno novca za život i kada nemam sa kim da taj život, podijelim. New York je grad koji ti daje mogućnost, ali ako biznis imaš on ti uzima vrijeme i dušu. Stalno trčiš, da zaradiš jer ako posustaneš više se ne mož uspraviti, jer na tvom mjestu već je neko drugi. Kad bi ti došao ja bih živnuo, drugačije bi živio. Možda bi pošetili Crnu Goru, popravili kuću, i tamo neko vrijeme boravili.“

„Stefane, ja imam nešto novaca od osiguranja i plata, za sebe dovoljno. Pravo da ti kažem, i ne znam što će mi veliki novac. Navikao sam na skromnost. Ovo što plovim radim samo da bi utekao od siromašnog đetinjstva, samoće, intriga i tragedije od kojih nikako da se oslobodim. Ozbiljno razmišljam da se vratim u Crnu Goru, ozidam novu kuću i živim tamošnji život. Probao sam da živim i u Francuskoj, pa mogao sam u Holandiju, a sada mi ti nudiš Ameriku. U ovim mjestima đe sam do sada živio, nikako nijesam mogao da se organizujem da nađem jak motiv da me veže za ovdašnji način života. Razmišljaо sam da se oženim, okućim, skrasim, ali liberalne slobode koje imaju bračni drugovi, odnosno ovdašnje žene žele da imaju slobodu ne

u svom životu, već u braku, ne mogu da prihvatom. Taj patrijahat, to vaspitanje koje su nam roditelji usadila, prosto je u meni kodiran i postao je pravilo života, ne samo za mene već bi to tražio i za ženu, đecu... Toga ovde nema i zato sam odlučan da se ne ženim, da još malo plovim i da se vratim u Crnu Goru. Tamo su nam korijeni. Tamo ja pripadam!"

Dva ostala dana Stefan i Toni su potrošili razgovarajući u hotelskim barovima i restoranima. Dogovorili su se da se češće čuju telefonom i da će zajedno otpustovati u Crnu Goru.

„Ozidaćemo novu kuću, da imamo dom u kome ćemo se povremeno viđati i živjeti,” rekao je Stefan, i sa briselskog aerodroma odletio za New York.

Tonijevom povratku na „Romero” obradovao se Stipe. U Glazgovu su dio tereta istovarili i otplovili za Port Hedland. Slobodno vrijeme na brodu Toni je volio da bude sam ali brbljivi Stipe nije mu davao mira. Dok su bili na sidru, u fri šopu Stipe je uzeo nekoliko boca škotskog viskija, i želio je da zajedno gučnu po neku, tog, kako je rekao, pića za guštiranje.

„Jesam fumat i sasvim mi je isto koji španjulet da fumarim,” pravdao se za svoj nesnosni zadah iz usta.

Poneku noć zajedno su zurili u nebo gledajući zvijezde, koje su u nizovima jata krivudavo ili u grozdovima visile ali i vezle čisto nebo. Na horizontu, kada se zora polako pretvara u dan, a zvijezde gasila kao žarulje, Stipe bi odlazio u kajitu.

Toni se na referisanje peo na komandno mjesto. Nakon novosti koje su se tamo čule silazio bi na palubu, ponovo pregledao njenu površinu, položaj čamaca i pribora za spašavanje, dizala, užadi i drugo.

Volio je da ode na pramac broda i tamo poluo-tvorenih usana udije vazduh sa mirisom mora i lagodne spoljašnje temperature. U toj tišini vraćao bi se

mislima o Stefnu, njegovom životu i nesređenim porodičnim prilikama.

Mada je Stipe izbjegavao da razgovara o prilikama u bivšoj Jugoslaviji tog kišnog poslijepodneva mu je kazao da su Skupštine Srbije i Crne Gore proglašile novu državu Saveznu Republiku Jugoslaviju, i da se uskoro očekuje sednica parlamenta na kojoj će biti izabrani čelni ljudi.

„To je privremena zajednica koji neće puno trajati. Sadašnji odnos u broju stanovnika, geografskoj veličini, prihodu, ekonomiji i rastu suverenističkog bloka je nezaustavljiv proces za odvajanje Crne Gore. Takvu državu neće Crnogorci a i nacionalne manjine u njoj,“ rekao je Toni Stipu, koji nije vjerovao njegovim riječima.

„Ma jok Barba, vi se nikada nećete razići, jer Srbi vas stižu ka boa svoj plijen.“ Toni nije odgovarao ali tu noć malo je spavao.

Vjetar jačine oluje zadesio ih je blizu rta Cape of Good Hope, kojeg prvi put će vidjeti Toni.

„Prvo će nas sresti Rt Poine pa ćemo onda otploviti malo udaljeni od rta Dobre Nade, ili kako smo ga u pomorskoj literaturi engleski učili Cape of Good Hope“. Pošetio ga je Stipe, koji je ovuda već plovio.

Veličastveni Rt Poine zagrljen maglom koja se u naletima vjetra trenutno pojavljivao izazivao je kod Tonija divljenje. Svaki put, kada ga je obilazio drugačije. Ljeti bi ga grlie stamene stijene, na koje su slijetale raznorazne ptice i zraci sunca. Činili su ga tajanstvenim najljepše na polovini dana. Radovao se kolopletu boja kada su okeani bili nemirni i ljutito udarali u njegovo podnožje, a onda bi se u sitnu kišu pretvarali i umivali njegovo podnožje. Koliko ljepote, straha i nade na jednom mjestu, kojeg najviše želiš da ga ga brodom bezbijedno oploviš.

Odahnuli bi mornari kada uđu u Indijski okean ili kada se iz njega uplovljava u Atlanski. Ima tu više ličnog doživljaja i osećanja nego što će plovidba biti povoljnija. Okolina Rt Poine obiluje lijepim plažama i ribarskim naseljima. Inače, veličanstveni mistik visok je 87 metara. Sa okeana vidi se sa nekih 63 kilometara. Na njemu je instalirana savremena tehnologija.

Tog jutra plijenio je ljetopotom i strahopoštovanjem. Vjekovima odolijeva suncu, vjetru i vremenu prkoseći jakim morskim strujama Atlanskog i Indijskog okeana. Brodovi oba svjetionika u luku zaobilaze a njihove posade nerijetko izadu da molitvu upute krstu, koji je posvećen prvom Evropljaninu Vasku de Gama.

U jutru kada je došao na uobičajni obilazak palube, Toniju je rečeno da dođe u kormilarnicu. Prekinuo je obilazak i popeo se. Osim njega, i pomoćnika Stipa, bili su prisutni kapo makinje, mašinsko osoblje, kormilari, mornari, kuvar, konobar i kapetan broda. Svi su isčekivali riječ kapetana Augusta.

„Plovićemo Indijskim okeanom đe su nepredvidljive bure u kojima su vjetrovi veoma jaki. Osim toga, brodove nerijetko napadaju pirati, bez obzira da li voze teret ili putnike. Zahtijevam od vas maksimalan odnos prema obavezama na brodu, disciplinu i opreznost,” rekao je i otiašao.

„Nastavio sam uobičajne radnje kontrole. Svo nadgrađe na palubi, kućice, dizalice i ostalo bilo je u redu.“ Pridružio mi se Stipe ogovarajći kapetana broda

„Konačno se pojavila“ i iz đžepa izvadio pljosku viskija i rekao „potegni“.

„Plovidba u Indijskim okeanom nije donijela ništa novo. Okean je uglavnom bio miran, ali kada smo se približavali australijskoj luci Port Hedlandu, počeli su jaki orkanski vjetrovi da nas ljuštaju. Stipe kaže da tu luiku nerijetko zatvaraju orkanski vjetrovi. Naš brod

čekao je na istovar ali i poslije istovara, čekali smo desetak dana da isplovimo. Nijesmo mogli da pošetimo Sydney, koji sam želio da vidim. Utovarili smo teret za Rotterdam i isplovili iz Port Hedland-a.“

Odmaraajući na, ne baš jakom suncu, koje nije pržilo kao kada smo plovili za Australiju, Toni je često mislio o svojoj budućnosti. Pitao se:

„Što me čera da plovim, da sam stalno u pokretu, te sam se vratio na more, koje me zamalo nije uvuklo u mračne dubine. Jesam li ja toliko siromašan da zarađujem hljeb od sedam kora?“

Ta pripadnost moru, brodovima i mornarima, Tonija je privlačila još kada je upisao Pomorski fakultet. Zamišljao je to kao izazov, kao poziv o kojem je pročitao sve knjige koje su pisale o njegovom budućem pozivu. Bio je jedan od najboljih studenata. Sve te želje da će i jednoga dana se ukrcati, i da će biti kapetan nekog broda – čerale su ga da marljivo uči i priprema ispite, koje je redovno polagao. Sanjao je da će završetkom studija otići iz grada u kome je proživio siromašno đetinjstvo, ustvari gladovao.

„Otići ću iz grada u kome sam ostao bez roditelja. Jedva čekam!“

Volio bi da ima obezbijeđenu egzistenciju, i možda jednoga dana se vrati u rodni grad, da obnovi kuću, zagradi imanje, ali u njemu nije želio da živi.

Kad mu se san ostvario da se ukrcna na strani brod bio je radosan. Brod, na kojem je bio prvi oficir palube prihvatio ga je i bio je siguran u njega, iako se nije mogao osloboditi straha od doživljenog brodoloma.

Tada su ga spasila Nebesa.

Neka čudna ljubav prema moru, njegovoј širini, mirnoći ili olujnim naletima punih kiše, shvatao je to kao njegov život, pun patnje, neizvjesnosti, straha ali i ljubavi prema poslu kojim se bavio. Taj božanstveni

mir okeanske tišine, volio je sve dok orkani ne bi pretvorili u neviđenu snagu vode, vjetra i kiše. Onda ga se bojao.

Stipe pun duha i spoljašnjeg šarma koji je svojstven pomorcu ali samo onom koji je doživio više lijepog no ružnog, oplovio je zemlju desetine puta pobijedio je strah ili mu se predavao - pa šta bude pričao je njegov čača. Njegov čača, brat i đed bili su mornari. Od priča o moru, brodovima, lukama i mornarima glava ga je boljela. Njega je načerala sirotinja, jer sve što su oni zaradili potrošilo se na izgradnju kuća, bistijerni i kupvini imanja.

„Jebi ga Barba, ja nisam htija da zavism od njihovih šoldi, htija sam svoje i to ti je.“

Završio je Pomorski fakultet u Rijeci, i kao mlad oficir počeno da plovi na domaćim brodovima, kad mu se pružila šansa, ukrcao se na stranca.

Obojica su u Port Hedlandu kupili sanduk viskija, ali slabiji nego onaj što su pili. Toni je osećao da sve više zavisi od alkohola, ali ga je uzimao sve dok je mogao sebe da kontroliše.

More, nesnosne vrućine, želja za Stefanom i slobodnjim životom, vratila je želju za ženama, izlascima pravdao se sebi i Stipi ali duboko u sebi krio je pravi razlog uzimanja alkohola. Nije htio da prizna da razlog za uimanja alkohola je strah od smrti i zabrane ljekara koji ga je operisao i izvadio dio jetre. Taj dio ličnoga života pamtiće zauvijek. Pamtiće i drugi rođendan, dan kada je spašen iz mora. Smrt roditelja, odlazak Jelene i zapaljena kuća ostavili su trag u njegovoј duši, i to onaj pačenički koji nije nametao, već naprotiv želio je da ga potisne. Sve manje milja ostalo je do uplovnjavanja u Rotterdam, i bližila se njegova odluka – hoće li da plovi ili ne.

Noć prije nego su vezali brod na dok u Roterdamskoj luci za istovar nije spavao. Nije htio ni društvo sa Stipom, ali kad je brod privezan Stipe mu je prišao zagrljio ga i rekao

„Znam odlučja si. Adio veliki gosparu,” okrenuo se i otišao. Toni ga je zvao da se pozdrave, Stipe je măšuci rukom sašao u podpalbu.

„Zbogom ljudino” više za sebe rekao je Toni, odlažeći u upravi kompanije.

Najavio se Sesiliji, zamolivši je da mu pripremi papire za raskid ugovora o radu, i rekao da ako ima uticaj u Kompaniji da Stipe nastavi njegov posao..

Noćnim letom Toni je odlutovao za Ameriku.

HELENA

Nazvao je Stefana i rekao, doći u pošetu, za nekolika dana. Stefan je odgovorio da se u Londonu javi u kompaniju Britiš Ervajz i da je za njegovu kartu uplatio. Sačekaće ga na aerodromu John F. Kennedy, nakon slijetanja Concorda. Nije htio da polemiše sa bratom već je sa aerodroma Schepitola poletio za londonski aerodrom Heathrow Aipont Airport, đe je nakon uobičajne kontrole i preuzimanja uplaćene karte ušao u veliki i snažni Concorde. Čudo od aviona, kome se prednji dio blago spuštao ka zemlji. Ulazeći u besprekorno čist, luksuzno opremanjen avion sa poluležećim sjedišima supersoničnog aviona Toni je primijetio da su putnici bogata klijantela, i bilo mu je neobično.

„Ma baš me briga koga ovo čudovište vozi samo da bezbjedno sletimo u New York-u.“

Veoma snažan rad motora Concorda prikovoao ga je za šedište. Izazovno atraktivna stjuardesa rekla je, prvo na engleskom a zatim na francuskom jeziku da će od Londona do New York-a letjeti oko tri i po sata, na visini od 18,5 kilometara. Poslije dostizanja te visine zamolila nas je da odvežemo pojaseve. Moje šedište bilo je do prozora.

Nebo čisto bez oblaka, ispod more a na horizontu blago zaobljena ivica planete – ne zaboravni su trenuci, koji su mi se protegli kao vječnost. Odlučio sam, uzeću viski, kako bih se ohrabrio, opustio. Meni, koji sam preživio brodolom, tijelo je oblio znoj, naročito ispod vrata i leđa.

Uljudni i bespriječkorno u plavu uniformu obučeni stjuard donio mi je piće, i veliku čašu flaširane vode, koju nijesam otvarao. Letenjem velike čelične ptice,

bar ja sam takav ošjećaj imao, nije bio prijatan ni ostalim putnicima. U odjeljku visoke klase pokušali su neki putnici ustati, čini mi se da protegnu noge, međutim stjuardese su ih odvraćale od te namjere. Neki su, kao i ja, uzimali neko žestoko piće. Okrenuo sam se oko sebe, i do mog komotnog šedišta šeđela je mlada gospođa.

Prva je uspostavila kontakt: „Nijesam znala da će me strah prikovati za šedište a ipak sam voljela da letim Concordom.“

„Gospođo ja sam Toni, i meni je brat uplatio 8 hiljada dolara za povratnu kartu London - New York, i nijesamoduševljen,“ rekoh.

„Neće vas smetati da razgovaramo?“

„Ne, pričajte.“

„Ja sam Stela i u SAD putujem službeno, kao predstavnica jedne njemačke firme,“ nastavila je priču, odavajući je kao dobru sagovornicu na engleskom jeziku.

U pola sata njene priče rekla je da se prije dva dana razvela od muža, te da se sada ošeća posve slobodna ličnost, bez stalnog provjeravanja, izliva bijesa, bolesne ljubomore svog bivšeg supruga. Nastaviće da upozna sva nova mjesta na koje je željela otici.

„Moj biviši muž plaćao je privatnog dektetiva da me uhodi, pregledao mobtel i svu elektronsku poštu na mobilnom i računaru. Prosto je to bilo mučenje u braku u kome nije više bilo ljubavi i povjerenja. Sporazumno smo se razveli, ali meni nije pripao dio kuće i neke akcije u firmama.“

Prekinula je razgovor tek onda kada je stjuardesa rekla da za četrdesetak minuta slijedećemo na aerodrom John F. Kennedy.

Od pričljive saputnice okrenuo sam glavu, misleći kako je čovjek nemoćan, sićušan i preplašen u ta-

kvom moćnom avionu, kojeg je opet, čovjek podredio sebi da u njegovom letu uživao.

Taj prikriveni strah od smrti, u ovoj letačkoj grdosiji vidljiv je kod većine putnika. Opet, misliš da možeš nešto sam da se odupreš tom naletu panike, međutim kod mene je to išlo samo uz pomoć petog viskija i druge boćice vode.

Atraktivna saputnica primijetila je da želim biti sam sa sobom, okrenula mi desno rame, i kao pritegla pojas za vezivanje.

Uz buku motora, rulanje točkova slećeli smo na aerodrom John F. Kenedy u New York-u. Prilikom izlaza Stela se pozdravila i u lijevu ruku mi tutnula ceduljicu, koju sam stavio u đžep. Prostranstvo aerodromskih ulaza i aerodromske zgrade lako sam prešao jer vas do odjeljena za carine i prtljag vode natpisi i informacije.

U prostranom čekaoničnom prostoru stojaо je Stefan sa mladom damom. Čekala je malo duže jer se brat sa mnom poigravao – dižući me od zemlje, pa opet spuštajući. Prišla mi je i zagrlila i na slabom crnogorskom jeziku rekla

„Ja sam Helena, dobrodošao striče!“

Poljubio sam brataničnu a zatim smo putem, do auta njenog oca, razgovarali. Upozorila me je da Stefan tokom vožnje stalno će biti na mobitelu, ali za to vrijeme ču da joj pričam o sebi.

Sa kolegom na studijama se upoznala i reče, malo po malo su se zbližili, pa su posljednje dvije godine živjeli zajedno.

„Omaklo nam se, ili će biti da je John to namjerno uradio, zatrudnjela sam i za osam mjeseci rodiću vašeg, kako se to kaže?“

„Bratanična“, rekao sam i poljubio je radostan što će se u porodici roditi muško dijete poslije mnogo godina tragedija, nepravde, i teškoća koje su nas pra-

tile. Stefan je primijeto je naše grljenje, rekao vozaču neku adresu a zatim se okrenuo i rekao

„To je samo jedan od poljubaca, prave čestitke biće kad izađemo“ i nastavio da telefonira.

Helena je nekolika dana boravila u stanu svog oca u New Yorku, i za to vrijeme je pošetio John, momak srednje visine sa neurednom bradom i pohabanim odjećom. Razgovor sa Tonijem bio je uljudan. Trajao je veoma kratko.

„Upitala me Helena, hoću li se ljutiti ako otide sa Johnom?“

Rekao sam da ide, pozdravili smo se i ostao sam sam u velikom bratovljevom stanu. Zvao je Stefan i predložio da pošalje kola po mene i da dođem u njegovo preduzeće.

„Neki naredni dan doći ću“ i nastavio sam sa odmaranjem.

Dnevni odmor u višemilionskom gradu u okružju Brooklyn skoro da je nemoguć, pa sam počeo sa biranjem TV programa i da tražim neku jugoslovensku stanicu. Nije mi pošlo za rukom, već sam uključio internet, slušajući vijesti nekih portala na jednom južnoslovenskom jeziku.

Nema vijesti iz Crne Gore. Emitovana je diplomatska aktivnost SRJ u UN koju nijesam htio da slušam.

Tragajući za informacijama iz Crne Gore slučajno sam uključio jednu američku radio stanicu. Novinar je govorio o vojnim operacijama SRJ na Kosovu, i kazao da su mogućnosti strane vojne intervencije izvjesne.

Uveče došao je Stefan i čuo je vijest i o vojnim aktivnostima. Pričali smo dugo.

„Toni naš odlazak u Crnu Goru je sada nemoguć, a kada će prestati bombardovanje ko zna?“

„Što možemo da napravimo za Crnu Goru?“ pitao me Stefan i sam odgovorio

„Ništa, daleko je rodna gruda. Jedino što mogu da uradim jeste da platim novinski prostor u nekom tiražnom mediju i lobiram humanitarne organizacije za pomoć Crnoj Gori koja je u međunarodnoj blokadi. Znaš, u moju firmu dolaze ljudi iz Jugoslavije. Traže pomoć u novcu i drugom. Ne bih želio da u ovim prilikama uvezem politiku u firmi. Nazvaću neku Redakciju i ponudim se kao sagovornik, ali ja mislim za njih nijesam zanimljiv.“

Toni je Stefanu ispričao tragediju đeda Đura koji je jedan od rijetko preživjelih brodolomnika sa broda „Brindisi“ ispred albanske luke San Đovani di Medoa na Badnji dan 1916 godine i rekao

„Znaš nijesam u našoj porodici prvi već drugi brodolomnik koji je preživio.“

Stefan je insistirao da ispriča slučaj đeda Đura.

„Kada je počeo Prvi svjetski rat među iseljenicima iz Crne Gore u Americi vođena je akcija dobrovoljnog okupljenja Crnogoraca.

„Za kratko vrijeme, po pozivu kralja Nikole sakupio se veliki broj Crnogoraca, među kojima i naš đed Đuro. Radio je u jednom ugljenokopu kao rudar. Pošao je u Ameriku da nešto zaradi ali nije imao novca za brodsку kartu već je najbolji dio imanja prodao bližnjem rođaku, koji je uvećavao svoje imanje kupujući od seljana koji su bili u nuždi. Kada je čuo da Gospodar zove, odmah je napuštilo rudnik i došao na zborno mjesto u Vancouver, u Kanadi. Tu su se sakupljali dobrovoljci, njih oko tri hiljade. Obučavali su se za rat, formirali jedinice i sa dobrovoljcima iz Tri Rivers-a, iz ratne luke Halifaks isplovili 6 decembra 1915. g. u pravnji savezničkih ratnih brodova doplovili do Napulja odakle su željeznicom preveženi do luke Brindizi, na jadranskoj obali. Ukrcači su se 5 Janura 1915 godine na brod „Brindisi“ vlasništva jedne kompanije iz Ba-

rija. Brod je izgrađan u Livornu 1895. godine, nosivosti 863 tone, dužine 62,63 i širine 8,40 metara,”

Pitao sam:

„To si sve učio na Pomorskom fakultetu“

„Da! Vidim da te zanima. Zato pričam“.

Nastavio sam priču da je „Brindisi“ bio, za to vrijeme moćan brod jer su ga pokretali parne mašine i da je još imao dva jarbola na palubi.

„Razvijao je brzinu do 11 čvorova a tog dana na njega su se ukrcala 553 Crnogoraca, među kojima je bilo i drugih dobrovoljaca. Vječni mir u dubinama Jadrana našao je 401 dobrovoljac. Bilo je prilično nemirno more, i doplovili smo do nekoliko stotina metara, od albanske luke San Đovani di Medoa“ pričao je đed Đuro svom sinu, našem ocu Đordiju.

Toni je prepričavao došivljaj njihovog đeda i kazao da je luka bila minirana. Brod je naletio na jednu od mina i za 15 minuta potonuo. Pamtim očevo priču:

„Đed je imao neki čudan predošećaj pa je skromnu ušteđevinu zamotao oko vrata i stegao debeлим špagom. Čim je čuo snažnu eksploziju skočio je u more i plivao što dalje od broda koji je tonuo i za sobom vukao u ne velikoj dubini dobrovoljce i posadu.. Đed Đuro je doplivao do obale. Spasilo se još 151 dobrovoljac. Brodolom se desio na Badnji dan 1916 godine dakle, kada je počela krvava Mojkovačka bitka i odrvana Lovćena. Preko Albanije pješke dio spašenih dobrovoljaca došao je na Kruševac u dvoru Petrovića u Podgorici da pozdrave starog kralja Nikolja, koji je sa Vladom napuštao Crnu Goru.“

Naš đed nije htio kod Gospodara pravdajući to riječima:

„Kralj Nikola imao je crnogorsku vojsku koja je bila odana njemu i državi. Po junaštvu u dobivenim bitkama stekao je ličnu slavu. Dobio je laskavu titulu

Car junaka, zahvaljujući vještini ratovanja, hrabrošću i osećanje patriotizma. U Crnoj Gori bilo je vrijeme siromaštva, ali to nije bio razlog da vojni obveznici se ne odazovu Kraljevom pozivu da brane Crnu Goru, koja, nije morala da uđe u Prvi svjetski rat. Velike pobjede koje su slabo naoružani i neuhranjeni Crnogorci dobijali, zadivili su Evropu. Gospodar je bio na čelu Crne Gore koja je dobila međunarodno priznanje na Berlinском kongresu. Imao je. državu, kraljevsku krunu, vojsku, Crkvu. Sada, odlazi iz Crne Gore. Zašto da idem.? Mi smo došli na njegov poziv. Spremni da ginemo i Crnu Goru branimo,” pričao je đed Đuro.

Došao je tri dana nakon brodoloma kući. Tada je Crna Gora bila okupirana.

„Tri događaja su ušla u crnogorsku istoriju: slavna Mojkvačka bitka, pad Lovćena, ulazak austro ugarskih vojnika u Cetinje i naš brodolom.“

„Bog je htio da ostanete živi,” kratko je prokomentarisao moje dugačko prepričavanje đedovog brodoloma, i nastavio:

„Đordije mi je pričao da je Đuro kupio prodato imanje ali po duplo višoj cijeni i da je kupio mjesto za kuću i ozidao je. Poslije nekolika mjeseci od „španjolice“ umro je.“

Ponešen uspomenama na đeda, Stefan je idućeg vikenda platio održavanje opela u hrišćanskoj crkvi na Brooklynu a zatim smo otišli u hotel.

„Znaš Toni ne čudi me zašto si ti odabrao da budеш pomorac, i zašto si maštao da ploviš svijetom?

„Da, kao mali sam sanjao da će ploviti morima svijeta, i za mene to u stvari nije bilo ništa novo. Kao da sam već ranije tim morskim putevima plovio. Tokom plovidbe obišao sam velike svjetske luke, plovio uhođanim morskim putevima, radio na brodovima, za što sam studirao, ali u sebi imao sam osećaj da sam sve to

nekada radio, i da mi nije bilo ništa novo. Pa i poslije mog brodoloma, često sam sanjao da sam se nekada ranije samo spašavao prilikom potonuća lađe ali ne ovih modernih, već neki starih brodova sa jedrima i jabolima.“

Sljedećih dana obišao sam bratovljevu firmu. Kada sam ušao u njen krug video sam da стоји sve na svom mjestu, uredno, čisto. Vatrogasno odjeljenje savremeno opremljeno. Sve na dohvati ruku: crijeva, pumpe, mali vatrogasni gvozdeni aparati. Tako je i u odjeljenju za alat. Poređene police pune ručnog alata, aparata za varenje, nakovanja i drugog, zatim bicikli, motori i vozni park. Kancelarija mog brata bila je na prvom spratu trospratnice. Ispod nje, smještena je sala za jelo. Još sa kapije meni se „prilijepio“ jedan od uljudno obućenih čuvara.

Tek kada sam rekao da sam Stefanov brat, ostavio me samog i rekao da je njegova kancelarija na prvom spratu. Velika predsoba, u kojoj je sjedelja atraktivna plavuša, ustala je i ljubazno smo se pozdravili. Otvorila je prostrani kabinet u kome je gazda šedio. Kad sam ušao zatvorila je debela tapacirana vrata. Stefan je zamolio da njegov telefon bude isključen. Poljubili smo se.

Razgovor koji smo vodili, bio je ustvari njegovo pojašnjenje poslovanja firme. Rekao je da i dalje servisira kućne aparate, ugrađuje rashladne uređanje i obavlja kućne intervencije.

„Sve to mi daje mogućnost da mnogo ne ulaziem u opremu, i kako se to u Crnoj Gori kaže, „osnovna sredstva“. Alati koje koriste zaposleni su ovdje jeftini. Ljudi rade non stop, lijepo zarađuju i posvećeni su poslu. Reći će ti imam kapital u dvije banke. Mislio sam da li da radim ili da firmu prodam.“

„Viđi Toni, sada smo zajedno, i ja imamo dovoljno novca da udobno živimo. Ako Heleni ne bude išlo

u braku ima i za nju novca, i u akcijama njene majke.” rekao je.

„Brate, reci mi đe da staram, da živim, da odmaram? Ako ovdje ostanem, tu sam navikao da samo radim i nemirno spavam. I onda kada sam van firme nosim je sa sobom. Čujem se telefonom, ljudi koji rade obavještavaju me. Često sam koristio skupe paket aranžmane za odmor na Floridi, Evropi, ljeti ili zimi na skijanje u Kanadi ili Švajcarskoj. Mislim da se ja u tom komforu, u toj sopstvenoj autonomiji sve više rastaćem, nema me cijelog. Razmišljam o svemu, ali najmanje o sebi. Đžabe mi sve to ja ne mogu da se uklopim u trenutak ovdašnjeg načina života, izuzev Helene koja je posebno, moja radost i briga. Volio bih da sam voljen, da volim, da me kući neko čeka, da se brinem o nekome, da pričam po domaći sa nekim, da mi je taj neko motiv oko koga bih organizovao život. Tjerala me Helena da se ponovo oženim da nađem neku ženu, ili da živim sa nekom, onako bez vjenčanja. Mislio sam i ja ali kada sam upoznavao sve te žene, one su nekako drugačije, slične mojoj bivšoj ženi. Ovde se ljubav građira po debljini muževog novčanika. Kada se on isprazni žene sve manje prihvataju obaveze koje proističu iz braka. Sve ti ovo govorim zato što sam bivšu ženu Stelu, istinski volio, vjerovao joj, poklonio odanost, ljubav, novac.”

Molio sam ga da stane sa pričom da odmori. Nije htio!

„Takav bračni život nije valjalo ništa. Stela je već upoznala novog čovjeka kome možda, govori iste stvari, koje je i meni na početku braka govorila. Uspomene koje sam ponio iz Crne Gore za mene su sada noćna mora. O njima sam pričam, sanjam ih i rado im se vraćam. Velim ti, da životni krug svi mi zatvaramo, kada na istom mjestu đe smo se rodili vraćamo tijelo zemlji.

Dakle – ognjište, kolijevka i grob jeste zatvoreni krug ispunjenog života. Ja ne bih volio da moje kosti ostanu ovđe iako me Amerika prihvatile, pružila mi šansu koju sam iskoristio i od koje sam se obogatio. Da se vratim u Crnu Goru teško će se odlučiti. Ono što moramo da učinimo je, da ozidamo novu kuću u rodnom gradu i na selu odakle su nam korijeni. Trebalo bi da kosti naših predaka i naše sahranimo na jednom mjestu, a ako bih ja odlučivao to bi bilo u rodnom selu. Kada sam ti kazao ovo što sam godinama u sebi nosio lakše mi je. Skinuo sam najveći teret koji sam nosio i koji nijesam imao kome da kažem. Izvini!"

Stefna mi je bilo žao i vraćajući se u njegov stan, bilo mi je lakše jer vidim, da i ako udaljeni zajedno nosimo ista osećanja, teškoće, nade, i da istu muku mučimo.

„Helena je naša druga generacija koja živi u SAD-e. Ona je ovđe rođena, završila studije, uskoro će se udati, rodiće dijete. Naučila je malo da govori crnogorskim jezikom ali čini mi se, samo da bi ugodila ocu. Rekla mi je da ćemo zajedno otputovati u Crnu Goru da vidi mjesto đe su otac i ja rođeni, odakle su nam korijeni, grobovi i kućišta. Nijesam baš bio ubijeden da ona to želi, već hoće da mi ugodi. Da me na čas odvoji od posla i svakodnevica...“

Narednog vikend Stefan i ja otputovali smo za Kanadu. Luksuzni „ford“ bio je udoban, tako da 180 km. na čas, koliko je ponekad vozio, nijesam osetio.

SVADBA

Jedne večeri u bratovljev stan došli su John i njegovi roditelji. Helena je ranije došla. Dok Stefan nije došao, saznao sam da budući zet je završio Mašinski fakultet, i da bi volio da radi kod Stefana. Njegovi roditelji došli su sedamdesetih godina u SAD, kao emigranti iz Poljske. Poslije nekoliko godina rodio se John i kasnije su dobili papire za boravak u Americi. Stekao sam utisak da su oboje u penziji, ali da Johnov otac radi kao noćni čuvar velike garaže južnom Brooklynu. Razgovor sa njima izgledao mi je kao uobičajno upoznavanje sa usiljenim slušanjem. Helena je izgledala vesela i prosto je lebjdela, nudila piće i drugo budućem svekru i svekrvi. Trudio sam se da budem dobra zamjena mom bratu, koji je ispred ponoći ušao u stan.

Dugo se pričalo o organizovanju svadbe, da bi na kraju prihvatali plan mladenaca da svečanu ceremoniju i čin vjenčanja povjere agenciji. Ispred zore zadovoljni Stefanovi prijatelji pozdravili su se i otišli.

Došao je dan svadbe. Helena me zamolila da tog dana skinem svoju mornarsku odjeću i da sebi kupim odijelo, i obavezno da imam leptir mašnu. Poslušao sam brataničnu, mada nijesam uzeo leptir već klasičnu kravatu.

U svadbenom veselju učestvovalo je nekoliko stotina zvanica. Obavljeno je vjenčanje i poslije gala ručka i zdravica, mladi su otputovali na medeni mjesec u Pariz.

Bila je na kratko i Stela. Pozdravili smo se.

Vratili smo se brat i ja u njegov stan. On potšten. Trudio sam se da mu unesem malo raspoloženja.

„Idućeg mjeseca idemo u Crnu Goru“ rekao je dvadesetak dana poslije svadbe. Mladenci su se vratili.

John je došao kod tasta, da radi u njegovoj firmi. Tražio je mjesto direktora za razvoj ali ga nije dobio.

„Viđi ti njega on bi odmah u kožnu fotelju! E neće moći,“ pričao mi je Stefan kada je uveče došao kući.

„Ja sam od svoje ušteđevine, stečene radom podigao firmu na noge, uhodao posao servisa i stekao ugled odgovornog čovjeka koji podmiruje radnike, državu, meni ostaje za stare dane. Zet bi sada da širi biznis, da ide u nepoznanice koje nosi trgovina. To neću, jer u privatnom biznisu, kada kola krenu nizbrdo, nikad ih više nećeš izgurati na vrh.“

Znao sam da će Stefan biti u teškoćama. Mladi svijet misli da može tek tako se nositi sa rizicima poslovanja a s druge strane u porodičnim firmama je svojstvena ljubomora ili zavist. Stefan je mjesecima čutao a ja sam mu bio katalizator njegove nervoze. Mislio sam, da odem sam u Crnu Goru, ali sada kad smo se zbližili, činilo mi se da je sramota da ga ostavim samog.

Rodio sa Helenin i Johnov sin, Stiven. Veliko veselje i radost potisnuli su vidnu nervozu. Stiven je kršten u istoj crkvii de su se njegovi roditelji vjenčali. Nekakav prividni mir između zeta i tasta opet je ušao u njihove živote. Da bi znao mišljenje čerke Stefan ju je pozvao i rekao što je John tražio.

„Znao sam da će pokušati da okoliše, tako da podržava mene, ali da navija za muža. Uostalom takve su kćerke kad odu od roditelja.“

„Pa dobro tata, i sam znaš da polako stariš i zašto sada ne bi dao da se John u poslove firme uvede. Doći će dan kada ćeš to uvidjeti i povjeriti mu poslove koje radiš,“ rekla je Helena.

„Za sada je rano, jer u ovom poslu ne mogu da imam čovjeka sa kojim bih dijelio upravljanje,“ rekao je Stefan.

„Kako hoćeš, ali ne bih voljela da se vaš odnos prenese u moj brak“. Sljedećih dana Helena je prestala da zove oca i da sa njim komunicira. Bila je na mužev-ljevoj strani.

„Heleni je u goste došla majka i čini mi se da je dolila ulje na vatru koja ne da je tinjala već polako gor-jela,“ rekao mi je Stefan.

„Brate, da bi održao normalne odnose u porodi-ci, dobro se udari u glavu i razmisli što ćeš da radiš.“

Stefan je za nekolika dana sazvao akcionare, Upravni odbor i najavio da će saopštio neke važne poslovne vijesti.

„Osim akcioniara, sjednici Upravnog odbora prisustvovali su John, Helena i moja bivša žena. Iznio sam sve uspjehe firme, i rekao da sam odlučio da divi-denda može da bude za 10% veća, što ih je razveselilo. Dugo godina radimo zajedno i sada su firmi potrebni novi ljudi i nova poslovna politika.“

„Ako ima neko od vas kapital da isplati moj vla-snički udio – odmah ću se povući i prenijeti mu vla-sništvo firme.“

Ta novost iznenadila je sve prisutne. Moja bivša žena je pitala, koliko je iznos moga vlasništva. Kada je saznala cijenu – rakla je da će šutra njeni advokati oba-viti prenos vlasništva, i da će istovremeno novac biti uplaćen na moj konto.

Sljedećeg dana Stefan je otisao u svoju već bivšu firmu i sa svakim ponaosob razgovarao i pozdravio se. To je za njega bio najtužniji dan u životu.

Ujutro, moj brat se iz spavaće sobe nije pojav-ljivao. Polako otvorio sam vrata i na sredini širokog kreveta, raširenih ruku i skupljenih nogu ležao je ne-pomično. Teško i skoro nečujno je disao. Hitno je pre-bačen u bolnicu.

Danima bio sam uz njega, moleći se Svevišnjem da mi ga ne uzme.

„Gospode meni si spasao dva puta, produži i život mom bratu. Ništa nije nepošteno radio već je branio svoje. Imovinu, koju je teškim radom stekao,“ šaputao sam, moleći se za njegov život.

Za trideset dana dana ljekari su ga dva puta operisali, jer bila je raširena stomačna aorta a pet dana kasnije ugrađeni su mu stendovi. Tek kada sam ga smjestio u bolnicu nazvao sam Helenu i rekao joj za očevu bolijest.

„Striko ovih dana ne mogu ga pošetiti. Dobro je da si uz njega...Čućemo se.“ Nijesam mu rekao moj razgovor sa njegovom kćerkom.

Izveo sam ga iz bolnice, i angažovaو sam ljekara porijeklom iz Slovenije, i platio da privatno produži ljekarski nadzor.

Dani su sporo prolazili u zimskom vremenu. Ljekar je rekao da Stefan ode neđe u toplije krajeve. Rezervisao sam višednevni boravak u hotelu sa četiri zvjezdice, u Westonu, na Floridi.

Kada smo slećeli na aerodromu Fort Loderdejl na atlanskoj obali, uživali smo u panorami okoliša i punim plućima udisali vazduh pomiješan sa mirisom okeana.

Proljeće se osećalo. Bratov oporavak bio je vidan. Izigravao sam strogoću. Obuvao sam ga i presvlačio i nijesam mu davao da previše govori. Smetalo mu je.

„Lakše mi je kada pričam, iako tebe opterećujem.“

Jednoga jutra šeli smo u taksi i širokom auto-cestom otputovali na atlansku obalu, ali malo dalje od aerodroma Fort Loderdejl. Doručkovali smo ribu prezenu na gradele, jeli neki specifikum od morske salate i pili vodu. Pješaćili smo uskim putem tik uz obalu Atlantika. Vjetar, koji je jače duvao, primoravaо je Stefna da jače govori, ali nijesam ga mogao zaustaviti.

„Molim te pušti me da pričam. Toliko toga se u meni nakupilo, i imam veliku potrebu da ti kažem Mnogo sam volio Stelu, u stvari jedinu ženu koju sam i volio i obožavao. Trudio sam se da joj ugodim, tako što sam svaki važan datum u našem braku okitio sa nekim skupim nakitom, haljinama, bundom ili putovanjem. Radio sam po dvanaest sati, zarađivao, kupovao moderna kola, stan, opremio ga. Helena se školovala, kasnije studirala. Imala je džeparac, nosila firmiranu odjeću i mladost provodila bezbrižno. Kada mi je Stela rekla da je upoznala drugog muškarca, i zamolila da joj dam razvod braka, rekla je da ne želi da živi sa mnom, jer ima ljubavnika. Meni se srušio sav moj svijet. Sve što sam stekao meni nije ništa značilo. Čak sam mislio da namještaj izbacim iz stana, da joj skupi „ford“ razlupam. Zamrzio sam grad u kome sam stasao, koji mi je omogućio da razvijem biznis i u kome sam lijepo živio. Prvo moje razočaranje, ljubomoru, tugovanje, samovanje, želju za osvetom, ubijao sam alkoholom. Dan kada sam dobio sudsku presudu o sporazumnoj razvodu braka, napio sam se i došao u firmu. Portir, koji kod mene godinama radi, uzeo me pod ruku i unio u kabinet. Zastao je i rekao:

„Gospodine, ne ubijajte sebe alkoholom. Treba da ste zahvalni gospodji Steli koja je zatražila razvod odmah pošto se zblžila sa ljubavnikom. Ja sam se razveo ali tek pošto sam saznao da moju ženu kreše komšija već deset godina. Ja na poslu noću, a oni u moj krevet. Koliko znam vaša bivša nije vam ni centa uzela od firme, a mogla je, iako ste je vi krvavo zaradili.“

Molio sam Stefana da priču nastavi sutra, međutim nije me slušao već je nastavio.

„Stelu sam prebolio zahvaljujući drugim ženama u kojima sam tražio njenu ljepotu, smirenost, sigurnost i odanost. Sada kada sam dobio unuka Stivena,

njegov otac John traži moju firmu. Njegovu namjeru podržali su Helena i njena majka. Stela je dala kapital kako bi me isplatio. Kupio je moju muku, moju firmu, ljude sa kojima sam to sticao. Kada sam odlazio nije se sa mnom pozdravio. Hvala Bogu ti si uz mene i da te nije bilo, danas ne bih bio živ i ne bismo zajedno šetali. Kaži mi rođeni brate, kako da sve to preživim i da ćeću da živim. Ja ti se u New York ne vraćam. Nikad!"

Nijesam pričao ništa, ustvari nijesam znao što da kažem. Predao sam se svojim mislima, polako vukući korake, da ne bih požurivao Stefana.

Pozvao sam taksi i vratili smo se u Weston u hotel.

Izlazeći iz hotelskog lifta sutra ujutro zastao je Stefan i dugo buljio u čovjeka koji je šedio u prostranom holu. Komforno zavaljen u udobnoj fotelji, buljio je u Stefana, lagano ustao i upitao.

„Jesi li ti Crnogorac?“

Prepoznali su se dva ortaka iz prvih godina zajedničkog rada u New Yorku.

„Ja sam Josipe,“ rekao je Stefan između zagrljaja.

Tog dana nikad kraj razgovorima. Stefan je ispričao svoju priču o firmi, propalom braku, kćeri Heleni, njenom mužu, sebi...

Josip je rekao da su mu stric i strina umrli, da se ženio i razveo, da nema đecu, i da sada ozbiljno razmišlja o drugom braku.

„Viđi Stefane, ovaj hotel, on je jedan u nizu hotela u mojoj vlasništvu. Godine idu a ja sam bez nasljednika, i ne znam poslije moje smrti ko će se tući oko njih. Probaću da nađem ženu ali ne odavde, već ćeću ići u Sloveniju, da vidim gospodu sa kojom sam odavno u telefonskom kontaktu. Ti imaš Helenu, i neka ti je oduzela firmu, i daj joj i stan. Ulazimo u pozne godine, kada starost od nas pravi nemoćnike. Uostalom, odgovori mi - šta ti treba kada imaš ušteđevine. Dođi kod

mene, uzmi stan đe hoćeš, samo da smo opet blizu, mi provjereni prijatelji."

Stefan je rekao da pozovem Helenu i da joj uplatim povratnu avionsku kartu.

Došla je sa Stelom. odšelete su u drugom hotelu i uveče došle da se pozdrave sa nama.

Stefan i Stela su se odvojili, dugo pričali a onda šeli za naš sto.

„Znaj Josipe, ošećala sam potrebu da Stefanu kažem razloge našeg razvoda, i rekla da boljeg muškarca koji se sav predao radu, zaradi i bio odaniji porodici, od njega nema. Međutim, ja sam mu nekolika puta rekla da smo malo zajedno, da i onda kada smo zajedno, on je nervozan, umoran i nemoćan. Ja sam žena koja je materjalno obezbijeđena ali nesrećna žena koja fizički nije ispunjena. Srela sam muškarca koji me je uvjerio da mogu još da volim, da sam poželjna. Ta moja, nazvaću je sreća, trajala je sve dok nijesam primijetila da se sa mog bankarskog računa odlijeva veliki novac, ne samo pokrivanjem minusa na njegovim platežnim karticama, već i na druge račune. Prekinula sam vezu, tako što sam mu kofere ostavila ispred mog stana. Danima je klečao, molio, tražio oproštaj i još jednu šansu. Nijesm pristala. Konačno, otišao je da ga više nijesam viđala. Jako sam željela da firma ostane Helenino vlasništvo. Dakle u porodici bez obzira što smo ja i Stefan razvedeni. Sada kada si ti barba Toni zvao Helenu, znaš da si sa bratom i željela sam da ga i ja obiđem i poželim brz oporavak," rekla je Stela i htjela da se pozdravi i ode u hotel đe je odšela.

Stefan je želio da Stela ostane.

Lijepa, vitka, njegovana u licu, pustila je malo dužu kosu. Gledao bi je više kada nije ona njega gledala. Priznao je sebi da je voli, i ako je znao da neće dugo živjeti.

„Sada smo na okupu, hoću da kažem neka se Helena useli u moj stan. Potpisaču vlasnički papir kod notara, ali da stan može jedino naslijediti Stiven moj unuk. Imam nešto kapitala kojeg zadržavam za sebe. U slučaju da umrem, želio bih da moju urnu Toni poneše u Crnu Goru i pohrani je kod naših roditelja i predaka. Bratu Toniju prenijet će nešto novca, daobnovi našu porodičnu kuću u našem rodnom gradi i na selu. Ako sve bude kako sam zamislio ostaću ovdje u Westonu,“ rekao je Stefan pozdravio se i povukao u apartman. Helena je htjela da nešto kaže, zastala je i zaplaka. Toni joj je donio čašu vode. Govorila je polako, pomalo isprekidano.

„Bila sam srećna žena i majka sve dok nijesam saznala da je firma, koju je majka kupila bankrotirala. John je odustao od servisiranja električnih aparat, i preuređio krug u prodajne salone. Sve je to lijepo aranžirano, kupio najnovije aparate za domaćinstvo. Sav kapital, koji smo imali za to je utrošio. Prodaja nikako nije išla. Sve manje je bilo novca na računima. Počeo je da otpušta radnike. Rekao je da je jednog dana u njegov kabinet došao nepoznat čovjek i tražio procenat kako bi njegovi ljudi štitili firmu i njega. Nije prstao, a možda nije ni zano da je to nametnuta obaveza, kojoj su bili izloženi svi vlasnici firme. Došla je grupa maskiranih ljudi, polomila jedan dio salona i upozorila ga da je to samo opomena. John mi je rekao da vjeruje da je te ljude poslao Stefan, i da je tako želio da mu se osveti. Ja sam prijavila slučaj policiji ali do sada nemam nikakvih vijesti. Firmu su sve više napuštali zaposleni i sada su tamo samo čuvari, koje plaćam od mamine pomoći. Moj muž se odao alkoholu. Potpuno je zapostavio mene i Stivena i u posljednje vrijeme ne dolazi kući. Sada vidim da moj otac nije umiješan u to što nam se događa i da John podmeće čovjeku koji je mukotrpno stvorio firmu,“

Stefan je zagrljio Helenu, i rekao da sve će proći, te da je znao kakvog je muža odabrala. Zamolio ju je da sljedeći put dovede Stivena i rekao da rasproda sve, zaposli se i samostalno počne život. „Pomoći će ti da staneš na noge.“

Majka je bila srećna što je Helena upoznala oca sa teškoćama koje su je pratile, i rekla

„Kada se vratiš kući, razvedi se, biće ti lakše i okončaće se drama kroz koju si prošla. Ako to uradiš, pomoći će ti.“

Šutradan Stela i Helena su odletjele za New York. Dva brata nastavili su druženje sa Josipom, koji ih je zamolio da nadgledaju poslovanje hotela dok se on vrati iz Slovenije. Stefan je tražio od Josipa da plati račune boravka u hotelu. Josip je rekao:

„Mi još iz mладости nijesmo poravnali račune. Zar te nije sramota, da plaćaš ortaku, sa kojim si iz bivše Jugoslavije pobjegao, bio slijepi putnik i sa kojim si godinama radio u New Yorku.“

Šutra je pošao na put za Sloveniju.

Dva brata se nijesu razdvajali.

„Sada si sa Josipom. Ubijeđen sam da ćeš ovde živjeti. Čujem da ćeš kuću ili stan da kupiš. Šta kažeš, da odem na neko vrijeme u Crnu Goru, i posvršavam poslove o kojima smo pričali?“

Bilo mu teško ali je ipak, rekao:

„Sačekajmo dok se Josip vrati“

Poslije dva mjeseca Josip se vrato i ispričao da žena sa kojom je bio ugovorio viđenje, udala se nekoliko dana prije njegova dolaska. Rekao je, kako je to njen treći brak.

„Njena komšinica ispričala je, kako su njeni bivši muževi bili svi stari ljudi, od kojih se razvodila, i naslijedila nekretnine i novac.“

Toni se spremao na put za Crnu Goru. Šutra dan poletio je za London, đe će prešesti u avion za Beograd. Rastanak sa bratom bio je veoma emotivan, ustvari Stefan se smirio, tek kada je uzeo ljekova za smirenje, koje mu je Josip dao.

„Pa ja sam ti ovđe matora budalo. Zar si zaboravio naše druženje u volji i nevolji.“

ŠLJEME

U velikm avionu ogromno plavetnilo Atlantika smirivalo je Tonija. Očima bi pratio zalazak sunca koje se postepeno utapalo u vode Atlanitika. Na prostranstvu neba, lebdio je četvoromotorni Boing, ispod kojeg osim vode nije bilo ništa. Čuješ samo ujednačeni zvuk motora aviona, ali manje kada je vjetar udarao u njegov kljun, a veći kada je vjetar pomjerao velika krila. Čovjeka uhvati strah osobito kada avion naglo propadne u bezvazdušnom prostoru.

„Nastavljao sam tako trku između mene i u nedogled okeanskog prostranstva. Ko će koga vječno zagrliti, ono mene ili će me izbaciti iz njegove orbite. U takvom raspoloženju ošećao sam se kao otkinuto drvce sa velikog stabla, koga jak vjetar odnese – ko zna što. To lišće ustvari je život. Meni nemoćom, ostaje molitva Njemu. Ako postanem ravnodušan, neviđene sile odvući će me neće, u beskraj vremena...“

Toni je tražio vodu i espresso. Izmoren, zaspao je sve dok ga nije stjuard probudio.

„Vežite se slijecemo!“

Imao je avion za Beograd, ali ostao je. Odvezao se taksijem do hotela, uzeo sobu i odspavao nekoliko sati.

Sljedećeg dana odletio je avionom JAT-a za Beograd, i uzeo apartman u hotelu „Moskva“. Odmoriće!

Tek uveče sašao je u restoran hotela. Tu je otac Đordije često svraćao. Iako je na beografskom Univerzitetu diplomirao, nije imao prilike kao student da uđe u „Moskvu“, jer toliko novaca za kafu ili jedno piće nije imao. Kada se zaposlio u Komitetu SKJ često je odlazio za Beograd i svraćao u „Moskvu“ u koju su većinom

svraćali ljudi iz Crne Gore. To je za Crnogorce kultno mjesto. Ostalo je središte i stjecište ljudi koji su porijeklom iz Crne Gore ili su iz nje doputovali. Prepričavane su nove vijesti. Na Crnu Goru pogled iz Beograda bio je uglavnom maliciozan:

„Šta će vama dole Univerzitet, Akademija, dnevne novine... kad ovde u Beogradu imate sve.“

„Bože kako se čovjek promijeni kada dođe na Balkan. Kao hirurškim skalpelom, iz sebe odbaci sve ono što je video, naučio ili baš, uživao u slobodi govora i pisma. Ovđe se jednostavno moraš uklopiti u okviru kalupa komunističkog jednoumlja. Naravno kako bi sačuvao sebe. Ćutanje je zlato. Bojiš se svakoga a najviše sebe, da ti nešto ne izleti, da ne laneš... Na zapadu naučiš da posve drugačije slobodno živiš, misliš, govorиш, protestujuš samo da ne lomiš, kritikujuš koga hoćeš. Ovđe ne znaš ko te prati, špijunira, kome da vjeruješ? U Beogradu, koji poprima obrise kosmopolitizma i liberalizma uveliko je počeo lov na vještice. Počeo je u stvari, sukob dvije koncepcije: ortodoksne komunističke ideologije i liberalnog shvatanja, čiji nosilac su grupe individualista, koji zagovaraju relaksiranje tz. Demokratskog centralizma i uvođenje višepartizma. To je u stvari, predvorje građanske opcije. Ja sam došao u Srbiju poslije plovidbe i boravka na zapadu i poprimio nešto od tih ljudskih sloboda. Pao je Berlinski zid. Komunisti su bili svjesni da njihovo vrijeme prolazi. Počelo je njihovo presvukivanje u nacionalističke šinjele. Crkva je postala stubište državne politika i objeručke je prihvatala novovjerce. Kulturne institucije i mediji zaposlili su novokompovane nacionaliste,“ mislio je Toni, prepoznajući neke koji su došli u Beograd.

„Ti ljudi, koji se sada smucaju po Beogradu, huškaju na međunacionalnu mržnju, vjersku netrpeljivost, i poslije krvavog raspada Jugoslavije, ovđe dobijaju vi-

soke činove. Politički pluralizam bi po svršishodnosti bilo takmičenje u građanskom društvu sa boljim ide-jama za državu, društvo, ali ovde to nije slučaj jer se ide po martici jedan narod jedna nacionalna država,” mislio je Toni i odlučio da gleda svoga posla. Poslije podneva šeo je na voz i oputovao za Crnu Goru.

Rani zraci sunca izvirivali su povrh okolnih brda, kada je Toni ušao u svoju ulicu. Njegove korake pratili su laveži komšijskih pasa. Bio je uzbudjen. Minule su godine, a on dolazi kući. Iako mu je Rajko telefonom kazao, da su mu, neki ljudi, zapalili rodnu kuću, nije htio da vjeruje. Zaboga, on i njegova porodica, niko-me ništa nažao nijesu učinili. Kada je došao na ulaz, đe je nekada bila kapija, i ugledao crnu gomilu kamenja, kreča, crijepe, opeke iz koje je štrčalo krivo čađavo drveno šljeme, za kojeg su žicom bile vezane koritače. Užas!

Slika užasa. Šeo je na izvaljeni kućni prag, i plakao kao dijete. Neki od prolaznika bi zastali, pogledali ga a onda prolazili, nikako da neko od komšija svrati, pozdravi ga... Dobro bi mu došao razgovor. U plaču i tuzi nadirale su uspomene. Oko podneva nazvao je Rajka, rekao mu da je na zgarištu rodne kuće, i da bi volio da se nađu. Nedugo zatim, otišli su u pab „Sunce“.

„Volio bih sada, da prodam ovo zgarište moga doma!“

„Ako ti nije potreba nemoj to da činiš“ rekao je Rajko.

„Nije do novaca, imam za moje potrebe, ali moj razoren dom, volio bih da ga ne gledam, da nije moj, da ga zaboravim.“

„Moj ti je savjet zovi brata, dogovorite se. Uložite nešto novca i ozidajte drugu novu kuću, na tom zgarištu, veću, ljepšu, i onda je prodaj. Nemoj sada da vide oni ljudi koji su je zapalili, da je prodaješ, da je kupe

jeftino, da kapituliraš, da ti se slade. Bori se radi sebe i porodice. Barba, ti nijesi slabic. Viđećemo kod policije, dali oni imaju saznanja ili trag ko je to učinio?"

Toni je uzeo sobu u „Suncu“, poslije podne nazvao je Stefana i predložio da, grade novu kuću. Razgovarali su dugo. Stefanu je rekao da umjesto nove kuće traži dozvolu za izgradnju hotela, i molio ga da dođe u Crnu Goru. Toniju se dopala ideja i sutra dan je počeo da sakuplja dokumenta za izgradnju većeg hotela. Mjesec dana trebalo mu je dok ne dobije dozvolu. Kada su kamioni počeli da odvoze šut sa placa, rekao je radnicima da krivo kućno šljeme ostave po strani, te kada radovi budu završeni da ga uzidaju u kameni zid ulazne kapije, ali tako da bude vidan.

Prve komšije su se raspitivali da li plac hoće da proda.

Mjesecima je radnicima trebalo da ozidaju i opreme trospratni hotel.

Doputovao je Stefan. Nije, bar se činilo, mnogo patio za rodnom kućom. Bilo mu je drago što je od nje ostalo samo krivo drveno šljeme, uzidano u zid ulazne kapije.

„Neka ga. Neka opominje i podšeća, da ima još ukućana koji će tu da žive.“

U sunčanim danima, ili vidno osvijetljen noću, bilistao je novi hotel, kome je Toni dao ime „Sidro“.

Sljedećeg dana, dva brata su se dogovorili da gazdovanje bude povjereno Rajku, koji je uzalud tražio posao.

O svemu su se dogovorili, nakon čega su Toni i Stefan otputovali u očevo rodno selo, i sa grupom radnika pogodili se da poprave staru kuću, ozidaju nove međe, oko imanja, i iskopaju veliki bunar.

„Sada mi je srce na mjestu,“ reče Stefan kada su radnici završili posao i otišli.

„Što bi rekao naš otac! Vratili smo se iz svijeta, podigli hotel, otvorili ga, zaposlili radnike, u njegovom rodnom selu obnovili kuću, okolo imanja, ozidali nove međe, i sada ostaje ono glavno pitanje, đe da živimo?“

„Ne treba sada misliti o tom. Neka je sve na svom mjestu i neka prođe vrijeme u kome ćemo saznati odgovor na mnoga pitanja. Tebi Stefana savjetujem da odes na Floridu, odmoriš se od svega, a ja ću da ostanem ovde neko vrijeme,“ reče Toni.

Stefan je danima, osobito predveče, obilazio imanje roditelja, gledao će su nekada bile posadene loze, jabuke, murve. Vratile su mu se uspomene koje su mu nadirale noću kada je bio u Americi. Htio je da se sa Tonijem popne na obližnje brdo, odakle puca pogleda na selo, pa tamo sve do Skadarskog jezera. Učinili su to jednog jutra. Polako Toni je pomagao bratu da se penje uzbrdo i do vrha odmarali su sedam puta. Molio ga je Toni da odustanu. Nije htio. Tek kada su došli na zaravnati vrh sio je na kamen kojeg su seljani zvali počivalo, popio vode koju je sobom nosio i čutao. Čutao je i Toni ne želeći da mu ni jednog trenutka uskrati užitak, kojeg će siguran je, ponijeti u Ameriku. Gledao je znatiželjno najviše crkvu i groblje. Iako je udaljenost bila poprilično velika pogled je usredsradio na porodičnu grobnicu u koju su sahranjeni roditelji i četrnaest generacija predaka.

„Viđi Toni koliko je naš grob malen, jedva se vidi od groba, onog švercera i kriminalca Pepa. Takvog velikog mermernog spomenika, zagrađenog kovanom ogradom, nemaju ljudi koji su nešto značili. On, lopovčina, cijeli život bio je sa onu stranu zakona počiva u grobnici koja nadvisuje svo groblje. Blizu njega počvaju članovi porodice koja su izginuli u bivšim ratovima ali su sahranjeni u skronim grobnicama. Ljudi se ne

ističu po veličini grobnog mjesta, već po onome što su radili za vrijeme življenja.“

„Jeste, ali kada prođe pet pasova, malo ko će znati što je ovaj kriminalac radio već će njegovo djelo posmatrati kroz veličinu spomenika u kojoj je sahranjen.“

Bilo je već jutro odmaklo kada su dva brata, polako silazili niz brdo. Ostatak dana nijesu mnogo pričali.

Šutra dan Stefan je oputovao.

Toniju se činilo da je sobom ponio tugu.

„Misljam kada je čovjek aktivan, kada ima posla, prođe mu brže vrijeme. Međutim, kad toga nema, vrati se jednoličnosti življenja koje mu istinu reći, nudi odmor, daje vrijeme za razmišljanje, najčešće na ružna šećanja. Neka ga neka se odmara, ko zna možda će se tamo skrasiti sa nekom ženom, viđeće će se sa kćerkom, i potisnuće ružne uspomene koje ga muče,“ mislio je Toni.

„U „Sidru“ sve više dolaze gosti, i posao ide dobro. Ovde su počeli dolaziti bivši rukovodioци Opštine i komunjare. Ne znam Toni da li da idemo na proširenje kapaciteta hotela tako što bi otvorili ljetnju baštu i da dozidali novi prostor u kome bi opremili nove apartmane,“ pitao ga je Rajko jedne kasne večeri kada se Toni pripremao da ode.

„Ne. Ovo što imamo trn u oku je onim istim ljudima koji su kuću zapalili. Ošećam to svakodnevno, u pogledima bez rukovanja, u pozdravima koji su puni zavisti i ljubomore. Svako proširenje bilo bi za mene dodatno mučenje. Bitno je da izmirujemo sve obaveze, i da ostaje nešto i nama,“ odgovori Toni.

Reče da će iz „Sunca“ doći da živi u „Sidru“.

Narednih dana Toni nije izlazio u grad već je boravio u svom hotelu. U lijepo namješteni kafe bar, došao je advokat Dragoje, odnosno Đorđije iz paba „Sunca“.

„Dobro veče Barba! Kako zdravlje?“

Toni je rekao da nema zdrastvenih problema, i rekao konobarici da ga punudi piće i htio da ode.

„Htio sam da Vas pitam pošto imate dovoljno mjesta u hotelu, zašto ne odvojite jednu prostoriju za igranje karata, zaradili bi više novaca, a mi kartaši bi promijenili „Sunce“ i došli kod vas.“

Prišao nam je Rajko. U stvari bio sam ubijeđen da ga je on nagovorio da me pita.

„Ne Dragoje odnosno zvanično Đordije, neće se igrati karte u „Sidru“. Meni ne trebaju kartaši, već mirni gosti. Zadovoljavamo se ovim što imam.“

Nijesam volio što je advokat češće svraćao u „Sidro“. Znao sam da ima neki drugi interes, ali koji su to skriveni interesi – viđećemo.

Rajko se sve više uključivao u dnevne isprazne razgovore, u kojima su aktivno učestvovali bivši komunistički rukovodioci i bogati zanatlje. Nijesam to volio, ali sam čekao pogodan trenutak da mu kažem.

Grad u kome sam rođen uveliko se mijenjao. Oslobođen ideoološkog jednoumlja, navlačio je ubrzano nacionalne šinjele. Dojučerašnji komunisti svjesni da su izgubili pozicije koje su imali, i koje su im donosile velike pare, počeli su da se prestrojavaju u naciuoanlne stranke. Taj proces krenuo je ubrzano jer su njihovi inicijatori stvorili stranačku infrastrukturu.

Jedne noći ušao je u apartman Rajko. Dugo smo pričali o nekim ljudima koji su svakodnevno dolazili u „Sidro“, da bi na kraju rekao,

„Toni, mene Đordije i još neki od propalih političara pitaju da li bi im u „Sidru“ omogućili održavanje skupštine na kojoj bi bili izabrani čelni ljudi stranke, i da taj skup mi finasiramo. Ako oni dođu na vlast, a čini mi se da hoće, daće nam olakšice za porez i još neke povlastice u poslovanju. Hoču da znaš da su sve kafetarije u gradu se opredijelile za neku od partija koje

su formirane. Oni bi, u „Sidru“ održali taj sastanak. Na nama je da se odlučimo U koju partiju da se upišemo. Nemoj da misliš, da sam obećao bilo što. Na tebi je da odlučiš.“

Znao sam da sam se opet našao na raskršću, i nije sam znao kojim putem da krenem. Ako se ne priključim nekoj od partija koje su već imale svoje članove i bogate poslovne ljude, dugo neću izdržati. Svjestan sam da je grad bio podijeljen. Znalo se ko je na koju stranu, od običnog građanina, do vlasnika kafea, prodavnica, do...

Te noći nazvao sam Stefana. Prenio sam mu prilike i podjele u gradu i pitao za savjet.

„Nama kao da je sudbina predodredila da se, uvjek nađemo u teškoj poziciji, na raskršću, između dobra i zla, uvijek mi biramo, ono što nam je nametnuto a ne ono što želimo. Bože - care vječnosti svemira i zemlje, koliko ćemo još teškoća i muka da preživimo. Dajte mi neki znak što da učinimo.“

„Da, opet sve ostavimo, i vratimo se đe sam došao u Ameriku, đe sam se sa Tonijem radovao našoj budućnosti zajedničkog življjenja ili da se svijemo na mjesto đe životni krug zatvara naše ognjište, kolijevku i grob. Mislio sam da je vrijeme ortodoksnog jednoumlja prošlo, i ako je to kazna za neki grijeh, koji su preci učinili. Moj brat i ja, platili smo veliku cijenu, za oprost, ako smo griješili. U vjetrometinu Balkana sada se vraća nacionalizam, koji je gori od bezbožne komunističke ideologije. Uvijek sam ti govorio da je Crna Gora poligon za iživljavanje suluda, bilo da je riječ o prošlim vremenima u kojima se olako prima sve strano, kao što je kosmopolitizam, sveslovenstvo, internacionalizam, bezbožnost u komunizmu i tako dalje, a nikako da prihvatimo sebe, ono što jesmo, što smo bili, već težimo za šire ujedinjavanje u kome nas nema.

Šta da radimo, kada smo obnovili očevu kuću, ozidali na razrušenim temeljima hotel, koji ne samo što nama pomaže, već što zapošljava stotinu radnika iz grada, donosi nam novih nevolja. Moramo da odlučimo đe čemo završiti ovaj pačenički život. Ono što ću te zakleti bratskom ljubavlju nemoj se svrstatи na onu stranu koja radi protiv Crne Gore. To nijesu činili naši preci, pa nećemo ni mi.“

Nekolika dana poslije razgovora sa bratom, Rajko je rekao Toniju

„Znaš da te cijenim kao brata, da te poštujem, i da bi prije sebi neko zlo napravio nego...“ tada ga je Toni prekinuo:

„Izgleda da se pozdravljamo?“

„Da! Odlazim, jer moja partija, kojoj odnedavno pripadam, traži da profesionalno radim, na širenju fronta za očuvanja srpskog zajedništva, i njegovog jačanja. Nikada neću zaboraviti to što si mi dao da radim, da izdržavam porodicu ali sada je drugi momenat koji stoji ispred mene i traži moju drugačiju aktivnost. Zbogom druže i prijatelju,“ rukovao se sa mnom i otišao.

Toni je održao sastanak svih zaposlenih, i rekao

„Ovo vrijeme traži da oni koji hoće da se stranački angažuju, ja neću da im branim. Ono što zabranjujem to je da politiku unosimo u „Sidro“. Narednih dana na vama je da odlučite, hoćete li da radite bez politike ili da vodite politiku bez „Sidra“

„Gazda – na koju ste Vi stranu,“ pitao ga je jedan od najboljih konobara, u čije poštenje Toni nije sumnjaо.

„Nemam što da krijem, ja neću biti stranački angažovan, jer Crna Gore je moja glavna partija. Vi birajte. Od vas tražim profesionalnost bez politike. Na

vama je, razumije se, da glasate koga hoćete, ali bez lobiranja ili navijanja.“

Vraćajući se iz „Sunca“ u „Sidro“ Toni je zastao ispred nekadašnje zgrade opštinskog Komiteta Saveza komunista.

Dugo je gledao veliki rezbareni sto, bačen blizu smeća, za odvoz. Sa ukusom rezbaren različitim ljudskim figurima i uokviren isprekidanim linijama u čijim sredinama su se ravno pravolinjski isticale male zavjesice, u crno obojene. Dug a ne mnogo širok, na krajevima vidno se istica istrošenost, vjerovatno nastala decenijskom upotrebom.

„Sigurno za tim stolom šeđeli su neki važni ljudi u vremenu Petrovića možda ministar. Uvijek sam se divio vještini rezbarenja i pravljenja figura u drvetu. Upravo taj sto i na njemu figure i vještina rezbarenja svrstao bih neđe između zanata i umjetnosti.“

„Ko zna odakle je nabavljen, jer u to vrijeme u Crnoj Gori se malo ko tim bavio. Danas, poslije komunističkog sloma, novopolitičari izbacuju skupocjene starine, koje su koristili komunisti, zapravo oni koji su se borili protiv prethodnika koji su bili na vlasti.“

Stola se šećao i kao odrastao, kada je bio pozvan u Miliciju koja je bila smještena u zgradbi Opštinskog komiteta SK. U velikoj kamenoj zgradbi, ispitivali su ga o Stefnu, zna li će je emigrirao, zašto je otisao on sin učesnika NOR-a, sa kim se vidao? Poslije višečasovnog ispitivanja na hodniku me presreo komšija Miloš vidno uznemiren. Obučen u konfekcijsko odijelo, na bijelu košulju stavljena besprekorno svezana crvena kravata, uveo me u široku prostoriju, će sam vidio ovaj sto, koji je tada stojao na sredini kabineta. Iza stola, bila je kožna fotelja, čije noge su bile podignute sa malim nastavcima od drveta. Ista ta forelja bila je sa druge starne kontejnera. Miloš je bio srednjeg rasta čovjek, zapravo omanje visine, i vje-

rovatno je želio da produži visinu fotelje, kako bi njegova šedeća figura izgledala autoritativnija.

„Šeo je zapravo, zavalio se u fototelju, privukao jedan od tri telefona i pozvao ženu koja mi je nudila sok od domaćih jabuka. Koje licemjere, sada znam, on je vjerovatno naredio nekom od njegovih špijuna da me satima saslušava, i kada sam odlazio kući, svratio me u kabinet, da se divim njegovom kurčenju i šepurenju po širokom praznom kabinetu. Naravno, svratio sam, popio sok, pozdravio se i otišao. I sada se šećam da, na plavo okrećenim zidovima njegovog kabineta visila Titova slika, grb Crne Gore u sredini sa Lovćenom i petokrake na vrhu. Bio je, čini mi se, još jedan akvarel, slika mosta na Đurđevića Tari. Veliki vješaonik stojao je u uglu kabineta, do koga je dopirao veliku tepih koji je dočekao da bude sa stolom, foteljom i drvenim vješaonikom bačen na gradsko smetlište.“

U kasnu noć nazvao me je Stefan i tražio da mu kažem šta sam odlučio. Rekao sam da će ostati još neko vrijeme, i da se Rajko pozdravio, i otišao. Osoblje je prihatilo rad, pod uslovom da se u „Sidro“ ne unosi stranačka politika. Bilo mu je drago što sam rekao da je naša partija Crna Gora, i da nijesam stranački angažovan. Stefan je rekao kako je jedan gospodin došao iz Crne Gore i tražio pomoć u novcu kako bi bile finisirane neke stranačke aktivnosti koje su, kako je istakao „crnogorske“. Nijesam mu dao pomoć sve dok se nijesam čuo sa našim ljudima upućene u tamošnje političke prilike. Ispostavilo se da su to prevaranti koji na te teme zarađuju novac. Požalio se na zdravlje i kazao da ga je Helena posetila i rekla da se od muža sudski razvela, i da je dijete njoj dodijeljeno. Nije bio srećan zbog toga. Pitao me kada će da, nakratko, dođem u Ameriku..

Nije mi se išlo jer se u gradu rasplamsavala predizborna kampanja, što je za mene i naš biznis predstavljalo nezivjesnost. Nastavio sam sa radom, tako što sam Rajkove poslove sam počeo da obavljam. Nijesam mogao da utvrdim, kako je sa konta „Sidra“ – nestalo desetak hiljada DM, te sam pozvao kolegu iz „Sunca“ koji mi je predviđao da je novac sa računa banke podignut, kada je hotel vodio Rajko.

Dugo sam razmišljao kako da mu to kažem, ali bojao sam se da će mi se to sve obiti o glavi, i da će Rajko angažovati medije, stranku i podmetnuti neku lažavinu, možda još goru, nego što su to ocu učinili. Čutao sam, nemoćan, sam, i odmarao se u dugim šetnjama, u jutarnjim satima.

Pred veče nazvao me Stefan insistirajući da što prije dođem kod njega na Floridu.“

Tražio sam objašnjene za ishitrenu pošetu, ali umjesto njega, govorio je Josip.

„Znate Toni vaš brat je imao drugi srčani udar i njegovo zdravlje je jako narušeno. On je medicinski zbrinut u bolnici, odakle te zovem.“

Ujutru odputovao sam za Beograd, i odletio za London i New York. Drugi dan doputovao sam na Floridu.

U bolničkom apartmanu ležao je Stefan, priključen cjevčicama na više aparata. Kardiolog, odobrio je samo nekoliko minuta pošete i zamolio da Stefana saslušam, ali „da ne širim priču, jer mu je odmor prije-ko potreban.“

Vidno uzbudjen moj brat je rekao,

„Ako umrem, poslije kremacije uzećeš moju urnu, ponijećeš je u Crnu Goru. Moj pepeo prospri ispod kositiju naših roditelja. Tom činu ne želim niko, osim tebe i pogrebnih radnika da prisustvuje. Uđi u

crkvu, zapali svijeću za moju dušu. Praznu urnu poslije razbij na komade i baci je neđe na Crnogorskom primorju u more.“

Bratovljevu posljednju želju prihvatio sam kao da sam san snijevao, kao da je to neka druga vremenska dimenzija, u kojoj sam ga gledao, kako se posljednjih sekundi zemaljskog života dijeli sa dušom.

Fizički napor od otklona smrti, koja je već uzimala njegovo tijelo, bio je uzaludan. Uzaludan je bio i pokušaj reanimacije ljekara i medicinskog osoblja. Stefan je blago izdahnuo vazduh, i ispustio dušu.

Učinjelo mi se da posljednje zemaljsko gledanje očima posvećeno je bilo meni. U tom neodređenom pogledu u času zemaljskog rastanka, otisao je u šećanju moj napačeni brat.

Prišao je Josip, zagrljio me, ljekar je pružio ruku, a zatim sam tražio da poslije skidanja priključaka sa njegovog tijela i aparata, ostanem sam sa bratom.

Nekoliko minuta čutao sam. Povremeno gledao njegovo mirno lice, nekako preliveno u žuto bijelim prelivom boja. Plakao sam. U stvari, trudio sam se da suzbijem glasne izlive jauke bola, ali nijesam mogao. Nadjačale su emocije, koje su tražile odušak. Ušao je Josip sa ljekarom, odveli su me u drugu prostoriju, i vjerovatnmo dali jake sedativa za smiranje.

Probudio sam se na pola noći, umio i otisao kod dežurnih ljekara. Tamo je već stigla Helena i Stela. Izjavili su mi saučešće.

Heleni je trebalo nekolika minuta da skine ruke oko mog vrata. Rečeno nam je da je Stefanovo tijelo već pripremnjeno za kremaciju, i da bih trebao potpisati neke papire, nakon čega bi se ona obavila. Nijesam želio da vidim rođenog brata posljednji put iako me Helene i Stela molila da odemo zajedno. One su

otišle. Ja sam ošećao da za to nemam snage. Helena je potpisala papire.

One su otišle u sušedni hotel a ja u Stefanov apartman u Josipovom hotelu.

Tmurno jutro, navukovalo je oblake, koji su sa Atlantika nosili kišu.

Još se noć otimala danu, a ja sam želio da jutro dočekam na balkonu apartmana, đe je najviše boravio Stefan.

Kao na filmskoj traci, smjenjivale su se uspomene, njegov mukotrp života, sticanje bogatstva, školanje i udaja Helene i njegov najteži životni udarac, razvod od Stele, sa kojom je mislio da će do kraja zajedno biti.

Ona je došla da ga posljednji put vidi i bilo joj je žao što je prije toga umro. Nizale su se uspomene na Stefanov studenski život u Zagrebu, na posljednju noć zajedničkog spavanja i priču koja mi je ostala u trajnom šećanju o njegovom ilegalnom odlasku u Italiju, boravaku u izbjegličkom logoru i plovidbu za SAD.

Mnogo godina je proveo želeći da se ostvari i kao muž, otac i brat, koga sam želio da vidim. Nesebično je dijelio svoju blagotrpeću narav sa svojim najbližim. Naravno, i sa radnicima u svojoj firmi. To sam se uvjedio, kada sam dolazio kod njega.

Uveliko je dan već počeo da troši prijepodne.

OPORUKA

Josip nam se zajedno sa osobljem hotela priključio, izjavio saučešće, donio zapečaćen koverat i predao ga Heleni. Rekao je da ga otvori i pročita jer je to želja njenog oca.

Odbojio sam se od Helene ali ona je na engleskom jeziku rekla

„Striče ja nemam snage za ovo zato te molim da ga ti pročitaš.“

Uzeo sam bijeli papir i na otprilike polovinu strane Stefan je napisao testament, ovjeren od suda. Čitao sam uzbuđen veoma polako. Moj brat je veći dio novca ostavio Heleni, unuku Stivenu i još neke akcije u drugim firmama. Steli se zahvalio za godine bračnog života i zamolio je da, kada bude htjela i imala vremena, posjeti dva mjesta u okolini New Yorka. Vjerovatno ta mjesta su im posebice puno značila.

Meni je ostavio svoj udio u vlasništvu hotela „Sidero“, porodičnu kuću i imanje na selu. Naveo je iznos novca za svoju sahranu i posljednja rečenica je glasila:

„Dragi moji, život sam posvetio radu, i od toga smo živjeli. Ovo što ostavljam, to je odluka čovjeka koji vas je volio. Molite se ponekad za moju dušu!“

Josip je kazao da je Stefan u hotel „Comfort Suites“ kupio apartman ali da ga je posebnom oporukom vratio hotelu čiji je on vlasnik.

„Taj poklon sam, za njegova života odbijao bezuspješno i sada vama ostavljam da se dogovorite kome ćete ga ostaviti?“

Helena je rekla da bi voljela da apartman pripadne Stivenu.

Tu odluku pozdravili su Helena i Josip. Helena je rekla da nije u mogućnosti da prati očevu urnu i da bude prisutna sahrani u Crnoj Gori.

Toni je sa aerodroma Fort Loderdejl iz Westona naredni dan odletio za New York, zatim za London i sletio na surčinski aerodrom. Iz Beograda taksijem je odputovao za Crnu Goru. Sa njim, išla je na vječni počinak u Crnu Goru bratovljeva urna. Tamo se Stefanov životni krug zatvara.

Višečasovna taksi vožnja do Crne Gore Toni je prekraćivao šećanjem na Stefana. Dilemu da sam obavi sahranjivanje bratovljeve urne, htio je da obavi u prisustvu šire rodbine i poznanika. Odustao je, jer bratovljevu posljednju želju nije htio da promijeni.

Tri sezonska radnika i on ispunili su posljednju Stefanovu želju.

Ispod staroga hrasta, kojeg nije bilo kada je tu iskopan porodični grob, već je nekolike decenije kasnije porastao, toliko da su njegove grane prekrile spomenik kojeg je njegov otac podigao. Stefanovu urnu Toni je prosuo podno roditeljskih nogu.

Radnici su betonske ploče nasuli sa zemljom.

Sljedećeg dana Toni je odnio praznu urnu na Primorje. Iz barke svog poznanika bacio je u dubinu Jadran. Vrato se u selo.

SUĐENJE

Dane je Toni provodio u „Sidru”, ulazući trud i pare da produži njegovo poslovanje. Kupovao je hranu, robu, goriva i preko posrednika. Oni su imali monopol. Znao je da su glavni artikli vezani za druge, manje tražene robe a bile su obavezujući za kupca.

„Kad slabi uticaj države bogate se političari i špekulantи. Tu nema poštenja ni među ljudima ni u poslovanju,” govorio je svojim radnicima, kojima je od svoje gotovine isplaćivao plate. Problem poslovanja bio je i slabo poznavanje finasija i administracije.

Dolazili su nepoznati ljudi pitajući ga da li bi prodao „Sidro“. Advokat Dragoje najagilniji među njima, prenosio je želju nekih ljudi koji su htjeli da kupe hotel.

Bila je nepisana praksa u trgovini da neki prevaranti ignorisali su zakonitosti tržišta, tako što daju robu na kreditno plaćanje, i kada se nagomilaju dugovi, onda se naplaćuju tako, što uzimaju nekretnine kako bi njihove vlasnike lišile bilo kakvog prava.

Toni je znao za te prljave poslove. Znao je i za namjerno huškanje radnike na redovni isplate plata i doprinosa za socijalno osiguranje, sve u dogovoru sa zelenošima, kako bi vlasnika prisilili na prodaju, ali po cijeni koju oni odrede. Sve je manje bilo gostiju i novca od „Sidra“. On je trošio svoju ušteđevinu za uredno poslovanje i plate zaposlenima.

Govorio je:

„Uskoro, doći će bolje vrijeme, jer ovako poslovanje ne može dugo trajati.“

Toni se sa Đordijem dogovorio da ugovori satašnak sa nekim od tih kupaca. Advokat Dragoje odbijao je takav sastanak, pravdajući se da je on njihov zastu-

pnik, ali Toni je insistirao. Nekolika dana poslije Đorđije je Tonija obavijestio da će zainteresovani kupac Miloš doći na sastanak.

„Dobar dan,” rekao je Miloš šedajući na udobnu fotelju.

Dva čovjeka stajala su iza njegovih leđa, ne skidajući tamne naočari.

„Htio si da se upoznaš sa budućim vlasnikom „Sidra”, i sada kada ga vidiš, kaži tvoju cijenu?”

Dugo je Toniju trebalo da se od velikog iznenađenja smiri. Otišao je par koraka do prozora, otvorio ga i duboko uzdahnuo vazduh a zatim se okrenuo komšiji i kazao

„Ooo, Miloše, kakvo iznaneđenje. Vidimo se rijetko, ali uvijek sa razlogom. Tražiš cijenu za hotel, a ja ču ti je kazati sutra ujutro kad budemo sami šetali gradskim parkom. Ne volim da među nama budu posrednici niti šedoci. Nas dvojica kao stare komšije lako ćemo se dogovoriti oko cijene. Neka to vrijeme sastanka bude deset sati.” Gledajući Miloša direktno u oči Toni je pogledom ošinuo njegove čuvare i odlazeći dobacio:

„Naravno ne trebaju ti ovi čuvari.”

Poslijepodnevno dremuckanje Toni je zamijenio šetnjom ispred Miloševe kuće i laganim koracima produžio prema „Suncu”.

„Miloš je sastavni dio mog života. Taj raskid desice se sutra! Zaista, biće to posljednji razgovor mene i krvnika, nečovjeka, sada kriminalca, ucenjivača i mog zlotvora. Sutra ćemo konačno izravnati račune. Jedno je sigurno više on meni neće dugovati, već ja njegovoj porodici krv, ako je imadne ko naplatiti.”

Ušao je u „Sunce“ popio lozovaču „Prvijenac“, ispio kafu i otišao u „Sidro“.

Malo je spavao.

Sasvim novi pištolj Colt King Cobra Magnum očistio je. Prazan, bez municije isprobao, zatim doboš napunio mećima 9.1 mm i stavio ga na stolčiću, pri ulaznim vratima.

„Platićeš mi krvniče!“

I ako je zora tek lizala vrhove goleti, oko grada, odabrao je odjeću koju će obući. Odlučio se na standardnu trenerku, obukao donji dio, obuo omiljene patike „Najke“ i navukao deblju majicu sa kapuljačom. Pripremio je pištolj za okidanje i pritegao ga vezicom donjeg dijela trnerke za tijelo. Lice mu je hladio vjetar, na balkonu apartmana. Trebao mu je alkohol, misleći da će njime stišati nervozu i potisnuti uspomene na čovjeka koji mu je oca očerao na višegodišnju robiju, majku htio da obečasti, a kada nije uspio, širio je lažne priče o njenom moralu, zbog čega se ubila mjesec dana prije nego što je otac došao kući. Nije htjela da čeka oca kući, jer bi mu doušnici rekli da se kurvala, između ostalih i sa Milošem. Mislim, njegovo maslo je i to da nam je zapaljenja kuća, pokradena i porušena. On poslije svega, dolazi da me pita hoću li prodati plac, đe je bila kuća i sada hoće da kupi hotel. Ta fukara danas će platiti za sva naša stradanja, nesreće, laži...“

Sišao je u prizemlje „Sidra“ šeo na barsku stolicu iza šanka i naručio viski.

Marko, barmen začudio se gazdinoj naruđžbi i pitao:

„Izvinite jesam li čuo, hoćete viski?“

„Da, natoči i više ne pitaj“

Marko je čuteći natočio gazdi piće i krijući prosmatrao Tonijevo crveno lice. Skidajući se sa stolice Toniju je na pod ispaо teški revolver. Podigao ga je i više nije pokušavao da ga sakrije. Sišao je u podrumsku garažu, šeo za volan „Renoa“ i odvezao se do „Sunca“, čekajući deset časova kada je zakazao viđenje sa

Milošem. Ispijao je treću jutarnju kafu, trudeći se da smiren izade.

Krenuo je na sastanak, posve mirno kao da ide da obaviti neki običan posao.

Miloš ga je čekao na širokoj ulici parka. Kada se primakao, vidio je dva čovjeka iza zelenila. Bilo mu je svejedno. Desnom rukom iza leđ uzeo je otkočeni pištolj ali ga nije uperio u Miloša.

„Došao je trenutak ološu, ljudski smradu, da platiš za sve što si učinio mojoj porodici i meni!“

„Stoj ne pucaj, spusti pištolj polako na zemlju, raširi noge“ vikao je visoki policajac. Skočio je na Tonija. Desnom rukom izvukao je Tonijev pištolj i lijevom ispraznio magacin municije. Miloš je stao nepovrijeden, nepomičn. Dva njegova čuvara, policajci su im stavili lisice na rukama. Toniju su takođe, stavili lisice na ruke. Milošu su oduzeli otkočeni „Tetejac.“

Sljedećih dana saslušava li su Tonija u pomoćnom zatvoru u zgradji Policije. Onoj u kojoj su ga davno saslušavali, kada je Stefan pobjegao u Italiju. Toni je satima pričao o očevom stradanju, majčinoj tragediji, paljenju kuće, Miloševim namjerama da kupi njegov hotel „Sidro“...

Ošećao je da nije ostavio dobar utisak na inspektore, čak štaviše nadmeno su se ponašali i onda kada je tražio vode za piće ili dozvolu za korišćenje klozeta.

Tražio je da se što prije, pokrene sudski postupak. Nije imao veze sa spoljnim svijetom. Nije imao ni pošete. Želio je za oduzetim revolverom, za koga je imao urednu dozvolu.

Saznao je da je Marko obavijestio policiju odmah i ona je brzo reagovala.

U jutarnjim časovima petog dana Tonijevog tamničenja, u tjesnu zatvorsku sobu, ušao je uglađeni gospodin, svježe izbrijan, noseći u desnoj ruci omot

papira i prije nego se rukovao, debeli omot papira, prebacio u lijevu ruku.

„Gospodine Toni ja sam vaš advokat.“

„Da sam htio advokata da imam sam bi ga našao,“ rekao je Toni.

„Zovem se Miroljub a ime gospođe koja me je angažovala reći ču, kada policajac izađe iz ove sobe, odnosno kada nam bude dodijaljena druga prostorija za vrijeme od pet minuta,“ zatim je izašao.

Policajac me je sproveo u pristojnju kancelariju i izašao.

„Nijeste imali pravo da ga saslušavate bez prisustve branioca. Osim toga, doveli ste ga sa lisicama na rukama, i ako je prostorija namijenjena za pošete“, čuo sam glas advokata ali odgovor nijesam.

„Mene je angažovala vaša bratanična Helena. Rekla mi je da bez obzira hoćeš li me prihvati ili ne, moram biti stalno uz tebe. Molim te, više nijednu riječ bez mog prisustva da nijesi kazao.“

Ne čekajući odgovor nastavio je:

„Sada ču da tražim tvoje saslušanje kod istražnog sudije, a policiju ču da tužim, zbog dužeg zadržavanja i njihovog lošeg postupka prema tebi.“

Pričao je da je, iz gradskih prepričavanja saznao kako se događaj odvijao i rekao da ima informacija o Miloševim kriminalnim radnjama, poslovanju i partnerima sa kojima sarađuje.

Pitao me, imam li što još da kažem jer između nas ne smije biti nepoznanica. Pristao sam na pravnu pomoć i bio mi je potreban razgovor. Zajedno smo prisustvovali sauslušavanju kod istražnog sudije.

Sedmog dana pušten sam iz zatvora da se branim sa slobode.

Vratio sam se u „Sidro“. Na sekretarici bilo je dosta Heleninih poziva. Satima smo razgovarali. Kroz

plač, koji je prekidan mojim obećanjima da neću ništa nezakonito učiniti, molila me da angažujem još advokata, i da novac ne štedim jer ako izgubi mene, ona osim sina, nema nikoga.

„Stela,“ tako je nazvala majku, udala se za Josipa u Westonu, prije deset mjeseci i rodila sina.“

Najavila je da će doći početkom proljeća u pošetu. Tražila je moj aktivni račun da pošalje novca.

Pričali smo – pričali, nakon čega sam satima spavao.

Čaršijska prepričavanja o mom sukobu sa Milošem nijesu jenjavala. Nijesam htio da govorim na tu temu, I zabranio sam osobljju „Sidra“ da o tome priča.

Rijetko je Barba izlazio iz „Sidra“. U razgovoru sa radnicima saznao je da je barmen Marko javio policiji da sam krenuo da ubijem Miloša.

Naručujući kafu pitao sam Marka:

„Jesi li ti javio policiji?“

„Da“ rekao je i nastavio:

„Gazda možete odmah da me otpustite. Baš mi je svejedno, jer za mene najteža kazna je što me ujutro ne pozdravite.

„Neću te odputitii. To što si javio policiji, trenutno si spasao dvojicu, jednu niistariju koja je uništila moju porodicu i mene. Milošu je bolje u zatvoru ili u crnoj zemlji nego na slobodi jer ubiću govno. Poslije tvog radnog vremena dođi kod mene u apartman.“

Marko je radio dvije godine u „Sidru“. Uvijek do tjeran, plava košulja, bez obzira na doba godine uvijek sa dugim rukavima, crne pantalone i cipele. Više je slušao goste nego ih pitao. Spretnim pokretima ruku iznad glave i tijela, punio je čaše koktela, ali je njihov sastav ljubomorno čuvao.

Dugo bi čistio površinu pulta, zatim bi oprao velike i male čaše, i u redovima vitrine po svome na

hođenju poređao bi boce alkohola i soka. Pepeljare bi sklonio sa pulta i nije ih iznosio ako to gosti nijesu tražili. Znao je čime se gosti bave. Iz njihovih priča takođe je znao kojoj stranci pripadaju, koga ogovaraju, sa kim se druže.

Za pultom su se nerijetko dogovarale kupoprodaje nekretnina, trgovački ugovori i razgovori. Poslastice su bile tračarije i sportska navijanja. Pažljivo je gledao goste koji su tražili prenoćišta, naročito one koji su spavali jednu noć. Dosta dobro govorio je italijanski i engleski u koga je unosio namjerno lokalni naglasak. Oženjen je i otac male Jovanke koja je često dolazila sa njim na posao, ili je njena majka slala, da mu kaže kako je mama u autu ispred „Sidra“, da bi ga odvezla u iznajmljeni stan.

Toni je sumnjaо da je sarađivao sa Službom za nacionalnu bezbjednost. Posebno je bio uvjeren u to kada je saznaо da je obavijestio policiju, za njegov i Milošev obračun u gradskom parku. Poslije završene smjene, obukao je svoje odijelo i zakucao na vrata Tonijevog apartmana. Sio je za sto, na velikoj balkonskoj terasi, čekajući Tonija da izađe iz kupatila.

„Marko, znam da si agent Službi bezbjednosti. Ne moraš se pravdati da nijesi, ali ne zaboravi da ja hranim tebe i tvoju porodicu. Otuda, tražim lojalnost hotelu a ne meni. Ovo ti pričam jer ću poslije završetka sudskog spora sa Milošem da na duže vrijeme budem odsutan. Stoga bih te postavio na čelo „Sidra“. Još da znaš, tvoj predhodnik Rajko dok je bio na tom mjestu, ukrao je desetinu hiljada DM. Ćutao sam, jer sam bio nemoćan. Sada te pitam : koga si ti spašavao onoga dana kada si dojavio policiji?“

„Vas sam spasio robije. Taj svijet kome Miloš pripada je kriminalni, koji radi po principu - mrtvi ne go-

vore. Inače, nijesam ti ja za fotelju koju mi nudiš, radije
ću ostati na svom mjestu.”

„Marko znam ja te fore nećkanja i molim te pre-
skoči ih. Narednih dana nađi sebi zamjenu i dođi da
šediš u fotelji koju ti nudim!”

Počelo je suđenje. Prekidano je više puta, sudij-
skim ponudama o dogovornom sporazumu, na koji
moji advokati nijesu pristajali. Ono što mi je bilo teško,
bili su susreti sa Milošem. Zlicom, krvnikom, ubicom
mojih roditelja, palikućom i nesojem. Slao sam mu
prijeteći pogled očima, i u mimohodu nijesam birao
psovke.

„Bićeš mrtav. Nakon tebe, preći će u obračun sa
tvojom porodicom, da vidiš kako to boli.”

Miloš me optužio za te riječi. Pozvao se na čuva-
re. Međutim, na saslušanja kod sudije oni nijesu „ništa
čuli.”

„Vjerujem, ima još poštenih ljudi,” šaputao je Barba
Presuda je donešena. Osuđen sam na uslovnu
jednogodišnju kaznu zatvora. Miloš je oslobođen.

Moji advokati nijesu mi dali da se žalim.

Ostao sam ubijeđen da je to pogodba sudija i
Miloša. Bilo mi je teško što za godinu dana nijesam
mogao putovati. U „Sidro“ rijetko sam svraćao već sam
boravio u selu.

SELO

Krajem jeseni u selu ožive kuće. Dođu vikendaši i seljani da beru sazrelo voće a naročito grožđe. Tema seoske priče u stvari jeste kvalitet grožđa i nagađanja koliko će ko imati vina i rakije. Na mom imanju nije bilo novih lozovih sadnica. Starih loza bilo je vrlo malo. Prvom komšiji sam dao da ubere grožđe koje je dobro rodilo i platio mu da u kasnu jesen zasadi nove lozove sadnice. Obilazio sam imanje mojih predaka, brojeći stare sadnice oraha, jabuka... Najradije bih odmarao ispod debelog lipovog hlada u dvorištu. Mislio sam ovo imanje, hranilo je naše najbliže, da bi poslije svjetskog rata ostalo prazno, jer se onda listom išlo u Vojvodinu ili u fabrike u okolnim gradovima. Siromašnom seoskom stanovništvu vlast je nudila bogatstvo u napuštenim vojvođanskim selima. Stotine porodica je kolonizovano i napustilo svoja sela, noseći sobom stari kraj. Iz mog sela trideset porodica pošlo je tim putem. Neki od njih su se kasnije vratili, neki popravili prazne i napuštene kuće. Veze sa zavićajem, druge i treće generacije su sve slabije. Okuplja se na rođačkim susretima. Jednom godišnje.

Veliko osiromašenje nastalo je poslije zabrane držanja koza, koje su uz crvenu krtolu, bile hranilice. Ono malo domaćinstava koje su poslije kolonizacije ostali – raseli su se po gradovima. Tako raslojavanje stanovništva imalo je teške posljednice za crnogorska sela, naročito ona podlovćenska. Bolje uslove življenja u selima nijesu popravili ni visoki političari, vojne starješine, ili partijski rukovodioci. Mogli su bili na vlasti i poticali su iz tih sela. Bilo je primjera kako su milioni neiskorišćenih državnih para – vraćeni u banke, samo

da bi odgovorni se što više dodvoravali vrhu Države i Partije. Proces siromašenja, naravno uticao je na obilježavanje svijesti o komunističkoj poslušnosti, jer se po osnovu toga napredovalo, bilo da je riječ u gradu, selu ili fabrici.

Toni se šećao Stefanove priče, kako su komunisti imali jaku partijsku infrastrukturu, koja je u suštini bila homogena skupina poslušna nadređenima.

„U svakom selu bile su partijske celije, na čijem čelu su bili sekretari. Otac je govorio da svaka direktiva se sprovodila u djelo. Bilo je tako i kada je počela kolonizacija. Obećavano im je „besplatna dodjela zemlje i kuća. Spavaće te na dunjama u krevetima kakve nijeste nikad viđeli ili imali. U kuhinjama imaćete gas za kuvanje, osvjetljenje i grijanje. Veći dio zemlje obrađivat će te u zadugama. Svako selo ima zadruge, prodavnice, škole, gradski prevoz, ambulante.“

Sve što su obećali – tamo su našli. Do Vojvodine putovalo su vozom nekolika dana. Ali tek kada su seljani dobili kuće, imanja i drugo, shvatili su da povratka u zavičaj nema i počelo je kajanje za ognjištem. Malo se ko vratio. Cijelu akciju nadgledali su komunisti.

Držanje pod uvom i okom nastavljeno je i u selima, kada je donešena odluka o zabrani držanja koza i formiranja zemljoradničkih zadruga. Seljaci su primoravani da se zapošljavaju u gradska preduzeća. Od njih se tražila poslušnost. Seljaci koji su govorili da je to ludost, bili su označeni kao saboteri,” šećao se Toni Stefanovih riječi

„U prošlosti iz crnogorskih sela dobrovoljno se odlazilo u ratove. Bez poziva i mobilizacije. Bio je dovoljan poziv Gospodara ili vladika da se uzme oružje. Ratova je bilo više no mirnog življenja. Đed se vratio iz Amerike da se borii za slobodu Crne Gore. Kada je prisajedinjena Srbiji, otišao je u komite.“

Toni se šećao Stefanovih riječi, da je iz ove kuće otac uoči Drugog svjetskog rata, otisao na studije u Beograd, te da je već bio komunista.

„Dolazio bi ljeti u selo. Kada je kupljen plac i ozidana kuća u gradu, tamo se preselio. Naši korijeni su ovde. Tu su naši grobovi. U njima je nekoliko generacija sahranjeno. Umiralo se više od pogibije no od starosti. Sada kada gledam naše imanje, srećan sam što je zagrađeno. Stare međe su ozidane. Unutar njih zasadici lozu, voćke i opet će se vratiti život. Sa ulazne kapije hotela skinuću staro drveno krivo šljeme i ugradiću ga ovde na kamenom zidu ograde. Neka se i ono vrati na ognjište, mjesto koje mu pripada,“ govorio je sebi Toni.

„Život, a kakav je to život, meni samom među kamennim zidinama ili u apartmanima u „Sidru,“ ili kakav je to život ako odem na Floridu u bratovljev apartman? Sam sa sobom živim i branim sebe od nasrtaja, branim mrtve od tuđih laži i podmetanja. Dokle?“

„Sve više mu se nametala ideja da se oženi! Smirim se i zasnijem porodicu. Volio bih da ovuda trčkaraju đeca, dolaze prijatelji, poznanici i ako gubim povjerenje u ljudsku iskrenost. Pa meni se bliži polovina ljudskog vijeka. Ono što je ostalo od života uveliko se troši.“

Barba je počeo da zagleda žene koje je poznao u gradu. Nijedna ga nije toliko zanimala da bi joj ponudio zajednički život. Sve češće je sanjao i mislio na Jelenu, njegovu nazaboravnu ljubav. I kada bi upoznao neku đevojku ili ženu, uvijek je u njoj tražio Jelenu.

Dani su Toniju jednolično prolazili - sporo.

Jedne noći pozvao ga je Marko i pitao da li će jedan dio zarađenog novca sa računa „Sidra“ deponovati na njegov tekući račun.

Toni je kazao da poveća plate zaposlenima i ostatkom novca da promijeni enterijer, primjereno vremenu. Rekao je, da je Josip sa Floride tražio broj telefona te da mu je izdiktirao i pitao jeli pogriješio.

Barba je odgovorio: „Nijesil!“

Josip je zvao naredne noći.

Rekao je,

„Stela je došla na ljetovanje u njegov hotel, i da je tada počela njihova ljubavna veza. Godinu dana poslije dobili su sina, i sada žive u skladnom braku. Pitao ga je kada će doći u posetu njima, i da li bi razgovarao sa Stelom.

Odgovorio sam,

„Nemam ništa protiv.“

Josip je kazao kako je prodao hotel u kome sam ja naslijedio Stefanov apartman. Zamolio sam ga da moj apartman proda te da bih ja tada došao da ovjirim kupoprodajne papire.

Sljedeće noći nazvala me je Stela. Plakala je šećajući se Stefana i pitala da li bi mogla da posjeti njegov grob. Došla bi sa sinom u proljeće. Rekao sam joj da nije dobro da dolazi na grob bivšem mužu, a posebno sa sinom koga je dobila sa Josipom. Josip je narednih nedelja prodao moj apartman, i rekao da je novac depovan na posebni račun.

Uživao sam u samoći. Ujutro bi me budio lavež pasa, naizmjениčno pjevanje kokota i paljenje automobila. U prvim časovima zore, sunce je sve više obasijavalo vrhove okolnih brda a onda polako, zraci su padali na prve krovove seoskih kuća.

U poznim jesenjim danima bilo mi je ugodno da izađem na sunce, kako bih nekoliko minuta uživao u njegovojoj toploti. Ubrzo zatim, dolazio bi prvi komšija, kome bih dao novac i spisak za kupovinu hrane i kućnih potreština

Jutranje dremuckanje prekinulo je zvonce sa kapije. Otvorio sam i začuđeno upitao školskog druga Sava:

„Odakle ti?“

„Mjesecima te nijesam viđao a povremeno druženje i razgovor ne bi nam oboma škodilo,“ rekao je sijedajući na baštensku stolicu u hladu lipe, čije je lišće već uveliko opadalo.

„Nemoj molim te da pričamo o prošlim vremenima politici, već o nama. Ja TV dnevниke ne slušam niti gladam, niti čitam štampu.“

„Važi,“ rekao je.

„Godinama sam Barba mislio da odem iz Crne Gore. Nakon završetka Gimnazije ti si pošao na Pomorski a ja na Pravni fakultet, kojeg sam u roku završio. Za vrijeme studiranja, zamišljao sam sebe kao sudiju ili advokat i položio oba ispita. Čekao sam godinama na posao, ali mesta za mene nije bilo. Ljeti bih na Primorju radio bilo što u ugostiteljstvu, ali sve je to bilo malo za moje potrebe. Mislio sam da bi mi ti mogao pomoći.“

„Kako?“

„Sada, kada su se prilike u Crnoj Gori smirile, želio bih da odem i zaposlim se u Americi, stalno ili privremeno. Svejedno. Nije uopšte važno šta bih tamo radio, od pranja čaša, do noćnog čuvara. Sramota me, ovačko da godinama ulazim u rođenu kuću i da me žena izdržava. Nijesmo pričali ali hoću da znaš, imam dvoje odrasle đece sina i kćer. Oboje su odlični studenti, veoma skromni. Žena je završila Medicinski fakultet i radi u Domu zdravlja, ali ta njena plata ne može pokriti naše potrebe. Ne pripadam nijednoj partiji, što je vjerojatno razlog da ne dobijem mjesto u struci.“

Dugo je pričao o kompleksu manje vrijednosti, koji mu je nametnulo društvo i o svojoj nemoći da se

otrgne, da organizuje život, da radi, zarađuje, izlazi bez džeparca, koje mu daje žena.

„Godinama se nadam da će naći stalni posao u struci. Sada vidim da je to samo nada i zato te molim, da mi pomogneš!“

Rekoh:

„Ostavi mi nekolika dana da vidim kako bih ti mogao pomoći.“

Savo se Izvinio i zahvalio, a zatim htio da se pješke vrati u grad. Nijesam mu dozvolio već sam upalio „forda“ i odvezao ga do „Sunca“.

Kiša je lila te noći kada je vjetar lomio grane u Tonijevoj ulici. Nestala je i ulična rasvjetla a malo kasnije, struje nije bilo u svim domaćinstvima. U „Sidru“ uključeno je interno osvjetljenje. Barba je iz apartmana, sa strahopoštovanjem i strahom gledao kako munje paraju tmurno nebo, puno crnih oblaka. Trenutno bi nebom bljesnula jaka bljedolika svjetlost a zatim, munja bi jačinom udara kažnjavala zemlju, ne birajući mjesto udara groma. Svjetlost je na tren obasjala „Sidro“ a zatim u blizini čulo se jak udar. Malo kasnije još jedna eksplozija naljućenog neba, isćerala je goste iz hotelskih soba. Okupili smo se u prizemlje.

Kola hitne i vatrogasnog službe sve više su se približavali „Sidru“. Marko je došao i rekao,

„Gori Miloševa kuća,“ i da se vatrogasci bore da iz kuće izbave njega i njegovu porodicu. Naredio sam da ode i ponudi pomoći u smještaju i drugom.

Tri sata trajala je borba vatrogasaca i osoblja hitne pomoći da spasu Miloša i njegovu porodicu. Njegovu ženu i dva sina vatrogasci su izvukli ispod plafona koji se u plamenu urušavao. Milošu nije bilo spaša! Zid kuće pašao je na njega.

Iz kuće nijesu mogli ništa spasiti.

Mirko je pričao da se Miloševa žena otrgla ljudima koji su je držali i ulećela u vatru koja je gutala: biblioteku, podove, pokućstvo a čuli su se i pucnji, vjerovatno od municije. Izbezumnjena žena zvala je muža, sve dok nije izgubila svijet kada su je opet vatrogasci izvukli napolje.

Zora je donijela neku čudnu mirnoću. Kiša je prestala. Na nebu nije bilo oblaka a sunce je izranjalo iza brda. Došla je struja. Tonijevom ulicom prolazili su radnici, đaci i domaćice...

U polusanjivom razmišljanju Toni nije oprostio Milošu podmetanja laži koje su uništile njegovovu porodicu.

„Ko sam ja da oprštam. Nije ni on mene štedio. Mojim roditeljima od života je napravio pakao i očerao ih u smrt, posebno majku Janu. Oca mi je zatvorio bez suđenja i očerao da robija na Golom otoku. Danas ne znam ko je našu porodičnu kuću zapalio ali znam da je on došao na zgardište i nudio da je kupi. Miloš me izazivao, progonio i zamalo da ga ubijem. Hvala Nebesima, što nijesam okrvavio ruke,“ poluglasno je sebi u bradu pričao Toni.

Ipak, neka čudna jeza mu je strujala kroz tijelo kada je iz hodnika hotela gledao zgrarište Miloševe kuće.

Otišao je u manastir jer mu je trebala molitva i tišina. Stojeci ispred ikone Bogorodice Toni se smirio u molitvenoj tišini i mirisu tamjana. Stojeci ispred pozlaćene ikone Majke svih Majki nije ošećao toplotu svijetle koja mu je u rukama dogorijevala. Njegov život se premotavao kao na filmskoj traci. Šećanja na roditelje, brata, njegova pijančenja i operacija, pa zatim odlazak na prvu plovidbu i čudesno spasenje iz hladnih talasa Mediterana, te buđenje iz nekog dubokog sna u marceljskoj bolnici, vraćalo ga je u prošlost u kojoj ne zna

koji su bili teži dani življenja. Sudbina mu je nametnula dugogodišnju borbu između života i smrti. Da nije bilo šećanja na Jelenu, njegov život bio bi mukotrp u Crnoj Gori i van nje i bio bi – prazan. Ošećaj samoće, žalosti i tuge pogodila ga je i bratovljeva smrt, a povratak u rodni grad vratio u surovu stvarnost življenja. Suočen sa ljudima koji su koristili prilike i obogatili se, zaobilazio je. Htio je da ostane van njihovog domašaja jer su ga ucjenjivali i htjeli njegovu imovinu. Uspio je da ostane sam i svoj. Ušteđevinom od plovdbe i Stefanovim kapitalom imao je novca da na zgarištu kuće i na mjestu majčine smrti sagradi hotel, koji je postao trn u oku, ne samo ljudima van zakona, nego i onih koji su u njemu radili.

„Ko je mene pomagao,“ tješio se, „Pa neka svako nosi svoj životni Krst,“ govorio je Toni, odlažući ostatak sagorjele svijeće. Uzeo je novu, debelu i zapalio je plamenom drugih svijeća.

„Majko Bogorodice, jesam li ja grješan? Znam da jesam, jer po grješnoj zemlji hodam, ali se kunem pred Tobom da nijesam krao, lagao, otimao tuđe i da sam u dubini duše ponizni vjernik Isusove crkve. Ja nikada nijesam naučio molitve, ali se u dubini moje intime molim da mi vratiš mir u tijelu i duši. Da i ja osetim iskre ljubavi i zadovoljstva. Što će mi hotel, imanje i pare ako nemam mira i spokoja.“

„Došao sam na mjesto rođenja da nađem mir, da mom putu teškoća tu bude kraj. Molim ti se Majko svih majki da podariš mir mojim najbližim a meni da oprostiš grješne misli i grešne radnje“

Molitveni trenutak prekinuo je svještenik upadicom:

„Hoće te li da se isповijedate, ili da šednete?“

„Ne hvala odlazim.“

Toni se vratio u „Sidro.“

Naredne zore probudilo ga je lajanje psa Đomba. Izašli su kuvari, donijeli hranu ali uzalud, pas je i dalje lajao. Sašao je. Ispred kapije parkiran je bijeli taxi. Uz samu kapiju stajala je žena leđima okrenuta, gledajući ulicu.

„Gospođo, još hotel nije otvoren, ali uđite bićete usluženi.“

Lijepo dotjerana i obućena žena se naglo okrenula i vrissnula „striče!“

HELENA

„Helena“, rekao je Toni ali čvrst zagrljaj i obostrane suze, prekinule su riječi. Kako su minuti prolazili, tako je i obostrani zagrljaj bio jači.

„Ugušićemo se“, izlazeći iz stričevog zagrljaja rekla je Helena, rukama brišući suze. Srećni su ušli u „Sandro“.

Višesatni razgovor pripao je Heleni. Rekla je da je u Westonu na Floridi razvila biznis baveći se hemijskim čišćenjem tkanina, podnih zastora i odjeće. Dobila je starateljstvo nad Stivenom koga veoma rijetko posjećije John.

„Znaš striče da sam se preselila po nagovoru Stele, koja je sada u braku sa Josipom. Dobili su muško dijete. U prvo vrijeme nijesam ga voljela i ako mi je polubrat. Nikako da ga istinski prihvatom, da ga pomilujem... Više sam to radila radi majke. Dugo sam razmišljala zašto me je majka nagovorili da se preselim. Kada mi je rekla, da ima zdravstvenih problema, razumjela sam je da želi uz sebe veže svoju đecu. Kako je majka vezana za postelju i hemoterapiju, tako i ja sa Stivenom češće boravim kod njih. Ljekari kažu da joj je ostalo malo života jer se karcinom proširio. Odbila je da ide u specijalizovane klinike koje liječe te vrste bolesti. Josip je nemoćan da je nagovori, iako je stalno kod nje. Posljednjih mjesec dana lakše joj je. Počela je da ustaje i sama može da se kreće. Insistirala je da te poštem i tražila da Stiven ostane kod njih.“

Sljedećih dana obišli su kuću na selu i grob njenog oca. Dugo je stojala zamišljena ispred spomenika, čitajući imena umrlih predaka. Na vodoravnoj grobnoj

ploči uklesano je ime Stefan. Helena je počela da plače. Plačom koji se pretvorio u nekontrolisano vriskanje.

„Oče, došla sam da sa tobom porazgovaram, da me savjetuješ, pomogneš mi,” rekla je Helena, između naleta plača i vriske. Na engleskom jeziku, govorila je kako se preselila na Floridu, kako njegov unuk Stiven, prelistavajući album, često zastane kod đedove slike.“

Rekla mu je u stvari sve ono što i stricu. Sporo su prolazili minuti njezinog razgovora sa ocem. Toni je nije požurivao. Tužno zamišljena Helena je polušapatom nastavila monolog na grobu.

„Daljina u krvnoj vezi roditelja i đeće, malo znači. Taj ošećaj vezanosti ne cijenim kroz često dolaženje na mjesto vječnog počinka, jer se duhovna prisnost odvija u šećanjima na lik roditelja, zajedničko življenje u kome se najdublje pamte roditeljski ošećaji ljubavi i nježnosti. Ljubavi ima više vrsta, ali ljubav roditelja prema svojoj đeci traje uvijek. I onda kada umre roditelj ili dijete, ta ljubav je jača, sve do onog trenutka kada i druga strana ne umre. Ja nijesam imala tako snažan emotivni ošećaj prema ocu. Danonoćno je radio a u porodici je vrlo malo boravio. Meni, nije na studijama ništa hvalilo. Otac je otvorio moj lični račun, i nikada me nije pitao zašto sam potrošila recimo 500 dolara. Nije insistirao da zna imam li momka ili partnera. I kada sam htjela da putujem po Evropi bio je srećan. „Jednom ćeš pošetiti i moj zavičaj odakle su i tvoji korijeni,” rekao mi je. Nije mi tada ni padalo na pamet da dođem u Crnu Goru. Tražeći sebe u mješovitom braku mojih roditelja, ošećanjima povukla sam na majku, sve do onoga časa, dok se nije udala za drugog.“

„Bilo mi je žao kada se razvela ali kada se ponovo udala i dobila muško dijete, ja sam se počela intere-

sovati za oca. Koji su to razlozi da on, tamo iz bijelog svijeta, izabere Ameriku za svoju novu domovinu," pričala je Helena priču o majci i ocu.

„Oprosti striče, ovo sam morala da ti kažem, rajući se susretu sa tobom. Želja da dođem ovamo bila je još jača kada se Stiven počeo interesovati za svog đeda. Mene je bilo sramota da mu priznam da sam malo znala o njegovoj pravoj domovini. Vidim ovde piše i ime Đuro, pa zatim, Radomir, Jana i moj otac Stefan!"

„Da" rekao je Toni, ali Helena je nastavila, ne slušajući ga:

„Hoću da mi o svakom nešto ispričaš, a ja će to da snimim, kako bih u Americi znala prenijeti Stivenu, odakle su naši korijeni i ko su njegovi preci."

Kada su se vratili u „Sidro" u poslijepodnevnim časovima, Toni je Heleni ispričao dio životne biografije njenog prađeda Đura, njegov put u Ameriku, želja za zaradom i vraćanje u Crnu Goru na poziv kralja Nikole za stupanje u dobrovoljce za odbranu otadžbine.

„Znači tim putem Đurovim u Ameriku, kasnije je pošao i moj otac Stefan?"

„Tako je. On je prodao najbolji dio imanja da bi kupio kartu za Ameriku" rekao sam Heleni i ispričao njegovo stradanje pred albanskom obalom.

„Pa i ti si doživio brodolom, i kao on preživio ga! Ko je Radomir?"

„Radomir je brat Đurov, seljak koji je od zadobijenih rana u komitima umro!"

„Polako striče, kaži mi ko su ti komiti bili i sa kim su ratovali? Bože, koliko ratova je ova mala zemlja imala. Pa vi nijeste ništa drugo radili već ratovali!"

Pripovijedanje o Radomiru, Toni je poče kako je malo stariji imao sa ženom Đuljom dva sina, ali da su mu od „španjolice" umrli sinovi i njihova majka.

„Kada je izbio Prvi svjetski rat Radomir je učestvovao u čuvenoj Mojkovačkoj bitci. Teško ranjenog donijeli su borci iz ovih krajeva kući. Njegov oporavak prekinut je onda kada je srpska vojska okupirala Crnu Goru, i kada se formirao komitski pokret. Još neizlječen Radomir je učestvovao u borbama koje su komiti vodili. Znaš, ti crnogorski komiti nijesu bili protiv ulaska Crne Gore u jugoslovensku federaciju, ali samo kao ravnopravna članica. Bili su protiv prisajedinjenja Crne Gore Srbiji. Međutim, vjekovna težnja srpskog naroda o stvaranju Velike Srbije i njenog izlaska na more, bio je u suštini glavni plan, kojeg su podržavale neke velike sile, između ostalih i dojučerašnji saveznici Crne Gore. Kralj Nikola, posljednji crnogrski suveren, otisao je sa vladom u izgnanstvo. Tada je održana Podgorička skupština Srpskog naroda u Crnoj Gori na kojoj je donesena odluka o prisajedinjenju Crne Gore Srbiji, zabrani povratka Kralja u zemlju. Posljedice te, takozvane Skupštine srpskog naroda bile su da je Crna Gora izgubila svoje ime, vojsku, kulturu, Crkvu... Komitski ustank u krvi je ugušen od strane srpske vojske i ovašnjih bjelaša. Mnogi ljudi su ubijeni ili ranjeni, spaljene su njihove kuće i sela. O tim krvavim danima stradanja Crnogorskog naroda pisala je više inostrana štampa nego ona u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca. No, da se vratim Radomiru.“

„Molim te striče prekini, treba mi predah da pohvatom sve ovo o čemu si dosada pričao. Drugm prilikom ćeš mi završiti priču.“

Sljedećih dana bratanična i stric su obilazili Crnu Goru. Helena je bila oduševljena prirodnim ljepotama, ali najsnažniji utisak na nju ostavila je pošeta muzejima i manastirima. Čudila se kako je Crna Gora malo prisutna u američkoj štampi, prije svega, kad je riječ o turizmu i prezentaciji njene netaknute ljepote. Bila je

ushićena fotografišući pojedine eksponate u muzejima, knjigama i književnim veličinama koje su dosegli Njegoš, Dado i drugi pisci, slikari...

Helena i Toni su pozvani od opštinskog rukovodstva u pošetu ali Helena nije željela tu pošetu

„Moj đed Đordje robijao je nekolike godine, bez suđenja i presude. Njegova porodica progonjena i ostavljena na ulici godinama, gladujući. Posljedica totalitarne politike načerale su mog oca Stefna da mlađem emigrira u Ameriku. Vaše službe i policija nijesu uspjeli da identifikuju ljudi koji su zapalili našu kuću, na čijem zgarištu je sagrađen ovaj hotel. Moji preci su dali krv, znoj, kapital ovoj zemlji a što su uradile vaše vlasti. Nikako nijesam mogla da shvatim želju mog oca da se njegov pepeo sahrani u zemlji koja mu je mnogo uzeila a malo dala, ali kad sam upoznala životni put mojih predaka, onda sam razumjela zašto bogati i siromašni ljudi hoće da kosti ostave u ovoj zemlji. To je ljubav prema njoj i poštovanje predaka, koji su joj dali sve što čovjek može dati. Ovo je zemlja kojoj je Bog darivao nevidenu ljepotu, koja blista u sunovratu kamenih litica ili u vijugavom toku rijeka i kanjona, ili kada uliva dosta čistu rječnu vodu u jezera ili moru. Ovđe se spajaju nebo i zemlja u raskoši boja i kolopleta svjetlosti i mraka. Ovđe, koliko sam čulima upila druguju palme i bukve, borovi i jasen. Međusono prožimaju se i žive ljudi različitih vjera i nacija,” zadihano je govorila Helena čovjeku koji je donio pisani poziv za pošetu.

„Ne striče, kao slobodna građanka, dužna sam da kažem zašto ih neću posetiti. Tvoje „Sidro“ zapošljava pedesetak radnika, jesu li ti zahvalili ili možda imаш neke olakšice? Naprotiv, stranke koje su na vlasti traže da im priđeš da im daješ apnaju...“

Helena je čula nastavak priče o dešavanjima u Crnoj Gori poslije stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata

i Sovenaca. Saznala je ponešto i o komitovanju svog prađeda Đura o učešću u NOR-u, đeda Đordija, i viđela odlikovanja koje je dobio. Upoznala se sa njegovim stradanjem na Golom otoku...

Sava je došao u „Sidro“. Rukujući se sa školskim drugom Toni ga je upoznao sa Helenom

„Evo Savo, možeš početi ovde da radiš, na mjesto knjigovođe naravno, ako si raspoložen“ Helena je željela da joj prevedem ubrzani govor Savu na engleski a onda ga pitala o tome što je završio, što ima od porodice. Savo je ponovio sve ono o čemu je sa Tonijem razgovarao, i nije rekao da pristaje na ponuđeni posao, već je na engleskom upitao Helenu kakve su šanse za posao u Americi.

„Na Floridi imam razrađeni servis za čišćenje i druge usluge domaćinstvima, pa ako ste voljni našla bih posao za Vas“

Savu se ozario osmijeh na licu

„Da li mi stvarno nudite posao u Americi?“

„Pa rekla sam. Za nekolika dana vratiću se kući, pa, ako se odlučite mogli bi zajedno putovati .Naravno ja ću kupiti karte.“

Poslije tri dana Savo je rekao Toniju da je sa svojom ženom razgovarao.

„U kući se stvorio nepodnošljiv pakao, ali kad sam shvatio da moja žena ustvari čuva brak u kome sam ja jedna strana braka prinuđena na ugađanje, popustljivo do mjere poniženja i ekonomski zavisna od nje. Dakle, u mom braku jedino su naša đeca bila roditeljska veza u lošem braku, koji kad tad će biti razveden. Kada sam je pitao da li u naš brak unosi ljubav, i emocije – čutala je.“

Rekla je:

„Odavno nema među nama iskrene ljubavi, već se sve svodi na trpeće odnose.“

Tražio sam odgovor i pitao

„Imaš li drugog muškarca?“

Nije odgovorila, čutala je, uvukujući glavu u ramena a onda podigla je, pogledala me u oči i rekla da već godinama spava sa kolegom.

Prekinuo sam mučnu tišinu i rekao kako će ja napstiti stan, i da će objasniti dečci razlog mog odlaska. Ne znam da li je to učinila ali sam dečci kazao da odlazim iz stana i da će i voditi računa o njima. Nijesu se dečka začudila mojoj odluci.

Sin je kazao: „Tata razmujjem te,“ i zagrio me.

„Toni ja će sa Helenom da otpuštam. Zahvalan sam tebi za pomoć a imaš moju riječ da neće iznevjeriti njenu velikodušnost i naše drugarstvo. Prihvatiću svaki posao koji mi bude ponuđen.“

Šutra dan Helena i Savo su otputovali za Ameriku.

Bio sam tužan.

„Svi moji prijatelji odlaze, a ja i dalje ostajem sam.“

Joka, Tonijeva prva komšinka u selu, došla je na popodnevnu kafu. Žena blizu sedamdeset pet godina nije bila omiljena u selu. Držala se svoga posla i rijetko je išla u pošte. Uz pomoć sezonskih radnika obavljala je veliko imanje. Veći dio žitnog, voćnog i povrtnarskog roda prodavala je njena ortakinja na gradskoj pijaci.

„Znaš Toni da sam naslijedila ovo imanje od moga muža koji je poginuo u Drugom svjetskom ratu. Moj Grgur se zajedno sa tvojim ocem latio oružja i bio učesnik Trinaestojulskog ustanka. Od tada, do bitke na Neretvi zajedno su bili u partizanima,“ pričala je Joka ispijajući duplu kavu, što je kuval Toni. Pričajući o tim dñima njihovog druženja Joka je rekla da je rodbina branila njenom mužu da ide u partizane, jer je jedinac, i ako pogine neće imati naslednika. Onda bi se govorilo da je „kuća iskopana“. Uzalud su njegovi roditelji brani-

li, jer on je za vrijeme beogradskih studija postao član Komunističke partije i zajedno se sa Đordijem, vratio u selo. Pritiskom da se oženi Grgur je popustio i svi su mislili da će se „skrasiti“ u kući na velikom imanju.

„Moj budući muž bio je srednjeg rasta bledolikog ali lijepog lica i đevojke su se tiskale da budu blizu njega. Prema meni nije pokazivao neko interesovanje, izuzev što smo se u mimohodu rukovali i pitali jedno drugom za zdravlje. Više je boravio u gradu nego u selu.“

Prekinuo sam Jokinu isповijest i rekao da nemam vremena, zato što ću ići u grad.

Nije me slušala već je nastavila priču.

„Ipak, u moj život ušao je Grgur tako što me zaprosio. Nedugo za time vjenčali smo se. Lebdjela sam od sreće, jer sam dobila momka koga sam željela. Nekoliko mjeseci kasnije Grgur je iznenada otišao u partizane. Ostala sam u kući sa njegovim roditeljima. U naše selo ušli su fašisti Italijani i nas su iz kuće išćerali. Zapošeli su je i pretvorili u komandni štab sreza. Znali su da je Grgur u partizanima. U našu kuću povremeno bi dolazili bradati četnici. Boravili bi kratko, a zatim odlazili. Italijani su poslije tri mjeseca zapalili kuću, a zatim otišli u grad. Nas troje mukotrpljivo smo iz šuma okolo sela donosili drva i pokupili slamu te smo je pokrili.“

Jokin otac odlučio je, da sa njim oputujem na ratište neđe u Bosni, i nađemo Grgura.

Kazao je, da želi da vidi sina.

„Ako Grgur pogine, ne daj Bože, ovo imanje i kuća što smo godinama kućili, ostaće pusto. Zato sam mislio da pođemo. Ti, vjenčana žena mog sina, ostaćeš sa njim neko vrijeme. Ako bude suđeno rodičeš dijete, i oveseliti ovaj dom.“

Grgureva majka se trudila da me ohrabri riječima

i čašćavanjem. Rekla sam da idemo i da će o svemu obavijestiti moje roditelje. Sljedeće neđelje pošli smo na daleki put.

„Moji nijesu bili zadovoljni što će poći na put neizvjesnosti, ali nijesu mi ni branili,“ rekla i nastavila isповijest.

„Pet dana putovali smo kroz Hercegovinu i Bosnu, dok nijesmo našli jedinicu u kojoj je bio Grgur. Njegovom jedinicom komandovao je tvoj otac. Đordije nas je sa osmjehom dočekao i primio u šatoru. Rekao je osobljju da izađu, a onda upitao Grgureva oca zašto je došao?

Moj svekar Simon ispričao je zašto je prevadio dugi put. Đordije je dugo čutao, a onda rekao, da će pozvati Grgura koji je bio u jedinici kojoj je komandovao.

Kad se u šatoru pojavio neko vrijeme je stajao izbezumnjen nenadnom očevom i mojom pošetom i upitao:

„Joke, ako si ščela u partizane da pristupiš nijesi morala preci ovoliki put, već si se trebala javiti u nekoj jedinici u Crnoj Gori?“

Ćutala sam.

Simon je ustao i rekao:

„Tek vjenčanu ženu si ostavio. Naše selo sada je puno crnokošuljaša i domaćih izdajnika. Ja sam nekolika puta branio čast svoje snahe, ali sadašnje prilike Joki ne daju sigurnost da ostane u selu. Zato smo te tražili i došli.

Nastala je tišina. Đordije je htio da čuje mišljenje Grgura.

Simon se meni obratio,

„Snaho, izađi, umij se i odmori dok ja sa Grgurem i Đordđijem porazgovaram.“

Izašla sami šela na drvene panjeve blizu Đordđije-

vog šatora. Satima se pod šator čula glasna prepirkka. Đordje je izašao i pozvao nas unutra.

„Ostaćeš u mojoj jedinici za prvo vrijeme radićeš u kuhinji i bićeš još i kurir.“

Simon se vratio u selo.

Treslo se tlo od detonacija, dan i noć. U primitivnu bolnicu donosili su ranjenike. Cijepali smo stare čaršave za previjanje. Kada su se oni potrošeni, cijepali bi oprani donji veš.

„Umiranje mladog momka nijesam mogla da zaboravim. U časovima rastanka sa ovim svjetom momak se nekako čudno ali bolno bez ijedne riječi smješkao. Taj smijeh je ostao i na njegovom mrtvom licu. Tek tada sam shvatila da sam sebi stvorila velike probleme. Bilo je kasno da se vratim. Ćutala sam i radila, čas u kuhinji a više u privremenoj bolnici, praveći zavoje od odjeće i iznoseći umrle izvan šatora. Lakši bolesnici su kopali duboku jamu u koju smo spuštali umrle drugove. Prvo bismo u prazne boce stavljali napisana njihova imena i vezali ih uz tijelo a zatim spuštali u zajedničku grobnicu. Kad smo grobnicu napunili mrtvim tijelima, zatrpanovali bismo ih zemljom i na najbližem drvetu izrezali neki znak, da bi ih nakon rata našla rodina i kosti odnijeli.“

Šećam se Đordjevog oproštajnog govora, kao da je juče bilo. Ozbiljna lica bez zastanka govorio je o NOR-u kao sveopštem ratu protiv fašizma, i da je naša borba jača od ozlogašenog okupatora i domaćih izdajnika.

„Mi smo,“ rekao je „počeli borbu i mi ćemo je dobiti. U toj herojskoj borbi naš cilj ja oslobođenje zemlje. A sloboda je iznad naših života. Nažalost tu slobodu krvavo plaćamo gubitkom najboljih sinova i kćeri. Njihova imena ostaće upisana u istoriji. Njihova tijela zajedno sahranjujemo danas ovde u temelje

nove, slobodne, Jugoslavije. Prekuće našoj jedinici priključila se Joka, žena našeg komandira Grgura. Ona je jedna od mnogih, koje su se priključile, našoj oslobođilačkoj borbi.“

Joka je pričala da se zbližavanje mladenaca desilo u noći pred velikom bitkom za oslobođenje grada u Grgurevom šatoru. U zoru sam zaspala i kada sam čula vojničko komešanje i zveckanje oružja viđela sam da nema Grgura.

Otišao je u svoju poslednju bitku iz koje se nije vratio. Dok sam spremala hranu u kuhinju je ušao tvoj otac Đordije i bez oklevanja rekao da je Grgur poginuo u prvom jurišu njegove jedinice, kojoj je bio na čelu.

Rekla je da je Grgurevo tijelo našla sljedećeg jutra i da je od Đordija tražila da ga sama sahrani.

„Kopala sam raku za Grgurevo tijelo u tvrdoj bosanskoj zemlji i bilo mi je milo da satima kopam njegovo vječno konačište. Upijala sam njegovu ljepotu. Kada sam raku iskopala, šela sam na zemlju i posljednji put gledala svog muža. Muža koji nije bio baš oduševljen našim vjenčanjem, ali muža kome sam dala sve ono što đevojka daruje voljenom čovjeku.

Ošećala sam da Grgur posljednje noći svog mlađog života istinski meni pripada. U zori šaputao mi je:

„Ako poginem da pazim njegove roditelje...“

Kada sam htjela da Grgura spuštim u raku došao je Đordije sa vojskom. U sredini među razdvojenim redovima boraca bilo je Grgurevo tijelo. Tvoj otac govorio je o njihovom druženju, studiranju, odlasku u partizane ali ja sam od svega toga malo slušala. Moj bol prekinuli su plotuni. Trudila sam se da zapamtim njegovo mjesto sahrane i zamolila jednog borca da mi skine sa puške bajonet. Oklijevao je ali kad sam rekla da ću na obližnjem drvetu izrezati ime mog muža, pristao je. Nastavili smo ratovanje,“pričala je Joka, šeća-

jući se Grgura. Govorila je da su Grgura i pola njegove jedinice ubili četnici i da je Đordije uživao veliko poštovanje kod starješina i vojnika.

Nekoliko mjeseci kasnije Joka je rodila sina i naredno joj je da se demobiliše. Kaže da je teška srca otišla iz svoje jedinice i nekoliko godina boravila je u Ljubljani.

Vraćajući se u Crnu Goru Joka je prenijela kosti svog muža i sahranila ga na seoskom groblju.

Toni je volio da posedi u Jokinoj kući, zajedno bi popili lozovaču i pričom prekraćivali dokolicu. Posljednjih decembarskih dana bilo je hladno. Pao je prvi snijeg.

Barba se vratio u „Sidro“.

Marko je uredno poslovaо a Barba se spremao da otputuje za Ameriku. Helena je molila da dođe, odmori... Da su zajedno i da ima za njega veliko iznaneđenje. Nije htjela da kaže o čemu je riječ.

Toni je sljedećih dana sa beogradskog aerodroma odletio za Ameriku.

Slijetanje u New York i let do Floride prekratio je šećanjima na brata Stefana, Helenu i bratanca Stivena. Nije htio da se šeća snahe Stele, Josipa i njihovog sina.

Bjelina oblaka nad Atlantikom navukivala se nad Floridom. Taksi vozač je rekao da takvo vrijeme najavljuje orkanski vjetar koji sa mora podiže velike talase. Počela je oluja, koja je žestinom udara zamalo prevrnula taksi koji je hitao ka gradu.

Gledao sam palme kako odolijevaju udarima vjetra i čudio se kako opstaju. Nevjerovatno koliko palma ima elastičnosti, da se odupre naletima vjetra a da na zemlju ne padne. Opstajale su čudnom izdržljivošću, koje čini mi se nijedno drvo nema.

Ušao sam u hotel, đe me čekala Helena.

Dugo je ostala u mom zagrljaju. Imao sam ošećaj

da moje poštovanje i ljubav prema njenom ocu Stefanu nekim čudnim ošećanjima nastavljena je da živi u tijelu čerke. Imala je fizičke sličnosti sa ocem. Povijeni nos sličan Stefanu. Ta linija obraza i gornja usna takođe, bila je slična Stefanu. Helenina gusta kosa pokrivala je veći dio čela kao kod njenog oca. Zapravo ta kosmata dlakavost ukrivala je čelo i kod mog oca Đorđija. Možda zbog toga se češljao tako da je duge vlasti uvijek prebacivao ka vrhu tjemena. To sam i ja radio.

„Striče mnogo sam te se uželjela“, rekla je, i nastavila da priča o sinu Stivenu koji je prekinuo studije i sa svojim bendom nastupa širim Amerike. Zapostavio je komunikaciju sa mnom i rijetko se javlja.

„Ne znam šta da činim. Nedostaje mi, posebno sada kada sam dobila drugog sina Jovana. Nijesam htjela da ti to kažem preko telefona, no kada dođeš, željela sam da ti priredim iznaneđenje.“

Toni je ponovo zagrljio i čestitao prinovu. Bilo mu je stvarno milo, da Helena ima još đece i radovao se sestričiću.

„Helena pa ko je otac Jovanov?“

„Savo“ odmah je rekla.

„Naša veza započela je u avionu neđe nasred Antlatika. Meni je bila velika mučnina, povraćanje i nekakav strah su u mene uvukao. Uzela sam Savovu ruku i cijelim letom nijesam je ispuštala. Čudan ošećaj imala sam ustvari odmah kada sam upoznala Sava u našoj kući u Crnoj Gori. Moje čvrsto držanje Savove ruke u njemu nije izazvalo znak intimne poruke. Naprotiv, toliko me hrabrio kao da sam ja malo dijete. Takav odnos prema meni Savo je imao i tokom njegovog rada u mojoj hemijskoj čistionici. Uvijek je dolazio prvi a posljednji bi odlazio. Nije htio ni platu da prima, naravno, koju je zaista poštено zarađivao. Govorio je da, kada malo bolje upozna druge gazde, otići će. Htjela sam

da mu se približim ne da bih ga odvratila od njegove namjere da ode već da bi mu rekla da je on čovjek mog života. Znaš striče, dugo sam sama a u ovom poslu željela sam imati čovjeka sa kojim ću dijeliti dobro i zlo. Savo je moje približavanje odbijao riječima: što će reći Toni. Htio je da ode. Da traži drugi posao. Kod njega sam ušla noću ispred njegove selidbe. Plaćući sam ga molila da ne ide, i tako se desilo da smo se zbližili.“

„Dobro došao Toni“, pojavio se odnekud Savo, prišao na nekolika koraka od mene i stao.

„Poslije Helenine priče, znam da sam u tvojim očima ispaо kukavica, da sam iskoristio Heleninu slabost i okoristio se. Kunem se u moju đecu da nijesam želio tu vezu, da sam bio posve uzdržan u svojim emocijama ali posljednje noći uoči mog odlaska od Helene, popustio sam. Ustvari, emocije nijesam mogao zaustaviti i evo me sada pred tobom, i stojim posramljen.“

Nijesam htio odmah da priđem već sam razmišlajao kako da postupim. Neka sila me je gurnula prema njemu.

Rukovali smo se a onda iznenada zagrlili. Ustvari, ja najbolje znam, što znači u bijelom svijetu biti sam.

Helena je blistala od sreće a meni je pao kamen sa srca. Donijeli su bebu i rekli da su mu dali ime Jovan. Savo je te noći pričao da nije htio da se vjenča, sve dok ja ne dođem u Ameriku, a onda će prve neđelje mog dolaska sa Helenom se vjenčati.

„Striče! Savu je vjenčanje najvažnije. Meni pravo da ti kažem taj papir i ne znači puno. Ja sam se jednom vjenčala i taj bravurozni dan raspao se u paraparčad, kada sam se razvela. Onda, razvod moje majke Stele od oca bio je teži nego moj razvod. Hoću da Savu, tim činom vjenčanja, učinim po volji. Možda će i on poslije dobiti dozvolu stalnog boravka u Americi. Znam, meni će u poslu značiti to da ću imati više vremena za Jova-

na i biću uporna da uspostavim bliskije veze sa mojom prvijencom Stivenom."

Vjenčanje Sava i Helene proteklo je skromno.

Poslije obavljnog zvaničnog dijela, na kome je Toni bio u ulozi kuma, pridružila se Helenina drugarica Kaća. Kada su ušli u jedan restoran, da proslave vjenčanje na vratima su ih dočekali muzičari.

Tiho su svirali muziku iz filma „Prodavačica ljubica,” da bi se zatim pojавio Stiven sa velikim buketom crvenih ruža. Nije ga odmah predao Heleni već je pjevao svoje stihove iz pjesme posvećene majci. Naravno, na engleskom jeziku, da bi na kraju uručio majci buket sa četrdeset dvije ruže. Oboje su ostali dugo u zagrljaju.

Helena je blistala od sreće. Ostatak vremena posvetila je Stivenu. Pri odlasku Stiven je ustao i pitao majku da li bi prihvatile čestitke Steline.

Helenina majka nije čekala odgovor kćerke već joj je prišla čvrsto je grleći. Svadbeno verselje pretvorilo se u međusobnom mirenju i lijepom druženju. Pred kraj večeri Stiven se pozdravio sa svima i otišao.

Toni je ujutri obišao bivšu snahu Stelu i njenog muža Josipa. Primio je novac od prodaje svog apartmana. Stela je Toniju najavila dolazak sa Josipom i sinom u Crnu Goru sljedeće godine. Toni je nekolika dana proveo u njihovom društvu, nakon čega je odlučio da se vrati u Crnu Goru.

Čekajući avion za Beograd Barba je šetao ulicama New Yorka razmišljajući že će da živi? Hoće li se vratiti u Crnu Goru ili da ostane u Americi?

Velegradska buka, na ulicama New Yorku isprekidala mu je misli. Odšeo je u pabu, vlasništvo Rožajca, že je ranije boravio.

Fadil, gazda paba, dugo je pričao o Crnoj Gori i Rožajama.

„Ne znam prijatelju, mene ovđe ubi čežnja za rodnom Crnom Gorom i mojim Rožajama. Tu nostalгију poneki put liječim odlaskom u rodni grad, u kome se posljednjih decenija ništa ne mijenja. Kad god tamo odem, uvijek pričaju o odlasku iz Rožaja, najviše u Ameriku ili zemlje Evrope. Čovječe, čini mi se pola ljudi iz tog kraja više je van Crne Gore nego onih koji žive u rožajskom kraju. Užoj rodbini tamo ostavim nešto novaca i vratim se u Ameriku. Znaš Barba u Rožajama se ošećam kao da ne pripadam tim ljudima. Oni i dalje žive kao prije sto godina bilo da je riječ o odnosima u porodici, veselju lii žalbi. Drže se toga kao pijan plota. Recimo, slave praznike tako što su taj dan njihove trpeze pune hrane, kolača, sokova... Nema čega nema. Ja sam u tom društvu stranac, jer sa mnom nijesu moji najbliži supruga, đeca i sada Boga mi i moja unučad. Nema tamo moje braće, njihove đece. Istina, ja sam glavni gost, ali nikako da iz glave izbijem misao kako su moji u Americi. Rođačke veze polako labave. Vrijeme ublaži čežnju iako je moje tijelo, čini mi se čvrsto sraslo sa rodnim gradom, sa starom razvaljenom roditeljskom kućom koju sam obnovio, ali samo toliko da ne padne. Počinjao sam, znaš, ranije da to uradim, ali moji sinovi su rekli – što će nam kuća u kojoj bi živjeli samo nekolika dana u desetak godina. Njihove riječi su me vrijeđale, pa sam prošle godine dao pare nekim majstorima te su obnovili krov, ogradili su dvorište kamenim zidom. Toliko sam bio dužan precima i sebi, jer sam iz te kuće otišao u bijeli svijet da zaradim koru hljeba. Dođem u Rožaje, boravim u porodičnoj kući. Tada sam posve sam i nekako moja duša i tijelo se smire. Vazdan se odmaram a u noćima se naspavam šećajući se mog siromašnog đetinjstva i maldosti. Iz te kuće pobjegao sam davno, zapravo kada sam dobio poziv za služenje vojnog roka. Jugoslovensku granicu

sam prešao kod Horgoša u Vojvodini. Iz Mađarske, da ti ne pričam po Evropi kako bih zaradio nešto para za put u Ameriku,” pričao je Fadil.

„Čuj zemljače, slušajući tebe ustvari ti si ispričao moju priču. Ja ovde u Americi imam najbližu rodbinu. Dođem, ali nemam mira i jedva čekam da se vratim u Crnu Goru. Tamo imam biznis od koga solidno živim. Tamo sam rođen i završio sam studije.“

„Neka sila će me da poslije završenih pomorskih studija se ukrcam na brod i plovim nekoliko godine,” rekao je Fadilu.

Rožajac je Barbi dao tri hiljade dolara da ponese Fadilovoj rodbini u Rošajama.

U avionu za Evropu Toni je mislio kako ljudi van Crne Gore sklapaju prijateljstva sa zemljacima kojim bez provjere vjeruju. Ta prijateljstva nijesu obična kafanaska druženja, iako se najprije upoznaju, već su to prijateljstva koja traju.

OBOD

Tonija je u „Sidru“ čakao poziv na promociju knjige „Obod“ njegovog druga iz đetinjstva Obulja. Grad-ska čitaonica bila je puna dama i gospode, ali kad ga je Stevo ugledao, sio ga je u prvi red. Dva profesora govorili su o estetskim vrijednostima Stefovog romana „Obod“, zatim se publici obratio autor.

„Crnojevići, iako su treća crnogorska dinastija pomalo su zaboravljeni. Čini mi se više u zvaničnoj istoriji nego u šećanju naroda. Tek kada sam pročitao Hajnrih Štiglica i njegovo pisanja o „drugoj pećini“ (Obodu), počeo sam da listam istorijsku građu u arhivama. Čitao sam zatim, Jegora Kobaljevskog, Gabrijela Filea, Jovana Vlahovića, Konstatina Petkovića, Spiridona Gopčevića, i druge putopisce i naučnike, i zainteresovao sam se za Obodsku pećinu, udaljenu nekolika kilometra od mog sela. U stvari, kao dječak išao sam blizu nje sa mojom babom, da u mlinovima same-ljemo ono malo kukuruza, što smo požnjeli sa našeg imanja. To je kasnije u mojim mislima izblijedelo, da bih nedavno pošetio ta mjesta. Uostalom, đetinjstvo sam želio da tražim u zavičaju, i došao na vrh Oboda – Ivanova grada. Obod je odavno postao središte i stecište crnogorske kulture, ili ako hoćete pismenosti. Danas od tog državnog, vladarskog, kulturnog, vjerskog epicentra ostale su zidine kuće u kojoj je bila smještena crnogorska Državna štamparija, manastir sv. Nikole i nekoliko obnovljenih kuća. U meni se probudio neki čudan očećaj fluida neba i zemlje u iskonskoj tišini i sunovrata ljestvica kanjona i ulaza u Obodsku pećinu. To nadahnuće poštovanja djela dinastije Crnojevića želio sam da prenesem na papir i uokvirim u knjigu

koja je pred vama. Nijesam se držao istorijskih činjenica, mada sam ih nabrojao – počev od štampanja pet knjiga izašlih iz Štamparije i dva dinasta Ivana i njegovog sina Đurđa, već sam se bavio njihovim intimnim osećanjima u burnim ali prelomnim godinama za Crnu Goru kojom su vladali. Posebno me interesovalo momenat kada je Ivan dao svog najmlađeg sina Stanka turskom sultalu kao taoca. Mada je i Ivan deset godina bio taoc Herceg Stefanu. Takvo žrtvovanje sinova rijetko je zabilježeno u istoriji. Nije poznato da zatočenik promijeni vjeru kao Stanko, koji je postao Skender beg. Ivanova isповijet u gradu Loretu u biližini Ankone ispred crkve svete Bogorodice uzvišeni je čin razgovora jednog dinasta i Majke Božje. On se tu zavjetovao da će ozidati Cetinjski manastir. Poslije vraćanja u Crnoj Gori to je učinio. Ivan, ne samo što je ispunio zavjet, već je u arhiteturu manastira unio svjetlost baroka, kojim je okitio voltove i zidove manastira. Njegov nasljednik Đurđe imao je iste muke, ali je u takvim okolnostima nabavio štampariju iz koje su izašla najljepša slova. Četiri kulturno istorijska bisera i jedan nedovršeni štamparski dragulj, poslije Ljetopisa popa Dukljanina kite vrh crnogorskog trajanja i kulture. Taj intiman osećaj fluidne veze sa Crnojevićima doživio sam i spozano na ulazu u Obodsku pećinu. Mjesto tajanstvenosti, istinskog događanja i veličine dinasta preplijeće se sa sa znajem o njihovom liku i djelu, kojeg nema dovoljno u našoj književnosti. Možda je to u vladarskom kodu uobičajno jer novi vladar nastoji da minimizira domete predhodnika ali u crnogorskem narodu nije bio takav slučaj. Narod je Ivana Crnojevića duboko je ostavio u pamćenju,” rekao je Obulj.

Dugo je Toni razmišljao o govoru svog druga i vrlo rado se vraćao čitanju njegovog romana „Obod.“

Rijetko su se srijetali a još manje družili. Obulj je biočovjek kome je sudbina nametnula osamu. Govorio bi:

„To mi je blagodet a ne kazna. Ne moram slušati baljezganje nekih ljudi, ili hvalospjeve blefera.“

Zvao me nekolika dana poslije promocije „Oboda“. Dugo samo pričali, u stvari on, ja vrlo malo.

“To što se bavim istorijskim temama, je zato što našu crnogorski istoriju otimaju drugi pisci, istoričari, akademije i običan svjet. Tamo će nema temelja, nema ni države. Rimnjani rekoše „što nema važnosti od početka nema ni kasnijije“. Druga tema koja me zokuplja jeste proza čija tematika su ekonomske emigracije iz Crne Gore, koje nikako da prestanu. Crnogorci sanjuju američki san. Oni Ameriku doživljavaju kao obećavajuću zemlju za zaradu i ne libe se bilo kakvog posla, koji ne bi radili u Crnoj Gori.“

U godinama koje su obilježili njihovo druženje Toni je saznao dosta novih Obuljovih analiza procesa koji su kretali i završavali se na Balkanu. U njima je Crna Gora bila na udaru. Obulj je bio posve obrazovan, putovao je više nego što je boravio u Crnoj Gori. Svoje znanje i istraživanje publikovao je u više knjiga koje je Toni finasirao.

Narednih dana Barba je Obulju ispričao svoje događaje sa plovidbe i putovanja. O njegovoj ljubavi i Jeleninoj, do u detalje, mada je Obulj dosta toga znao.

Bila je duboka jesen u kojoj su padale neprekidne kiše, kada se gazda „Sunca“ Stevo razbolio. Toni je tražio najbolje ljekare ali mu nije bilo spasa. Dan uoči Nove godine ispustio je umornu dušu. Na posljednje putovanje veliki broj građana se oprostio od njega. Inače, sahrane su u Crnoj Gori građanski običaji, u kojima se izjavljuje najbližoj rodbini saučešće za umrlim i obično traju dva dana. Sahrane, na neki način su ogledalo života umrlog o kome pričaju govornici. Žene

koje nariču iznose vrline umrloga. Lelekanje muškaraca za umrlim sve je rjeđe, ali Steva su lelekali dva muškarca. Jačina govora lelekača nadaleko se čuje. U njoj lelekač iznosi vrline, način života, obrazovanje umrlog, ali i druge osobenosti koji je pokojnik imao za vreme života. Rijetko se leleču žene. Inače, Savo nije imao svoje porodice i uvijek se bavio svojim poslom. Niko nije znao odakle mu kapital da podigne „Sunce“.

Međutim, uvijek je pomagao siromašne, i to u manjim iznosima novca. Davno nekada, osobljju bi govorio da ako Toni nema para za piće da mu ga daju besplatno. Naravno Barba je to prečutno prihvatao ali je kasnijih godina, sa povratka plovidbe davao solidne bakšiše.

Savo je šio odijelo kod najboljih krojača i imao ih desetak. Nosio je uvijek crni šešir, sa obodom na čelu i uzdignutim zadnjim dijalom. Oko vrata jeseni i zimi obmotao bi dugo šalče sa isturenim krajevima, na prostor koje je pokrivala besprekorno ispeglana bijela košulja. Mrjelo ga je druženje sa kafanskim gostima. Znao je Toni da je Savu trebalo više vremena za putovanja. Kasnije je priznao da često putuje u Jerusalim, jer u njemu kaže, uživa u samo spoznaji životne prolanosti, i to ga smiruje. Taj mistični osećaj svetog mjesto budio je u njemu pomisao da se tu stalno nastani. Toniju je rekao da prazninu u svome duhu popunjava molitvama, osobito kada je na svetim mjestima iskon-skog hrišćanstva. Iz Jerusalima bi donosio knjige, na engleskom i za Tonija obavezno brojanice od ćilibara. Mrzovolju bi dobijao kada se vraćao u Crnu Goru, za koju kaže da ga čvrsto vezuju preci i mjesto rođenja. Bio je rođeni gospodin sa ugledom uvaženog građanina. Nije volio radikalne nacionaliste sa bilo koje strane niti naduvane političare, za koje je govorio da te nezase site guzice u foteljama drži ideologija, a ne znanje.

Bio je srećan kada je Crna Gora obnovila svoju nezavisnost. Govorio bi:

„Sada kad je Crna Gora ušla u međunarodnu porodicu, moji snovi su ispunjeni.“

Nedeljne prijepodnevne časove najradije bi provodio u „Suncu“ sa Tonijem. Njhova druženja nijesu bila obavezna već iskrena. Dva situirana čovjeka povjeravala bi se jedan drugom, bilo da je riječ o porodici ili ličnom životu.

Stevov odlazak na vječni počinak Tonija je ražalostio.

Barbu je u „Sidru“ posjetio Obulj. Cijelo prijepodne sa pažnjom je slušao njegove analize bilo da je riječ o politici ili dnevnim događajima. Posebno ga je zanimala njegova analiza emigracije Crnogoraca. Iako je Crna Gora bila stalno u ratnim sukobima sa Turcima, ne mali broj siromašnih Crnogoraca radio je u Carigradu. Buljo je kazivao da su Crnogorci nevoljno odlazili u Carigrad, radili najteže poslove da bi godinama štedeli novac, a zatim se iznurenii vraćali u Crnu Goru, da bi se dokazivali kupujući zemlju i gradili kuće ili kopali bunare. Mnogi od njih su u kasnijim godinama se ženili. Ustvari, đevojke su se rjeđe za njih udavale, ali udovicama pečelbari su bili na cijeni.

Obulj je Tonija upoznavao sa sudbinama mnogih Crnogoraca koji su sanjali svoj san o bogaćenju u tuđim zemljama. Početkom dvadesetog vijeka zemlje Južne Amerike bile su adrese u koje su otišli mnogi Crnogorci. Njima su tamošnje vlasti davale besplatno najgoru zemlju za obradu ali marljivim radom pretvarali su ih u ekonomski jaka gazdinstva. Mnogi od tih iseljenika su ostali tamo, a mali broj njih se vratio u rodni kraj. Toniju je bilo razumljivo crnogorsko sanjanje o velikim zaradama u „bijeli svijet“. Njegov đed, pa brat, zatim i on odlazili su trbuhom za kruhom. Još kao

student pomorskog fakulteta sanjao je da plovi po okeanima i moriima svijeta. Nerijetko u tim snovima „vidio“ je svjetske luke u koje je kasnije pristajao, gradove u koje je kasnije dolazio i naravno, želio je novac koji je čuvao.

U mislima o svojima u Americi i prilikama u Crnoj Gori Toni je proveo zimu u rodnoj kući na selu. Nalazio je spokoj u višečasovnoj šetnji po putevima seoske zabit. Nekada je selo bilo puno čeljadi i složno su živjeli. U njega su se nerijetko međusobno ženili i udavali, a kumstva su još više zbližavala seljake. Živjelo se od zemlje, koja je rađala ako je palo dovoljno kiše. Tokom ljeta bralo se voće, grožđe, jabuke rjeđe kruške, povrće i prodavalо se na gradskoj pijaci. Seljaci su bili majstori za pečenje kreča, kojeg bi kasnije prodavalи ljudima koji su zidali kuće, štale i drugo. Preko dana u njegovu kuću bi došla baba Joka, sa kojom je kuvao kačamak, od žutog kukuruza. Toni je zamolio da mu jedanput u neđelju spremi ručak sa kuvanim goveđim mesom i crvenom krtolom, ali prepolovljenom na pola. Uz ručak bi popili po čašu crnog vina od loza koje je Toni posadio. U obnovljenom vinogradu Barba je usadio nove loze, smokve, trešnje i šljive. Jabuke nije htio u vinogradu jer su ga pošećale na tragičan kraj života njegove majke.

Prihvatanju seoskog načina života Toni se radovalo, ali nije volio tako da dočeka njegov kraj. Prvoga maja otišao je u „Sidro“, rezervisao kartu za avionske letove za Ameriku i produžio pasoš.

JELENA

Čekajući let na londonskom aerodromu za New York Barba se radovao susretu sa svojim najbližnjim. Videće Helenu, Josipa, Stipu, Stelu i njihovu đecu.

Trogodišnji boravak u Crnoj Gori blijedio mu je njihove likove. Istina, čujali su se često ali ti razgovori Toniju nijesu mogli zamijeniti druženje, osećanja prisnosti i drugo. U Americi sve je podređeno trci za zradama i uvećanju kapitala. Stujard je obavijestio putnike koji lete za Južnu i Ševernu Ameriku, da zbog nevremena nad Atlantikom letovi se odlazu na neodređeno. Toni je uzeo brojeve telefona službe za polazak i dolazak aviona i vratio se u hotel, uzeo sobu i zaspao. Čekanje da poleti prekraćivao je u razgledanju Londona. Drugog dana poletio je za SAD.

Danima je trajao razgovor sa rodbinom, najviše sa Helenom i Savom, koji su zaista bili srečni što je došao u posetu. Obojma je pomogao oko poslova proširenje hemijske čistionice i kupovine i montiranja nove opreme. Posao u upravi čistionice kompletno je preuzeo Savo, jer Helena je radila druge poslove. Toni je namjeravao da ostane u gostima nekoliko mjeseci. Međutim, Marko je tražio da se vrati u Crnu Goru, jer je morao da ode na liječenje a direktorske nadležnosti nije htio nikom da povjeri. Nevoljno se odlučio za povratak u rodni grad. Doletio je u New York i u redu čekao ukrcaj na avion za London.

Višesatni let iznad Atlanskog okeana prekratio je u gledanju filmova i čitanju periodična i reklamne štampe. Na londonskom aerodromu morao je promjeniti avion na letu za Dubrovnik. Ovoga puta odlučio se da sleti na Ćilipe jer je bio blizu Crne Gore. Izlazak iz

vazduhoplova jedva je dočekao. Šeo je na aerodromsku terasu, naručio espresso i uživao u mirisu mora kojeg je donosio umjereni vjetar. Izlaskom iz aerodomske zgrade pohitao je da pozove taksi kako bi se prebacio do rodnog grada.

Na parkingu nije bilo slobodnih automobila već je sačekao kola koja su se parkirala. Iz novog „Reno“a izašao je vozač otvorio vrata da bi izašla gospođa sa crnim naočarima. Čekala je mlađeg muškarca da izađe.

Toni je upadljivo zagledivao srednjovječnu gospođu, zatim joj prišao i upitao,

„Da li biste uvažena gospođo skinuli naočare jer čini mi se da se odavno nijesmo sreli“.

Gospođa se pravila kao da ga nije čula, okrećući se ka mlađem muškarci i rekla:

„Požuri zakasnićemo na let“ a zatim, skinula naočare i okrenula se prema Toniju, skoro vrisnuvši:

„Je li moguće da se poslije toliko godina sretne-mo.“

Toni je bio ubijeđen da je to Jelena i pohitao u zagljaj. „Ja sam čovjek koji te cijeli život čeka, sanja, nada se i traži!“

Jelena se okrenula mladiću i na italijanskom jeziku mu rekla da je srela prijatelja iz mladosti, zatim, se okrenula Toniju i predstavila nervoznog mladića.

„Toni ovo je moj sin Aleksandro. Ljetovali smo u Dubrovniku, sada se vraćamo kući u Italiju.“

Nekoliko minuta su se obostrano gledali žena i muškarac na Ćilipima, đe će ih sudbina trajno povezati.

Toni je ponudio da sednu u restoranu.

„Jedno drugom dugujemo razgovor poslije toliko godina“.

Jelena se nije dvoumila da prihvati poziv. Alessandro joj je rekao kako ima tačnu satnicu ličnog angažmana na predavanjima i neodloženih privatnih obaveza koje ga u Italiji čekaju.

„Mama, ako ti hoćeš da se vratиш drugim avionom za Rim izvoli ostani, ja letim sa avionom čiji vozni red je čekiran.“

Jelena se nije dvoumila da prihvati poziv, već se sa sinom pozdravila i otišla sa Tonijem na aerodromsku terasu. Idući ka slobodnim stolovima Jelena je zastala pogledala Tonija i nastavila hod uhvativši Tonija za ljevu ruku.

„Napokon moj Barba je doplovio. Zauvijek“

Šeli su za sto će je maloprije odmarao Toni. Jelena je pitala odakle je Toni doputovao, kako je sa zdravljem i nastavila svoju životnu priču, govoreći da je ne prekida.

„Dan kada sam proglašenja najljepšom đevojkom u Gimnaziji pamtiću dok sam živa. Zapravo tog dana sam viđela, a bolje osetila kako laži, podmetanja, ogovaranja i zavisti mogu da unište čovjeka, ne samo tog dana nego za cijeli život. Zapravo, tog dana ostaješ žigosan za cijeli život. Ne znam ko je zakuvaо priču o meni, i nijesam kriva bila što su me izabrali za najljepšu đevojku. Možda su se preko mene žive međusobno obračunavali komunisti jer sam čula da su poslije te večeri smijenjeni direktor, neke profesori i moј razredni starješina. Iako sam te Toni voljela svim srcem, odlučila sam da odem iz našeg rodnog grada jer bijedu i laži, koju su mi natovarili đaci i građani nije bila samo za jedan, ili dva dana nego za cijeli život.“

Toni je poljupcima prekinuo Jeleninu priču i predložio da uzmu hotelsku sobu u Dubrovniku i da na miru razgovaraju.

Jelena je pristala, nakon čega je Toni nazvao hotel „Sidro“ i rekao Marku

„Za nekolika dana nađi zamjenu ili hotel zatvor.“

Uzeli su taksi i rezervisali sobu upravo onu u kojoj je Jelena sa Aleksandrom provela ljetnji odmor.

Tri dana dvoje zaljubljenih nijesu izašli iz hotelske sobe, već im je posluga donosila hranu i piće. Njihova zaljubljenost i sreća pratila ih je narednih dana. Jelena je na terasi hotelske sobe nastavila svoju životnu priču.

„Tri dana boravila sam u roditeljskoj kući u zatvorenoj sobi. Četvrtog dana rekla sam roditeljima da će otici iz grada, da će mojim odlaskom njima bude lakše. Neće slušati laži i podmetanja kojima sam ja bila etiketirana.

Otac nije govorio, što me veoma boljelo, a majka me tješila riječima da će sve proći. Kada sam spakovala ono malo gardarobe u kartonski kofer, otac je ušao u sobu i dao mi zamotuljak u kome su bile pare. Rekao je da sam donijela najbolju odluku i molio me da posljem adresu где se budem smjestila. Nijesam znala kuda da pođem, ali jesam bila odlučna da ne odem kod rodbine. Ušla sam u autobus koji je vozio za Primorje.

U predvečerje, obilazila sam otvorenu zelenu pijacu. Sa stolova pokupila sam nekoliko polutrulih jabuke i šela na klupu. Jedući jabuke polako sam otvorila zavezani maramu i prebrojila novac koji mi je dao otac. Bilo ga je dovoljno za nekoliko dana,“ rekla je Jelena.

Toni joj je ponudio da će kasnije nastaviti priču, ali ona je rekla da joj je lakše kada bi sve to izbacila i da je godinama čekala momenat da vidi svog Barbu i ispriča mu svoje stradanje. Toni je naručio dvije kafe i još sebi konjak.

„Jutro sam dočekala na uličnoj klupi i kada se nazirala zora, ustala sam sa klupe i šetala. Moj puni kofer u stvari bio mi je teret, kojeg sam nosila. To jutro iz gradske luke isplovio je brod na liniji Crna Gora – Italija. Sinula mi je ideja da se na sljedećem putovanju ukrcam naravno, krijući se. Dva dana sam se smucala po gradu đe nijesam ranije bila. Trećeg dana došla sam u lučki bife, naručila zeleni čaj i slušala priče gostiju od kojih je meni bila interesantna ona koju su pričali putnici zašto putuju za Italiju. To su većinom bili preprodavci robe, koju su jeftinije kupovali u Italiji a prodavali skuplje u Crnoj Gori. Primjetila sam stariju gospođu kako u njedrima skriva devize i prišla joj i rekla:

„Gospođo i ja idem u Italiju ali nemam pasoš.“

„Dugo me gledala, zapitkivala da li sam počinila neko krvično djelo od koga bježim, i da li sam osuđivana i zašto idem u Italiju. Nijesam joj ništa rekla, već sam insistirala da me nekako ukrcu na brod. Ukrcaj putnika počeo je prolazeći ispod rampe. Žena me povela i rekla da je čekam ispred rampe, i da će proći kasnije i vratiti se do rampe, ali onda kada bude najveća gužva. Kada su se putnici tiskali da se ukrcaju, žena je došla i rekla policajcima i carinicima da je zaboravila novčanik kod kćerke, koja je ispred rampe. Dozvolili su da priđe rampi i tada je pozvala mene. Nestrplivi putnici su navrli na rampu, koja se uvila, i među ušlim putnicima bila sam i ja. Policija je pokušala da vrati putnike koji su ušli, a ja sam iskoristila gužvu i trčeći se sakrila između čamaca za spašavanje i brodskih stepenica. Tek kada smo bili ispred italijanske luke polako sam izašla na palubu broda. Problema manjih, imala sam na rampi za izlazak ali gomila nestrpljivih putnika sa broda ponijela je i mene. Konačno bez pasoša, sa ličnom kartom, došla sam u Italiju.“

U danu, kada se sunce odslikava u moru i grabi da polako zađe za horizont, dvoje zaljubljenih šetali su Stradunom. Širokom kamenom popločanom ulicom išli su turisti ko zna od kuda i iz koje zemlje. Ljepotu Straduna Toni je odavno poznavao. Tim trgom popločanim jednakim, pomalo izlizanim kamenim pločama, tako milimetarski složenim da su ličile na čilim, sve tamo do polovine trga, kada su se namjerno blago zaboljene spajale sa isklesanim kanalom, za odvod površinske vode, išao je i ranije. Ulagzna, nekada gradska vrata činila su vizuelni ugodaj. Turisti bi zastajali da se slikaju a onda se u nastavku laganog hoda ka Gradskoj kafani tiskali se u masu turista, ko zna odakle. Stradun, kulturno mjesto Dubrovnika nizom prodavnica ekskluzivne robe, suvenira, ili pabova čine jedinstvenu cjelinu drevnog grada, koga godišnje pošećuju hiljade turista. Ti prozori sa drvenim škurama, upotpunjivali su ljepotu starog trga, po kome su ljeti najmanje šetali dame i gospari Dubrovnika.

Na Stradunu se čuje žagor šetača, i nezna se kada je manja gužva ujutru ili uveče. Toni i Jelena šeli su na terasu Gradske kafane ispijali napitke a onda izašli van zidina na obalu mirnog mora, na kojem su se ljljuškale skupocene jahte, manji brodovi i đe koja barka.

Miris mora, igra galebova i sunce koje je naginjačilo zalasku i lizalo stari bedem daje bajkovitu sliku ovog grada, koji je odavno na listi kulturne svjetske baštine. Toni je u Dubrovnik češće dolazio, osobito kao student sa društvom iz rodnog grada.

Bili su to izleti više za sopstveni užitaki i statusni rejting mladića, koji su u grad pod Srđom dolazili najčešće u društvu svojih đevojaka. Ti izleti su se dugo pamtili bilo da se stizalo autobusima ili kasnije svopstevenim automobilima.

Kafa se obavezno pila u starom gradu a ručavalо se u kafanama na Čilipima. Početkom Dvadeset prvog

vijeka Toni je dva puta sam dolazio u Dubrovnik, ali nije govorio crnogorskim jezikom, već se služio engleskim. Čitao je i slušao radio o stradanju Dubrovnika i njegovih žitelja za vrijeme rušilačkog pohoda vojske JNA, u kojoj su većinom bili crnogorski rezervisti. Činilo mu se da ga prepoznaju, da će reći sve ono što rušitelji drevnog grada zasluzuju. Nijesu Dubrovčani znali da je Toni tada plovio na stranom brodu i bio daleko od grada u koji je volio da dolazi. Dubrovčani su znali da crnogorski liberali i intelektualci, su tada pjevali:

„Sa Lovćena vila kliče, oprosti nam Dubrovniče.“

Te mirne večeri kada su čula dvoje ljubavnika bila prepuštena intimnom ošećanju, govor na ma kojem jeziku bio je suvišan. Otišli su u hotelsku sobu uzimajući i dajući sve ono lijepo što dvoje ljudi tada daju. Ujutro, na prostranoj hotelskoj terasi, Jelena je nastavila svoju priču, koju će pamtitи do kraja životra.

„Kada sam sišla na obalu, mislila sam kako sam prebrodila unutrašnji strah koji me pratio od slijepog ukrcaja na brod. Prišli su mi dvojica ljudi obučeni u uniforme i zatražili pasoš kojeg nijesam imala. Pokazala sam im ličnu kartu koju su uzeli. Odveli su me u zgradu punu policije i drugih uniformisanih ljudi i pitali na kojim jezikom ču da pričam. Znala sam pomalo engleski iz Gimnazije i kazala da dolazim iz Crne Gore, da sam otuda ilegalno prešla granicu. Kao razlog mogbjekstva ispričala sam sve ono što mi se prilikom proslave mature događalo. Ne znam je su li vjerovali, ali su me odvojili od još nekoliko emigranata i odveli u prostoriju u kojoj je bila jedna postarija žena. Rekla mi je da je i ona politički emigrant iz Bosne i da je tu već dva mjeseca. Vjerovatno su je provjeravali. Bosanku su nekuda odveli a ja sam ostala tri mjeseca. Nakon toga su mi rekli da mogu izlaziti povremeno, ali da obavezno moram noćiti u sobi u koju sam bila smještena.

Imala sam hranu, minimalne higijenske uslove a pravo da ti kažem, drugo mi nije trebalo. Svakodnevno bih šetala do velike zelene pijace. Tamo bih ispred njenog zatvaranja naveče pokupila nekoliko voćaka, najčešće jabuke, kruške ili prezrele banane i jela. Danova sam to radila. Jedne večeri, prije nego sam htjela da se vratim, tražeći ostatke voća došla sam ispred tezge muškarca duge kose, izlizanih farmerica i texsas bluze. Htjela sam da odem međutim, pitao je - odakle sam? Odgovarala sam na njegova pitanja jer sam se bojala da će me prijaviti policiji, i reći da sam krala voće. Naš razgovor se nastavio i narednih dana. Ispričala sam sve o stradanju i bijegu iz Crne Gore. Rekao je da se zove Serđo i da ima kuću u malom gradiću u blizini i manji komad zemlje u regiji Tabalijere. Svako jutro čeka povrće koje dovoze na pijaci seljaci. I tako svaki dan, on na pijaci prodaje a proizvođači dovoze voće i povrće. Malo je govorio engleski a više smo se sporazumijevali mješavinom dva jezika i gestakulacijom ruku. Naše prijateljstvo se nastavilo svakodnevno sve dok nijesam osetila mučninu. Odveo me na ljekarski pregled i nakon analize krvi ljekar mi je rekao da sam u četvrtom mjesecu trudnoće."

„Tada je počeo moj pravi pakao. Nikako nijesam sebe mogla da ubijedim da nosim dijete. Serđo je insistirao da kažem ime oca. Rekla sam Toni i da je trudnoca i ogovaranje u mom gradu, bio razlog da bježim iz Crne Gore. Gledao me nekako nježno. Predložio mi je da odemo u njegovu kuću. Sama u bielom svijetu, pa još i trudna nijesam odmah pristala.“

„Poslije nekolika dana prihvatile sam poziv. On je otišao u policiju. Nijesam imala snage da pješke idem u gradić koga sam ja nazvala Pugi. Platilo je taxi.“

„Serđo je imao dvije male sobice i klozet. Sve je bilo obojeno u bijelo i čisto. Male uličice popločane

kamenim pločnica između prizemnih kuća. U njih se ulazilo sa ulice. Serđo nije imao bliže rodbine. Majka je dugo bila udovica i da bi ga hranila radila je na svom parčetu zemlje, sve dok se nije razboljela i umrla. Danima nijesam izlazila iz kuće, iako su kod Serđa dolazile komšije. Njima je govorio da ćemo se uskoro vjenčati, te da će u skoro roditi njegovo dijete. Rekao mi je da neće od mene tražiti da pristanem sa njim da spavam, ali je insistirao da se prije bebina rođenja vjenčamo. Ni sada ne znam kako je dobio dozvolu za naše vjenčanje ali znam da je od tada bio veseo i razgovorljiv, uljudan momak. Mene je zvao Jelena Montenegrina. Kada je jedne nedelje zakazano vjenčanje, pozvao je kumove i otišli smo u opštinu, zatim u crklu i vjenčali se."

„Hrabro, ali kako si se mogla vjenčati za čovjeka koga nijesi dovoljno poznавала?“

„Tako što sam bila primorana!“ ljutito je odgovorila Jelena.

„Sama u Italiji, u koju sam ilegalno ušla, i u koju sam unijela svoju bebu, bez sredstava za život. Bez iđe ikoga. Bez novca, pasoša, poznanika, dakle, Serđova ponuda bila mi je šansa da živim. Da rodim bebu koja je za mene bila moto života. On je neđeljom dolazio kući, i priznaću da sam se radovala njegovom dolasku. Ostavljao je zgužvani novac koga sam je uredno slagala. Rekao je da ga dobro čuvam i da ako budem izlazila van kuće obavezno zaključavam. Znao je da kuva i neđeljom bi spremao jela od tjestenine, najčešće picu, makarone i dosta povrća. U stvari ta jela do tada nijesam znala da postoje. Prva komšinica bi dolazila, pili bi jutarnju kafu i jednoga dana donijela mi je italijansko – srpsko hrvatski rječnik, kojeg sam svakodnevno listala i učila. Moj život iz burnih događaja i neizvjesnosti ušao je u mirovanje i tišinu. To mi je zaista bilo potrebno. Došao je dan kada sam treba-

la otići na porođaj. Serđo je predložio da me porodi penzionisana babica, i ja sam prihvatile. Starija žena došla je u kuću, učila me kako da dišem, i kako da guram bebu iz sebe. Hvala Bogu, sa dosta bola rodila sam mušku bebu. Serđo je bio radostan, a ja sam se polako oporavljala. Predložio je da bebi damo ime Aleksandro i prihvatile sam. Dani su mirno prolazili. Moj život bio je ispunjen. Imala sam bebu, koju sam podizala u Serđovoj kući. Serđo mi je bio sve nekako bliži. Stalno bi iznalazio teme za razgovor i onako veseo unosio je mir u moj pačeni život. Pet godina Serđo je davao govor novac od prodaje voća i povrća na Zelenoj pijaci. Imali smo veću količinu novca u kući. Predložila sam da ga uloži na štednju u nekoj banci, ali on je uporno odbijao. Jednoga poslijepodneva pred našu kuću došli su karabinjeri i rekli mi da pođem sa njima. Tokom vožnje razumjela sam da se Toniju nešto dogodilo ali kada smo došli ispred jedne gradske bolnice rekli su da pođem sa njima. U bolničkoj mirtvačnici izrešeten ležao je Serđo. Rekli su da je poginuo u sukobu dvije lokalne bande, i da je osim njega još troje mrtvih. U moj život opet se vratio strah i neizvjesnost. Mislila sam šta će donijeti šutrašnji dan. Serđu nije bio veliki ispraćaj na njegovoj sahrani. Nekoliko komšija, ja i prva sušetka. Poslije opijela sahranjen je kod svojih. Danima nijesam izlazila iz kuće. Nijesam znala što da radim ili da ostanem u njoj ili da uzmem gotovinu i neđe se preselim. Dani su prolazili.“

„Ipak, odlučila sam da zamolim sušetku da se raspira zašto je moj muž ubijen. Prečutala je odgovor, ali je ujutro rekla da je Serđo bio odavno povezan sa jednom bandom koja je kontrolisala proizvodnju, prodaju voća i povrća i koja je imala prodajne tezge na gradskoj pijaci. Zapravo, te tezge su bile predmet međusobnog obračuna.“

„Banda, koja je ubila Serđa htjela je da zauzme njegovu tezgu, koja je bila na boljem mjestu od njihovih, i tražila je povod za svađu. Policija je znala koja ga je banda ubila, pohapsila ih, ali nije nikada saznala ko je u njega ispalio smrtonosne hice. Sigurno ljudi koji su imali tezgu do njega su znali, ko je prvi potegao pištolj ali čutanje o tome značilo je spas da i taj ne bude ubijen. Đulijanu nijesam više o Sredovoj pogibiji pitala ali sam najavila da bih rado se odselila. Polako sam pakovala samo najpotrebnije stvari i među njima novac koji je Serđo ostavio. Đulijana, kao da je znala moju namjeru o prodaji njegove baštine i naročito muževa dijela kuće. Uvijek je nešto zagledivala, i jednom prilikom je rekla da se ne bi čudila da se neđe drugo preselim. Znala sam namjere njene porodice jer bi se kupovinom kuće Đulijanina porodica proširila, a tako je i sa njihovom baštom, koja je bila uz Serđovu. Pogodili smo se narednih dana, kupoprodajni ugovor potpisali, primila sam pogodenu sumu novcac. U pola noći utračala sam u taksi bez pozdrava. Tri dana boravila sam u jeftinom gradskom hotelu.“

„Jelena, stani malo: Zašto nijesi rekla svojim roditeljima đe živiš i što te snašlo. Pa pravo da ti kažem, mogla si i mene nazvati, reći mi đe si. Došao bih, pomogao i bili bi napokon, zajedno“

„U moj život nijesam tada htjela nikoga. Znam da si se čudio zašto se nijesam oprostila sa tobom. Jednostavno, zato što sam htjela da svoju natovarenu bruku nosim sama,“

„Hoću da zanš, nekoliko puta sam dolazio u kuću tvojih roditelja, da se raspitam, da mi bar kažu adresu, ali odgovora nijesam dobijao. Posljednji put su me okrivili da sam ja razlog što je njihova jedinica strkla neđe bez jave i pojave. Bio sam uvrijeđen, posram-

njen... Htio sam da im kažem da je naša ljubav bila poštena i da sam namjeravao da se tobom oženim..."

„Znam Toni da si imao časne namjere i ja sam u tu našu ljubav vjerovala i bila bih srećna da postanem tvoja žena. Ali meni su neki drugi ljudi natovarili gomilu laži o mom moralu, o mojoj ljepoti, mojim odličnim ocjenama. Sve se to natovarilo odjedanput, na moja mladalačka leđa, tako da sam često mislila da stavim konopac oko vreta i skratim muke i moj jadni život. Znaš, da su laži najteži tovar i bijeda, koja te iznutra pritiska i da je to najteža duševna boljest, za koju nema lijeka. Mene je motiv življjenja bila tvoja beba koju sam u sebi nosila.“

Jelena je počela da plače, tiho a onda veoma glasno.

Toni je zagrljio, dao čašu vode i seo do nje. Smrivala se.

Insistirala je da nastavi priču.

„Moje najbolje drugarice ogovarale su me, podmetale samo da me diskvalifikuju a znale su da lažu. U Gimnaziji je sve kao u ogledalu. Znalo se ko ide sa kim, ko je kome simpatija, koliko je ko siromašan ili bogat, čiji su roditelji komunjare. Niko nije mogao ništa učiniti a da se ne sazna. Pa mi smo znale koja je od nas kupila patike, haljinu, ko puši. Odlučila sam da pobjegnem, da taj natovareni teret laži, podmetanja ostavim u gradu koji me nije prihvatao, koji me odbacio kao najobičnije smeće. Što je bio dodatni motiv da odem je taj što na moju stranu niko nije stao. I moj otac je rekao da je najbolje za sve, da odem iz grada. Još gore je, da sam bila žigosana od ljudi koji nijesu bili iz Gimnazije, već iz rukovodstva grada. Riješila sam da odem sama u bijeli svijet.“

„Viđi, Toni, ja nijesam dolazila ni roditelje da ispratim na vječni počinak, niti sam se tebi javljala, momku koga sam istinski voljela. Eto to je moja istina,

prvi put ispričana u priči tebi, i zakleću se Aleksandrovim životom da govorim istinu.“

Toni nije htio više da je ispituje, da sumnja u njenu isповijest jer je vrijeme potvodilo istinu. Narednih dana dugo su pješačili, leškarali i u dugrovačkim pabovima ispijanjli kafe, ili voćne napitke. Ne bi birali vrijeme za intimnost već su se predavali jedno drugom, kada su željeli. Desetog dana odmora Jelena je kazala da mora otići kod sina, jer je u Italiji pogodio stan ali da nema dovoljno novca da ga kupi. Rekla je da će sa Aleksandrom živjeti zajedno, sve dok se on ne oženi, a tada će se vratiti u svoj stan u Veroni.

Poštujući njenu odluku Toni je dan prije odlaska pitao:

„Dobro Jelena, što ćemo nas dvoje da radimo od života i ima li u tvojim planovima mesta za mene?“

„Moj Barba, ja nijesam muškarac pa da mogu kao ti da biram žensku za ženu ili ljubavnicu. Na tebi je da odlučiš a meni ostavi malo vremena da razmislim!“

„Ti si imala previše vremena da razmišljaš ali ja te sada pitam – hoćeš li da se udaš za mene?“

„Toni ja sam bila jedanput udata, i već sam rekla da možeš bolju priliku imati od mene. Ja sam ti zahvalna što si mi poklonio deset dana svoga života, bilo kako da se ovo zvrši. Meni će ovi dani biti najljepši u životu. Osim toga ja živim skromno a i nijesam više tako mlada..“

Toni je zagrljajem i snažnim poljupcem prekinuo:

„Ovo je moje posljednje pitanje – hoćeš li da se udaš za mene?“

„Hoću!“

„Dobro, a sada ćemo da zajedno izađemo.“

Šetali su Stradunom zagrljeni. Činilo se oboma da je taj intimni zanos nešto što je iskrena namjera za bračni život. Jelena je isla polako više naslonjena

na njegovo rame nego na svoje noge. Vjerovala je u Tonijeve iskrenosti i ljubav, koja je pomalo bila uvela, ali koja je nanovo buknula u njihovim srednjim godinama života. Jelena je zapravo, bila žena u njegovim mislima. Ćuteći su koračali. Toni se šećao sna kako je bila sa njim prilikom operacije u Crnoj Gori, ali najviše je mislio na nju u marseljskoj bolnici u kojoj su mu Nebesa opet dala drugi život. Tražio je od Svevišnjeg da se ponovo sretnu i kada to bude neće je više ostavljati samu. Nije razumio razvode brata Stefana i Stele, niti Helene i Johna, a bio je srećan kada su se ponovo vjenčali Stela i Josip. Najviše kada su se vjenčali Helena i Savo.

Stali su ispred velike katedrale na Stradunu, diviči se visokoj eleganciji skladnog kamenog zida i zvonika.

„Čudni su putevi Gospodnji“ rekao je i odveo Jelenu u prodavnicu nakita.

„Gospodine“ rekao je prodavcu, „hoće te li pozvati gazdu. Trerba mi!“

„Da, ja sam gazda, izvolite.

„Hoću da za damu kupim najljepši prsten, ogrlicu i graviranu narukvicu“

Vješti prodavac je iz sefa izvukao zlatom optočenu pljosnatu kutiju u kojoj je držao sukcijene prstene i drugi nakit.

Toni je rekao Jeleni da sama izabere nakit. On će izaći, sve dok ne izabere i pozove ga.

Jelena je insistirala da joj kupi skromni prsten, ali je on bio uporan i na izlasku iz juvelirnice mu dobacila

„Tvrđogradost te prati bolje sada nego dok si bio mlađi!“

Odabrala je prsten, i drugi nakit a zatim su otišli u hotel.

Ujutro je sa Čilipa odletjela za Italiju.

Toni taksijem oputovao je za Crnu Goru.

Nije želio da ode u „Sidro“ već se zahvaljivao Svevišnjem što mu je u monotoni život vratio ženu koju voli.

Mislio je:

„Pa, dobro, ako ima sa prvim mužem sina, zbližiti će se sa njim“

Redovne poslove u „Sidru“ razbili su mu misli na Jelenu. Otišao je da obiđe Marka, koji se od operacije oporavlja.

Marko je rekao da se više u „Sidro“ ne vraća.

Toni je pitao:

“Ako si nešto novaca uzeo znaću, i nemoj se vraćati. Ako nijesi tebe čeka tvoje mjesto, na kome će šeđeti ja sve dok ti se vratiš.“

Dvadeset dana Toni je zamjenjivao Marka i bilo je sve u redu.

Satima su Toni i Jelena telefonom pričali o planovima za njihov budući život. Nije Barba htio da sili Jelenu da dođe u Crnu Goru da se vjenčaju, niti da u njoj žive. Rekao je da to prepušta njoj a da je njemu svejedno.

„Ako bih birao između tri države: Amerike, Italije i Crne Gore sa tobom bio bih najsretniji da u Americi živimo.“

Jelena je jedne večeri rekla da će doći u Crnu Goru. Prije toga reći će sinu da je vjerena.

JELENA U CRNOJ GORI

Toni je Jelenu sačekao na Čilipima, a zatim su u kasnu noć ušli u „Sidro“. U prijepodnevnim satima Jelena je sišla iz Tonijeva apartmana, privikavajući se na komfor, a više na to što je njen Barba vlasnik hotela. Sišla je u hol. Šela na udobnu fotelju i radoznalo buljila u prostrani restoran, moderno opremljeni enterijer bara i osoblje koje je žurilo za poslom. Mlađa žena je donijela naručeni espresso a Jelena je zamolila da sedne.

„Znam gospođo da ste Vi Tonijeva vjerenica jer je on svima pričao o vama i molim Vas primite moje čestitke. Uđajete se za moralnog gospodina, koji je to ime ovde stekao, ne po bogatstvu, no po ponašanju i rođenju.“

Iz grada vratio se Toni, zagrljio Jelenu i sebi naručio kafu.

„Neću da te prisiljavam a ti napravi plan đe ćemo poći, ili đe ćeš poći.“

„Kada se spremim, poći ću na roditeljski grob, a onda ćemo šesti neđe da se odmorimo.“

Toni je išao nekolika koraka za Jelenom, a zatim stao gledajući je kako plače i isprekidano priča na grobu svoje majke i oca. Dugo joj je trebalo da se smiri a onda je pozvala Tonija i uzela buket cvijeća i dvije sviće koje je zapalila. Čuteći je uzela Barbu ispod ruke i otišli su u „Sunce“. Gledala je goste tražeći u njima likove poznatih iz mlađih dana. Vijest o njihovoj vjeridbi već se širila gradom.

Njihovom stolu prišao je advikat Đordije čestitao im, a zatim se udaljio. Jelena je čutala jer ravnoteža tijela i duha bila joj je više nego potrebna. Poslije je rekla da bi voljela da odu u Tonijevu selo.

Nije Toni htio da joj predloži da odu u kuću njeneh ali kada su pored nje prošli, zamolila ga je da stane. Izašla je iz kola ušla u dvorište kuće iz koje su izašli njoj nepoznati ljudi i rekli

„Mi godinama ovde kao podstanari živimo jer se vaš brat oženio i preselio u Srbiju.“

Nudili su da uđe, ali Jelena nije htjela - pozdravila se i šela u auto.

Kada su večeravali u „Sidru“ Jelena je prepozna-la dvije bivše drugarice iz Gimnazije. One su ustale da je pozdrave, ali Jelena je rukom pokazala znak „stop“, okrenula im leđa i mirno nastavila sa jelom.

Kada su ustali rekla je Toniju

„Ne želim nikoga da vidim a još manje da se rukujem.“

Ujuto satima šeđeli bi na balkonskoj terasi, oda-kle je Jelena oživljavala šećanja na njen rodni grad. Sa prostrane terase blještala je novo okrećena Gimnazija, ali Jelena je pogledom izbjegavala. Gledala je ulice i male trgove. Grad se uveliko mijenjao. Zapravo, sve je bilo manje kuća a više novoizgrađanjih višespratnica i betoniranih trotoara i novih širokih ulica. Pogledom je tražila obronke brda i drvo ispod koga su Toni i ona proveli jednu nezaboravnu noć

„Nema našeg hrasta“, tiho je rekla Barbi

„Prije neku godinu bilo je veliko nevrijeme i grom, koji je u njega udario oborio ga je. Neko ga je kasnije pošekao i odvezao.“

„Zapravo, tada je grom zapalio i Miloševu kuću u kojoj je sve izgorjelo, i on sa njim. Spašeni su njegova žena i đeca. Ne volim da se vraćem na to vrijeme, ali znam da svako plača svoja zlodjela.“

Barba je dugo pričao o pakostima koje je Miloš učinio njemu, i njegovim roditeljima. Pitao je da li bi željela da sada prošetaju korzoom ali taj prijedlog je odmah odbila.

„Ne želim da se šećam i vraćam na ona mesta koje sam davno precrtao“.

Sljedeće jutro otišli su u selo.

Jelena je tražila da joj objasni što zapravo znači crno dugo drvo uzidano u avlijski zid?

„To drvo je šljeme od zapaljene kuće mojih roditelja. Na njeno mjesto smo Stefan i ja izgradili hotel „Sidro“. Nijesam htio da drvo bačim već sam od majstora tražio da ga uzidaju u ogradu, da podšeća na one ljudе koji su zapalili našu kuću. Znaš, šljeme kuće predstavlja simbol jačine, ugleda i ekonomskog stanja domaćina i čeljadi koja žive ispod njega. Inače, to šljeme je moj otac skinuo sa stare kuće, na čijim smo temeljima Stefan i ja obnovili ovu kuću i rekoh ti, kasnije ga prenio i ugradio u novu kuću u gradu. Za to šljeme mene i moje vežu uspomene koje nažalost neće imati ko da čuva i prenese na drugog člana porodice – poslije mene“

„Ne treba govoriti unaprijed jer ne znaš ništa što ti donose dan i noć“, rekla je Jelena

„Da, potrudiću se moja gospo, da nešto radim u povodu toga. Ispod tog šljemena moj đed Đuro i njegova žena Slave su izrodili i podigli dva sina. Stevan je poginuo u Božićnom ustaku 1919. godine a Đordđije je iz stare kuće otišao u partizane. Pričao mi je da je blizu stare kuće bila štala i da su u njoj održavani partijski sastanci za koje niko nije znao. U njoj je moj otac Đordđije održavao sastanak sa komunistima i skojevcima koji su kasnije svi otišli u NOR. Kažu da je Đordđije bio hrabar komandant, i da je uvijek išao u prvim redovima boraca. Zbog hrabrosti dobio je visoke činove i odlikovanja. Kada se vratio sa Golog otoka nije želio da priča o svom učešću u NOR-u. Odrobjao je tri godine i nakon povratka kući nijesu mu ondašnje vlasti dali bilo kakav posao iako je poslije rata završio fakultet.

Mučio se i nadničario podižući nas jer se naša majka mjesec dana prije njegova izlaska u našem dvorištu objesila.“

Jelena je pitala:

„Koji je razlog njenog samoubistva?“

Toni je zamolio da sada ne govore o tome, te da će joj kazati kasnije ali je pričao da je:

„Đed Đuro prodao najbolju zemlju da bi platio kartu za Ameriku u kojoj je ostao sve dok kralj Nikola nije iseljenike pozvao u Prvi balkanski rat. Đuro je u staroj kući molio starijeg sina da ne ide u komite ali ga stric Stevan nije poslušao. Nekoliko mjeseci poslije njegovog odlaska poginuo je u jednoj sačekuši. Eto, to je razlog da sam šljeme stare kuće prenio u grad, da bih ga kasnije uzidao u avlijski zid obnovljene stare kuće. Neka stoji i neka šedoči o čeljadima i vremenu u kome su kuće paljene a čeljad slobodu plaćala životom.

Od stare kuće uzeo sam i izlizani ulazni prag preko koga si ti sada u kuću ušla. Taj kameni prag je čuvar kuće. Mlade, kada su u kuće dovođene, sagle bi se i poljubile ga, čime se smatralo da je postala novi član familije i da će roditi dosta đece koja će čuvati kuću i imanje.“

Velika seoska kuća bila je veoma komforno opremljena i Jelena se brzo navikla da upotrebljava aparate za domaćinstvo. Toni je povremeno odlazio u grad da bi obišao „Sidro“ i pokupovao potrebštine za domaćinstvo. Baka Joka je svakodnevno dolazila i pravila društvo Jeleni. Razgovarale bi o običnim stvarima. Joka je puno pričala o Đorđijevom junaštvu u partizanima i pogibiji njenog muža Grgura. Poslije rata Joka je saznala ko ga je ubio, te je tražila da sude tom čovjeku, ali taj krvnik, kad je primio poziv za sud se ubio!

Otresita starica, kao da je prkosila godinama. Pješke je odlazila u grad, pokupovala bi hranu, i druge potrebštine i kasno se taksijem vraćala u selo. Radovala se Tonijevom boravku u selu. Jedino je u njegovu kuću dolazila.

Toni je izrazio želju da se sa Jelenom vjenča, što je ona radosna, prihvatile

Moralia je otici u Veronu da izvadi potrebna dokumenta.

Barba je želio da zajedno pošete Veronu, jer „volio je videti sredšte evropske kulture.“

ALEKSANDRO

Dva dana su se vozili do Verone. Kada su došli u Jelenin maleni stan Aleksandro je sa đacima Gimnazije obilazio gradove u Engleskoj. Javio se iz Londona. Doći će za dva dana. Toni je odmarao dok je Jelena tražila lična dokumenta potrebna za vjenčanje. Kada se vratila pitala je daće se vjenčati? Toni je rekao da to prepušta njoj ali da će vjenčanje biti obavljeno nakon razgovora sa Aleksandrom.

U osvit jutra zazvonio je telefon. Jelena je kao skamenjena potrcala da se javi, ali je pozvala Tonija da preuzme razgovor jer je sagovornik govori engleski koje nije razumjela.

Covjek iz Londona predstavio se kao vođe ekskurzije, i kazao da je Aleksandro sa grupom drugova imao saobraćajnu nesreću i da je smješten u bolnicu, ali da mu život nije ugrožen. Rekao je da će oporavak trajati nekolika dana nakon čega će biti pušten.

„Toni je li Aleksandro živ i što se desilo?“

Smirenim glasom Toni je rekao da je Aleksandro imao udes u Londonu i da su on i njegovi drugovi dobro ali da će oporavak u bolnici trajati nekolika dana. Nije čekao što će Jelena da kaže, već je predložio da otpisuju kod njega u London.

Na velikoj klinici smješteni su povrijeđenji učenici. Među njima i Aleksandro.

Priklučen na više aparata nije mogao da duže govori ali se radovao dolasku majke i njenog prijatelja. Jelena je teško doživjela susret sa sinom, u pravi mah nije mogla da govori. Dežurni ljekari su joj ubrizgali injekciju. Smirila se i tražila objašnjenja kako je došlo do nesreće.

Rekli su da će policija donijeti izvještaj o saobraćajnoj nesreći i pozvali Tonija u ljekarsku sobu. Idući dugim hodnicima klinike znao je Barba da nešto sa Aleksandrovim zdravljem nije uredu.

Sijedi, pročelavi gospodin, ponudio je Tonija da šedne, a onda mu saopštio da su Aleksandrovi bubrezi u veoma slaboj funkciji, i da će mu trebati donor za lijevi bubreg. Desni moraju odstraniti.

„Njegovo zdrastveno satnje ugroženo je i zato mu hitno terba novi bubreg za presađivanje. Problem je to jer naša klinika nema banku doniranih organa iz koje bi mogao da se Aleksandru transplatuje bubreg. Ovu vijest prenesite gospodi, kako bi animirala rodbinu da pokloni bolesniku bubreg“ rekao je ljekar, izvinio se i izašao.

Vraćajući se hodnikom do Aleksandrove sobe Toni je mislio kako da Jeleni to saopšti.

„Jelena, tvom sinu su vitalni organi dobri. Međutim, da bi on bio potpuno zdrav, ljekari traže bubreg za presađivanje, jer njegovi neće moći dugo da obaljuju svoju funkciju.“

Aleksandru su već ranije kazali da mora imati donora za novi bubreg. Otvorio je oči i majci rekao da se ne šekira, sve će se dobro završiti.

Dva dana Barbi je trebalo da urazumi Jelenu, i da se on javlja kao davalac jednog bubrega.

Nije pristala!

„Jelena, da li bi voljela da živi tvoj sin ili ja?“

„Neću da ti odgovorim. Posebno ne, jer znam da si ti pola jetre odstranio, da si kasnije preživio brodom, poslije kojeg ti je Bog dao novi život. Sada tražiš da ti odgovorim koga od dva čovjeka, koje najviše volim na svijetu, da odaberem. Tebe koga sam u šećanjima prizivala i željela da vidim, da me zagrliš, čuva i da smo zajedno do kraja života, ili jedinca sina kome bih

bez razmišljanja dala život. Nema sumnje da bih vas obojicu imala ja ču svom sinu darovati bubreg”

Šutri dan otišli su da obiđu Aleksandra.

Toni je rekao da prvo ide kod Aleksandra, ali da će kasnije otići u ljekarsku sobu, i pitati ima li novosti.

Našao je ljekara sa kojim je juče razgovarao.

Đovani, urolog-hirurg, rekao je da nažalost nema dobrih vijesti. Toni je Đovanija zamolio da pozovu na pripremu za transplantaciju njega i Jelenu ali da kaže kako njen bubreg ne odgovara za Aleksandrov organizm, i da sačeka dan, dva i da uzme njegov bubreg, naravno ukoliko odgovara.

„Doktore ja sam samovao dosta bez Jelene. Čeznuo sam, patio, čekao i dočekao. Slučajno smo se sreli onda kada sam izgubio svaku nadu da ču je ponovo viđeti. Htjela je sudbina da se nađemo. Uživali smo jedno u drugom dosta vremena. Sada je došlo vrijeme iskušenja u kome ja ne bih mogao da živim ako bi se Jeleni iskomplikovao život, hoću reći ako bi umrla. Neću da izazivam sudbinu, već nudim svoj bubreg njenom sinu. Darivat ču mu novi život isto kao meni što su Nebesa produžila zemaljski život. Ako preživim moj bubreg će iskreno spojiti sva tri naša života. Imam osećaj da će se sve dobro završiti i da ćemo zajedno se vratiti u Italiju.”

Đovani je pristao na Barbin prijedlog.

Smješteni su svi troje u bolnicu. Obavljene su analize potrebne za transplantaciju koje ukazuju da Toni i Jelena mogu dati Aleksandru bubreg. Đovani je poslušao Tonije zahtjev i Jeleni kazao da njen bubreg ne bi primilo sinovljevo tijelo, već da bi Tonijev bubreg bio prihvatljiv za njegov organizam.

Dva naredna dana Jelena je bila van sebe. Uzalud joj je Toni govorio da je život sa jednim bubregom mogući i da će transplantacija omogućiti oboma da nor-

malno žive. Ćutala je, a Toni je rekao Đovaniju da obavi transplataciju.

U operacionu salu odveli su Aleksandra i Tonija. Oko operacionih stolova stojalo je desetak ljudi i obučenih u zelene kombinezone.

Nekoliko sati poslije Jeleni je omogućeno da kroz staklo šok sobe nakratko vidi muža i sina. Nakon pet dana od transplatacije, Toni je zatražio da ga u bolničkoj sobi smjeste odvojeno od Aleksandra. Jelena se ljutila, a ni Toniju nije bilo pravo, ali je znao da će njegovo ozdravljenje duže trajati. Osim toga dao je priliku da Jelena razgovara sa Aleksandrom.

Deseti dan Aleksandro je izašao iz bolnice, uz lječarsku preporuku za kućno mirovanje. Uzeli su sobu u jeftinijem hotelu, blizu klinike.

Tonijevo vraćanje u normalni život, dodatno se iskomplikovalo upalama, pa je tek nakon mjesec dana boravka izašao iz bolničke sobe. Želio je da odmah polete za Veronu, kako bi se odmorio. Doputovali su u Veronu. Jelena je bila stalno uz Tonija, dok je Aleksandro već počeo da nakratko izlazi.

Tri mjeseca Barba se oporavlja, a nakon toga počeo je da sam izlazi.

Najradije bi došao na trg Pjaca del Erba. Šeo bi ispred paba kako bi se divio jednom od najljepših italijanskih trgovina. Upijao je ljepotu tornja Lombetijevih i mislio, kada se oporavi, popeće se liftom na njegov vrh. Iz te perspektive gledao bi raskošnu ljepotu Verone.

Nekoliko dana poslije, Jelena je Tonija odvela ispod balkona Đulijete i mjesto na kome je stojao Romeo i sa koga je upućivao najljepše riječi ljubavi svojoj dragoj. Šekspir je ispisao najljepšu dramu o njihovoj ljubavi, čime je sebe uveo u knjigui besmrtika, a Veronu okitio kao „grad romantičke“. Šeđeli su u obližnjem

pabu i sebi naručili voćne sokove koji je Toni pio poslije operacije.

„Ima jedna veća ljubav od ljubavi Romea i Đulijete. To je ljubav našeg dukljanskog kneza Vladimira i makedonske princeze Teodore odnosno Kosare. Istočniski predanje kaže da osim ljestvica i zaljubljenosti njihove mladosti spojila je duhona veza vjere u Nebesa, od prvog pogleda do tužnog kraja njihovih života. Malo je o toj ljubavi pisano ali ona je vječno ostala u narodnom šećanju“ rekao je Toni.

„Znaš moj Barba,“ pričala je, „ja sam ilegalno ušla u Italiju, kada sam bila tri mjeseca trudna, i tri i po mjeseca kada sam se udala za Serđa. Rekla sam ti da se ubijedio u moju trudnoću tek kada su to potvrdili lječnici. Prvi čovjek u mome životu si bio ti. Pa šećaš li se naših noći u kojima sam ti poklonila svoju nevinost i osećanja. U tu moju đevojačku čistotu, sam si se uvjerojao one noći, koja je za mene bila najljepša u životu...“

„Stani! Hoćeš reći da je Aleksandro moj sin? Pa to mi sada pričaš, poslije toliko godina! I sada razumijem zašto mi pominješ vrijeme tvoje trudnoće i dolaska u Italiju... Zašto mi to nijesi rakla prije nego što si iz Crne Gore utekla?“

„Nijesam htjela da te opterećujem s mojoj trudnoćom, jer rekla sam ti da sam željela da sama nosim moj teški krst. A i što bi ti kao student mogao da učiniš. Da me oženiš i slušaš spletkarenja i laži koje su oko mene širili oni isti ljudi koji su kasnije vašu kuću zapalili. Pokušavala sam da ti napišem pismo. I to pismo sam nekolika puta nanovo pisala ali ga nijesam slala. Ni sama ne znam zašto.“

Toniju se svijest okrenula naopačke.

Vijest da je otac Aleksandrov izazvao je kod njega šok i nevjericu. Dugo nije govorio jer mu se izgubio

govor. Crven u licu, jedva je disao. Jelena je prišla njemu i govorila „diši duboko.“

Odgurnuo je, i rekao isprekidanim govorom da želi da ostane sam. Jelena je otišla a on je promijenio pab, da bi izbjegao poglede osoblja i gostiju. Nije odmah sio. Lagano je hodao, dišući duboko i polako. Ipak, sio je u drugom pabu, naručio crno vino i ispio ga u kap.

„Ja sam se sa doktorom dogovorio da Jelenin bubreg isključi i uzme moj, samo da bih je zaštитio, ne znajući da ga poklanjam svom sinu. Zašto mi nije rekla u Dubrovniku, ili u njenom i mome rodnom gradu, na selu, već je čekala da mi kaže poslije operacija moje i sinovljeve. Čekala je da preživljavam intimnu dramu, izgleda jaču nego što je nosio Romeo ispod Julijinog prozora.“

Dugo je sabirao mjesece za koje mu je Jelena rekla da je trudna, prije nego što je došla u Italiju. Znao je da je otišla u jesen, ali sebe nikako nije mogao ubijediti da je Aleksandro njegovo dijete. Njegovu nedoumnicu potiskivale su riječi hirurga Đovanija koji je rekao da je njegov bubreg veoma pogodan za transplataciju pa i to da je Jelenin bubreg pogodan za presađivanje.“

Došao je u Jelenin stan, ali ona je rekla da ne ulazi, već da odu svi troje u gradsku bolnicu i podvrgnu se DNK-analizi.

„Da ti sada kažem, dva mjeseca sam trudna. To kažem, da mi ne bi prebacio kako nijesi znao. Inače, nema sile da se sa bebom koju u trbuhi nosim razdvojam!“

Toni je prišao poljubio je i rekao nema potrebe da idu na analizu.

„Ubijeđen sam da je Aleksandar moj sin.“

U kasnim satima došao je Aleeksandro i sa vrata rekao jednostavno.

„Zdravo čaća!“

„Pa odakle i ti znaš da sam ti ja čaća?“

„Otuda, što je moja mati to davno rekla, da je moj otac ostao u Crnoj Gori, da je pomorac i da namjerava da plovi. Kada je Serđo umro, mi smo ranije bili planirali da u Veroni kupimo stan, i ovde da živimo. Majka je meni često govorila, kako je njena jedina ljubav slična Šekspirovoj Đulijeti. I eto, u njenom gradu smo se okupili, i neka čudna sudska nas je povezala. Ubijeđen sam da si se dogovorio sa hirurgom kako bi majku zaštitiš i ti mi darivao bubreg.“

Narednih dana Toni se sam kolima odvezao u Loretu, gradić blizu Ankone, i razgledao crkvu posvećenu Bogorodici, u kojoj se Ivan Crnojević zakleo, da ako se ikada vrati u Crnu Goru, podići će na Cetinju manastir posvećen njoj.

Povratkom u Crnu Goru svoj zavjet Majci svih majki, Ivan je ispunio i ozidao sadašnji manastir u kome se čuvaju mošti Sv. Petra Cetinske i druge velike hrišćanske svetinje. Divio se gospodaru Ivanu Crnojević, i pitao sebe:

„Koliko to vrijeme patnje i želje za Crnom Gorom u ljudima traje. Kod mene je sve jača i jača želja da se vratim i živim tamo gdje su moji se rađali i umirali. Biće da su u pravu oni mudraci koji rekoše da kolijevka, ognište i grob u mjestu rađanja i ukopa, ustvari je ispunjen pun životni krug čovjeka. Moja osećanja su da u bilo kojem svjetskom mjestu boravim, tu vezanost sa rodnom grudom, ni bogatstvo, ni šaj veleleptnih gradova, zgrada, manastira, trgova... ne može zamijeniti sa crnogorskim kamenom, bezvodnim dolinama, sunovratima iskonske ljepote, krajolikom spoja mora i kopna. Pa lord Bajron je napisao „u trenu rađanja naše planete najljepši susret neba i kopna, desio se na crnogorskoj obali.“

„Mladost vjekova, ustvari dešava se kada šapuće iz zaborava istina. Ja se šećam crnogorske Duklje i dva njena slova D i M zatim, njenog spiralnog kruga koja sa zidina crkve Svetе Marije čudesnim fluidom vezuju nebo i zemlju. Sličnosti dukljanskih tajnih slova našao sam u francuskom mjestu Ren I Sato na jednom grobu. Čitao sam da je kasnije, odgonetana sveta tajna napisana „i tego orcania Dei“ tako što teoretičari religije i teolozi kažu da izmjenom slova ova poruka znači „odlazi i krijem tajne Boga.“

„Narodi koji nemaju mitova i legendi – izmišljaju ih, ili tuđe pripisuju sebi. Kada mit nadvlada i iracionalno pobijedi, onda slijedi rat i sve njegove posljedice što rat donosi. Mislim, da znak spirale jeste beskonačnost vremena i prostora te da njen sadržaj nosi poruke koje su za smrtnike najveća tajna. U tom zemaljskom hodniku vremena Crna Gora sa razdire između zapada i istoka. Sa zapada duvaju mediteranski vjetrovi, sa dahom renesanse, baroka, slobodnijeg duha, kasnije surovog kapitalizma, u kome je novac javni indikator bogatstva a samim tim i građanskog statusa uveliko se uvukuje u crnogorsko društvo“

„Ono što je važno sloboda govora i pisma su ustavne kategorije a slobodni izbori su narodna volja, kasnije preslikana u paramentu. Rim, stara civilizacijska kolijevka, spoznao je demokratiju u onom smislu sveopštег iskaza na trgovima ili u Senatu. Nije se na dvorovima škrtarilo sa pirovanjem i razvratom. U Crnoj Gori bilo je uvijek siromaštva i golotinje. Kao i ovđe, na njenom dvoru nije se šteđelo. Igrao se biljar, tenis, tango, pila su se francuska vina iz čeških kristalnih čaša, nosila su se crnogorska odijela, ali i haljine šivene po katalozima svjetske mode. Nadasve, poprimao se buržoaski manir života u kome rasipništvo prinčeva i bogatih kulaka trošilo se po svijetu i krilo se od običnog naroda. A, obična sirotinja je gladovala!“

„Ustvari, sirotinje su se dinasti šećali kada su ih pozivali u rat. Tada su isticane parole za slobodnu zlatnu. Ipak, u tom opštem siromašenju čeljadi u Crnoj Gori dinasti, kao recimo Đurađ, iz Venecije donio je štampariju, iz koje su izašle najljepše štampane knjige. Bio je ubijeđen da njegov narod opstaje u teškim prilikama koje su Crnu Goru zadesile, i da njega čeka nezvjesan kraj. Međutim, kao feniks, opet je njegova država vaskrsnula. Taj narod slobodu vazda stavlja iznad života jer za Crnogorce ona nema cijenu.“

„Ka Zapadu su bile okrenute tri crnogorske dinastije: Vojislavljevići, Balšići i Crnojevići, a četvrta, Petrovići su se tamo školovala, iako su mogli školovati se na istoku. Na zapadu je otisao i umro kralj Nikola pošto, je vlast komandu, kulturu a time i državu, darovao drugom. Kada se krunisao pomenuo je staru Bodinovu kraljevsku krunu, ali je ipak uzeo sablju Milutinovu. Taj Zapad nudio mu je da u Veljem ratu osatne neutralan i da umjesto rata u miru poslije proširiti Kraljevinu. Nije htio, već se svrstao sa saveznicima i velikim junaštvom na Mojkovcu osigurao otstupnicu svom unuku i srpskoj vojci, koja mu je kasnije zabranila povratak u državu. Lijepljene su mu laži sve dok nije umro tugujući za zemljom koju je uveo u svjetsku porodicu. Sa Istoka u Crnoj Gori dolazilo je dosta poziva za borbu i odbranu krsta i slobode, ali malo žita, municije i oružja. Otuda su uvezene tuđe ideologije kao kosmopolitizm, sveslovenstvo, jugoslovenstvo, a pravoslavna vjera prevedena je u srpstvo...Po toj matrici se školovala crnogorska intelektualacija. Dakle, Crna Gore je vazda bila na razmeđi Istoka i Zapada. Sada se okreće Zapadu i Evropi, ali je Istok sputava braneći svoje interese na Balkanu,“ glasno je razmišljao Toni dok je modernim auto-putem grabio ka Veroni. Kiša je lila a on je mislio: volio bih da ova kiša opere moj grijeh, bol, suze i patnju.“

Ustvari, bio je ispunjen razboritošću i smiren se vratio u Veronu. Jeleni je kazao da je bio u Loretu. Toni se polako privikavao da mu je Aleksandro sin. To saznanje veoma ga je radovao. Pa, imao je sina a za koga toliko godina nije znao. Živio je radujući se prinovama koje su bile kod njegovih najbližih, gledao kako bebe rastu, radovao se njihovim prvim koracima, polasku u školu, roditeljskoj brizi, nasuprot njegovom Aleksandru, koga je majka u drugoj zemlji rodila, podizala, školovala, a očuh posinio. Zbog toga je često volio da bude sam. Šetio se mislioca Eriha Foroma da treba pobjeći iz nepodnošljive usamnjenosti. Reče: „Usamnjenost je zatvorena u srcu, a ovo što imam otključaće je. Sada mi se pružila prilika da je pobijedim, jer imam sina, ženu koju volim, biznis od koga možemo da živimo...“

„Čovjek traje i vrijedi samo onoliko kakav je trag za sobom ostavio,“ šetio se stare poslovice...

„I ja ću iza sebe, ostaviti trag svojega života, jer mislim da je čovjek gospodar svoje sudbine ili njena žrtva!“

Nije se dvoumio da porodicu okupi u Crnoj Gori, na ognjišu, ispod šljemena, đe su se rodili i živjeli njegovi roditelji, preci, đe su njihovi grobovi. Ko zna možda će opet trebati kolijevka. Znao je da Jelena tako misli. Aleksadro je rođen u Italiji i vjerovatno će tamo završiti školovanje, studije, oženiti se. Ko zna? Nije htio da o tome sa njim razgovara. Doći će vrijeme za razgovor, sada neka uživa u novom životu. Životu, koji je povezan sa mojim. Šetio se vremena kada mu je trebalo spasiti život, i dao je svoj bubreg. Radostan što produžava život jednom mlađiću. Ni je znao da je to njegov sin. Aleksandro sada upoznaje oca, spasioca. Vaspitan, po prirodi čudljiv, često bi ga zavao čaća. Nije navikao da ga tako oslovljava, ali to ga ispunjava. Sinom se po-

nosio, pred njim nije imao tajni. Uostalom, Aleksandro je tražio da mu do tančina priča o prvoj operaciji, o brodolomu kojeg je preživio, o njegovm bratu, rodbini koja je u Americi, rodnom gradu u kojem ima „Sidro“, kući na selu...

Aleksandro je malo znao crnogorski jezik. Pričali su na engleskom. Rekao je da je majka na proslavi maturske večeri proglašena najljepšom đevojkom Gimnazije, ali da je ta titula zagorčala njen život. Najbolje drugarice su, rekla mi je vidno uz nemirena, podmetale toliko laži o njenom moralu, i da se ta priča prenijela na gradske ulice. Pričala je vidno uzbudjena, da je jedne večeri ostala trudna sa svojim momkom, koji se zvao Toni pa je zbog svega morala da napusti Crnu Goru. Niko je nije zaustavljao. Ni rođeni otac.

Aleksandro je pričao da je sa Serđom, kojeg je zvao tata, često išao na gradsku pijacu, da prodaju voće i povrće. Vraćajući se kući, Serđo ga je nosio na ramenima. Bio je srećan što, kako je govorio ima lijepog sina. Nije mi nikada pričao da imam drugog tatu u Crnoj Gori.

„Kad sam napunio sedam godina upisao me u školu. Volio sam da učim. Kupovao mi je markiranu gardarobu, ali tek kada sam staru poderao. Išli smo zajedno da kupimo novu gardarobu i nije, za nju žalio pare. Na gradskoj pijaci svi su ga poznavali. Kada je ubijen bio sam veoma tužan, ošećao sam veliku samotu i strah. Majka me je tješila, hrabrla ali ja sam se u sebe povukao. Više nijesam volio da se igram. Kasnije majka je prodala kuću i po noći smo napustili mjesto u kojem sam se rodio. Tada nijesam razumio što je iz moga mjesta rođenja otišla noću u drugi nepoznati grad. Kasnije mi je rekla da su Serđa ubili ljudi iz druge bande, i da je mafija bila organizovana i finansijski pomagala svoje članove. Odputovali smo na šever

Italije. U Veroni kupili smo mali stran. Počela je škola i moje šećanje na oca sve je više blijđelo. Sada kada imam tebe Toni, i kada si mi omogućio da nastavim život, znao sam koliko me voliš. Eto, to je moja priča prepričana iz života.“

Tri dana nijesam govorio sa Aleksandrom i njegovom majkom, kada su mi donijeli nalaze iz specijalizovane ustanove u kome je potvrđeno da sam ja Aleksandrov otac, bio sam srećan. Crv sumnje u meni nestao je.

U stvari bio sam iskreno ponosan, jer u mene je konačno ušla spokojnost. Durio sam se, sve dok Alessandro mi nije rekao:

„Ćaća, ja sam to uradio sam, i ne ljuti se na Jelenu već na mene“

VJENČANJE

Jelena je željela da se vjenčaju u Tonijevoj seoskoj kući u Crnoj Gori, ali u krugu najuže rodbine. Aleksandro je insistirao da osatne u Ankoni, da će za vrijeme raspusta doći u Crnoj Gori. Sa najbližnim komšijama bili su veoma bliski. Kada su se doselili Jelena i Aleksandro bili su veoma uzdržani. Međutim, koliko su željeli da se tako ponašaju toliko su prve komšije željeli da znaju, ko su, odakle su i čime se mama bavi. Zbližavanje je počelo kada je Jelena saznala da je Suzana prva komšinica Hrvatica, te da se sa mužem Italijanom, Antonijom, upoznala na dubrovačkoj gradskoj plaži.

Jelena je rekla Suzani da želi da joj bude kuma na vjenčanju. Ponuđeno kumstvo obradovalo je Suzanu. Rekla je da će sa Aleksandrom doći na vjenčanje za vrijeme ljetnjeg raspusta. Pitala je da li sa njom može doći njen suprug Antonio.

„Naravno“, rekla je Jelena.

Tokom vremena dvije gospođe su se bolje upoznavale, pijući jutarnju kafu i razgovarale, na jeziku koje su obje razumjele. Toni i Jelena su kolima krenuli za Crnu Goru ali Jelena je željela da bolje upozna Veneciju jer je pošećuje prvi put. Poslije dva dana pješaćenja i vožnje gondolama po venecijanskim kanalima u stvari ulicama, Jelena je željela da vidi crkvu Santa Marija dela Salute, koja je inspirisala srpskog pjesnika Lazu Kostića da napiše pjesmu posvećenu njegovoj velikoj ljubavi i mlađanoj ljepotici, Lenki Đundžerski. Jelena je rekla da sve ljubavi velikih i običnih ljudi uglavnom se tragično završavaju, osim njihove. Molila se Bogorodici da dugo godina potraje. Bila je tih dana čudljiva. Toni je primijetio njenu hirovitost i pitao:

„Mogu li ja što popraviti.“

Rekla je:

„Budi sa mnom do kraja života, mog ili tvog!“

Dolaskom u Crnu Goru nadirale su uspomene na ljudе koje su joj zagořali mladost. Nije željela da ostane u „Sidru“, u kome je ostao Toni već se odvezla u selo. Ne mnogo poslije njenog dolaska došla je baba Joka.

„Bože,“ rekla je, „koliko ti je trebalo da se vратиш kući?“

„Čudno se ovđe ošećam. Vrijeme kao da je stalo. Jedino biljke su u punom rodu, ostalo je slično onome, kad sam odlazila. Kako vrijeme leti u Italiji. Stalna trka za običnim stvarima, načera i životno troši čovjeka da ne primjećuje kako vrijeme brzo prolazi. Odeš u trgovinu, da bi pokupovala ono potrebština koje su ti potrebna za dan – dva, izgubiš cijelo jutro, bilo da čekaš u redu, kako bi platila kupljenu robu ili ako kola voziš – čekajući zeleno svjetlo. Parkiranje kod stana ili u gradu đe staneš oduzme ti puno vremena, i ne samo to, nego se iznerviraš dok ne nađeš slobodno mjesto. Ovđe vrijeme sporo teče i to mi odgovara.“

Šutra dan došao je Toni, i upitao je:

„Kako ti vidiš našu budućnost, sada kada smo zajedno i kada će uskoro doći Aleksandro. U stvari, hoću da te pitam, đe bi voljela da živiš – ovđe ili u Veroni?“

„Znaš Toni da bi najbolje bilo za sve nas, da obavimo prvo vjenčanje pa onda da pitamo Aleksandra koji su mu planovi. Kada o svemu popričamo donićećemo odluku đe da živimo. Ima još jedan, za mene veliki problem, a to je prezime mog sina. On se sada preziva isto kao moj pokojni muž Serđo a ja bih voljela da uzme tvoje prezime i čini mi se da je to normalno.“

„Srećan sam, u svakom slučaju. Aleksandro mi je život promijenio.“

Iza šanka, u hotelu „Sidro“ Toni je jedno jutro zatekao advokada Đorđija, prišao mu pozdravili se i šankeru rekao da počasti ljudi koji su bili sa njim. Po običaju Đorđije je govorio glasno o najnovijim gradskim vijestima i kritikovao njihovu politiku vođenje i uređivanja grada. Kada su se sagovornici razišli, Đorđije je zamolio Tonija za kraći razgovor, i opet ponudio sigurnog kupca za „Sidro“ samo da kaže cijenu.

Nerijetko je Toni mislio da proda hotel, ali od kada ima porodicu volio bi da porazgovara sa Aleksandrom i Jelenom. Nije ga čudila advokatova ponuda jer je znao da poneki ljudi stalno prate životni put, prilike i potrebe nekog koji je gazda, te bi im ponude dobre pare za njihovu legalno stečenu imovinu. To su zapravo bili Toni i Stefan, jer su kapital za gradnju hotela i drugog, donijeli iz inostranstva. Za kupovinu izgorjele porodične kuće bio je zainteresovan i Miloš. I ne samo za nju, ali je kraj života dočekao u plamenu svoga ognjišta. Miloš, čovjek koji je žario i palio gradom, za vrijeme komunizma, nije odolio da se kasnije bavi švercom, zelenošenjem i da bude voda kriminalne bande. Pripadnici tog svijeta pratili su i one ljudе koji su uzimali kamate. Kada kamate nijesu mogle biti sa dugom vraćene, slate su im poruke tako što su bacane bombe u dvorišta njihovih kuća. Upozoravajući ih najprije su im ili paljena vozila. Kada takve opomene nijesu pomogle da se ućera dug onda su ubijali. Organizovane kriminalne bande, po nalogu njihovih šefova ubijali su one ljudе koji su im smetali, ili koji su znali za njihov kriminal. Posljednjih godina te bande su gonili istražni i pravosudni organi, a time se smanjivala kriminalna djelatnost jer su njihove vođe osuđivane na zatvorske kazne. Iz zatvora neki od njih htjela su da za prljavi novac kupuju nekretnine ali one, koje su obećavale dobit. Tonijev hotel bio je meta, za prljavi - novac.

Barba nije poznavao vođe bandi ali je volio znati ko stoji iza advokatove ponude.

„Đorđije, reci mi da li hoćeš da kupiš „Sidro“?

„Ne to radim za drugoga, ali vjeruj mi sigurnog kupca“

„Kad ga dovedeš reći će koliko tražim za „Sidro!“

„Prenijeću,“ reče Đorđije, pozdravi se i ode.

Početkom ljeta, uveliko su se Toni i Jelena pripremali za vjenčanje. Iako čaršija nije znala datum vjenčanja, znali su da će to uskoro biti. Počele su, da kolaju razne priče po gradu,

„Viđi sada Tonija, vrati ofucanu Jelenu, i dobi plus kopile žabara.“

Znao je Barba da ogovaranja neće prestati već naprotiv biće ih još više. Gradska čaršija živjela je od novih tračeva. Krenule su priče i uvećavale se sa još većim lažima, jer svaka od gradskih rospija dodavala bi ponešto. Mentalitet splektaroša nalazio je nove žrtve i laži su počela da se dodaju u ogovaranju. Najprije se to primalo na ulici a zatim širilo po kafićima ili berbernicama. Na udaru su bili vlasnici privatnih firmi i njihove familije.

Aleksandro, Suzana i Antonio doputovali su novim „renooom“, početkom jula. Prve večeri za njih osoblje hotela pripremilo je bogatu večeru sa pretežnim italijanskim specijalitetima i domaćim vinom. Do kasno u noć pričali su. Dvije atraktivne gospe bile su u centru pažnje gostiju „Sidra“, naročito Jelena koja je cijeli večeri bila pod budnim okom ženskih gostiju. Znala je Jelena da će tako biti, a za ljepši izgled su se pobrinule frizerke i kozmetičarke iz grada koje je telefonom pozvala u hotel.

Nije zaostajala ni Suzana. Iskoristila je pauzu, i otišla u obližnji grad, po preporuci konobarice iz „Sidra“.

Došao je dan vjenčanja Jelene i Tonija. Dogovorili su se da to ipak bude u „Sidru“, obzirom da će biti više gostiju nego što su se dogovorili. Toni je pozvao Marka njemu odanog čovjeka iz „Sidra“ za kuma. On je poveo sobom i svoju ženu. Jelena ima kumu Suzanu. Sa njom su došli njen muž Antonio i Aleksandro.

Jutro bez oblaka, najavljivalo je topao ljetnji dan.

Velika restoranska sala bila je ispraznjena, zakićena, sa stolicama prekrivenim bijelim prekrivačima i nekoliko stolova takođe, zastrtim izvezeno plavim stolnjacima, i vazama sa svježim cvijećem na sredini. Velike lustere su okitili sa bijelim, plavim i crvenim dugim resama. Na podijumu za muziku muzički instrumenti čekali su muzičare, koji su se pola sata ranije pojavili. Jelena je od njih tražila da budu pristojinije obučeni. Osoblje je tačno znalo što će da spreme, a to je jednoisto predjelo domaći pršut, sir, masline, naravno sa čačkalicama, i plavim papirnim maramicama. Glavno jelo naručivano je po želji. Od ribljih specijaliteta nuđen je jastog, lignje, pastrmka ili šaran. Poslije, dva sata od završetka glavnog jela konobari su nudili: kolače, zatim voće i na kraju, ko je želio espresso ili kuvanu kafu. Piće, domaći točeni ili flaširani sokovi, koktelji i drugo, točilo se po želji svatova.

Matičar je pozvan da vjenčanje obavi u hotelu.

Petnaestak svatova šelo je za dobro aranžirani sto. Muzičari su lagano svirali muziku, za igru.

Aleksandro je prišao majci i zatražio prvi ples. Stvorena se vesela atmosvera. Vrlo malo su majka i sin plesali da bi Aledsandra zamijenio otac. U plesu su im se pridružili ostali parovi. Deset minuta prije dvanaest sati matičar je pozvao mladoženju, mladu, kumove i poslije obaveznog protokola i obostranog pristanka za bračni život, potpisa, razmjene prstena - obavljeno je vjenčanje.

Jelena i Toni su zvanično postali muž i žena.

Mlada je tog dana nosila bijelu, „Versace“ vjenčanicu. Malo izduženi vrat pokrivao je lagani duži šal „Durerry“, sivo tamne boje, kojeg je brzo skinula. Umjesto njega zabilistala je ogrlica „Pandora“. Obula je bijele „Prada“ štikle, ne mnogo visoke pete. Jelena je od muža ranije dobila vjerenički prsten „Pandora“ od 14 karatnog žutog zlata, na sredini istaknutim bijelim biserom. Zatim narukavicu takođe „Pandorin“ model ručno obrušena i zlatne naušnice. Prijatan miris parfema „Bulgari jasmen“ ošećao se kada joj se prilazilo blizu. Frizuru joj je radila ženska iz obližnjeg salona za uljepšavanje. Šminke na licu nijesu joj pokrivale malo veće bore, osobito ne one na obrazima, što joj je odavalo lik srednjovječne ljepotice. Nikada je Toni nije video u takvom raspoloženju. U odšaju srećne žene i ljepote graciozno je nosila vjenčanicu. Voljela je da uz nju bude Aleksandro, koji nije krio dosadu, i jedva je čekao da se svečanost završi. Fotograf se trudio da zabilježi svaki trenutak na svadbi, koja je odisala, uljudnim razgovorima, međusobnim uvažavanjima, i muzikom koja nije remetila mirnu atmosferu. Pri kraju veselja Aleksandro je zamolio gitaristu da mu ustupi instrument. Počelo je brži ritam sviranja, što je dočekano aplauzom i svadbeno veselje je nastavljeno modernim igrama.

Kuma Suzana bila je u tonu, svjetlo plave „Valentino garvani“ haljine. Obula je naravno, sa podpeticama visoke „Prada“ cipele, nešto malo tamnije od njene bijedo plave haljine. Antonio se nije udaljavao od nje, iako je očekivala da će je pozvati na ples neko od svestova.

Mladoženja i kum Marko bili su u šivenim teget odijelama, sa bijelim maramicama u malim džepovima na prsima. Uobičajna gardaroba za gradske ljude.

Sati zabave brzo su prolazili. Muzičari su otegli muziciranje jer su po želji svatova dobijali pristojne napojnice. U ranim večernjim satima Marko je pitao kuma:

„Toni je li bilo za danas dosta? Hoću li najaviti završetak svečanosti.“

„Možeš, ali prvo odtrži zdravicu, zahvali se svatovima, i prvi sa kumom podi kući.“ Na odlasku svatovi su čašćavali mladu, vjerovatno novcem spakovanim u kovertama.

Noć je polako potiskivala topao dan, kada su poslije kraćeg vrijemeđanja i presvlačenja, na terasu hotela izašli Suzana, Antonio, Aleksandro, Jelena i Toni. Prepričavanje utisaka sa vjenčanja trajalo je do kasno u noć. U međuvremenu Antonio i Toni su pili pivo i viski jer mladoženja nije piće mijenjao.

Petog dana Suzana i Antonio su sa Ćilipom odletjeli za Italiju a Jelena je sa Aleksandrom otišla na selo.

Aleksandra je zanimala seoska okolina i divio se planini koja nije na zapadu dozvoljavala suncu da grije onaj dio sela što je bio ispod nje. Popeo se na njen vrh ispod kojeg je susreo divlju prasnicu sa desetak malih prasića. Bržne krmače nakon striješile su se toliko da se Andrijano brzo sklonio sa puta. Pogled ka moru mamio je Aleksandra. Malo talasanje morske površine trenutno je upijalo sunčev odšaj i uvezivalo ga u bezbroj kolopleta svjetlosti. Tamo neđe, do tačke kraja horizonta, sve bi se prosulo po nebeskom beskraju, ili bi se spojili u jedno. Ta igra talasa, mora i zalazećeg sunca smirivala ga je i dugo je uživao u čaroliji, koju bi teško uhvatila moderna kamera. Kada se na horizontu počelo utapati nebo u more počelo se navlačiti predvečerjje. Čarolija se polako gubila u prvi mrak, a on je ubrzao silaženje.

Ošećala je Jelena, da je došao sin blizu kuće i po-hitala da mu otvorи tešku ulaznu kapiju. Aleksandaro i majka bi šeli na drvenu klupu i razgovarali bi dugo.

„Znaš, nijesam ni sanjala da čemo se svi okupiti u Tonijevom rodnom selu. Sada sam ispunjena rado-šću, jer su oko mene dva moja voljena muškarca i još malo će se pridružiti i treći, koji svakodnevno udara po mome stomaku, želeteći da izade.“

„Majko! Jesi li to trudna?“

„Jesam već nekoliko mjeseci,“ rekla je Jelena bo-jeći se reakcije njenog prvijenca.

Aleksandaro je ustao sa klupe, polako hodajući po velikom dvorištu, nekolika minuta ne govoreći ni riječ. Jelana se bojala kako će reagovati, ali je morala reći da nosi još jedno Tonijevu dijete. Mnoga deca ne prihvataju dolazak na svijet novog člana porodice, naj-više iz bojazni da će roditeljska ljubav prema njima biti usmjerena prema bebi, pa zato se ne raduju previše.

Aleksandro je prišao majci, poljubio je i izrazio radost što će imati brata ili sestru. Jeleni je pao kamen sa srca, prišla je uz njega, rukama dugo milovala nje-gova ramena i ljubila lice.

„Majko, svega si me obalavila, i primorala me da odem pod tuš...“

Te večeri majka i sin su dugo pričali. Ono što je Aleksandro tražio jeste to da nastavi školovanje u Italiji. Želio je da iduće školske godine nastavi studije na nekom fakultetu umjetnosti u Rimu, i da zamoli oca da ne prodaje seosku kuću.

„Ova očeva kuća za mene znači puno. Prvo, zato što su tu moji korijeni, a drugo što mi je stvarno potrebna za opuštajući odmor. Odmor od gužve gala-me... Odmor, đe me jednostavnost življjenja smiruju i daju neku novu energiju. Ja sam ovde posve siguran, jer je sve ovo stvarno naše. U toj jednostavnosti življe-nja nema nervoze, trke, gužvi, galame...“

„Sine, večeras ćeš reći tvom ocu, sve ovo što si meni rekao.“

„Molim te majko – umoran sam da jedva držim oči otvorene, ti mu prenesi naš razgovor i molbu da ujutro nastavimo noćes započeti razgovor.“

Ujutro Toni je pozvao Aleksandra i Jelenu u dvorište где је већ припремио сокове од воћа и кафу.

„Aleksandro, наш разговор имаće за нашу породицу велики значај, и vrijeme је да поразgovарамо о томе како да nastavimo живот. Прво хоћу да те питам – мајка и ја smo se vjenčали, она сада носи моје презиме. Тебе питам желиш ли да узмеš своје – односно наše презиме или да задржиш презиме оца који те подигао?“

„Nijesam o tome uopšte razmišljao. Molim te ostavi мало времена да ја у себи нађем одговор како се не бих касније кажао.“

„Де misliš da bi nam bilo najbolje da zajedno ili posebno живимо?“

„Mislim да је нај bolje да ти и мајка останете овде неко vrijeme, а онда де је волја. Ја ћу идуће године у Риму upisati неки fakultet i тамо наћи stan za vrijeme studija. За то имам dovoljno novca које ми је тата, који ме подигао оставио.“

„Novca имамо sine dovoljno. Мене је твоја искреност одушевила, и на теби је да одлучиш сам које ћеш презиме носити. Да ли ћу prodati „Sidro“ i oslobođiti se jednog velikog tereta, који ме godinama pritiska, uskoro одлучићу. Јесте тај hotel sam zajedno sa братом подигао, ali улоžene pare sam već vratio i on posluje sada добро, zahvaljujući kumu Marku, који njegovo poslovanje vodi поштено,“ rekao je Toni.

„Ti ћаца одлуči, hoćeš li ga prodati ili ne. Jednu stvar tražићу od тебе, да ову kuću ne prodaješ. Neka je, neka ostane наша. Majci sam sinoć rekao, da mi она дaje duhovni mir. U njoj se osećам siguran. Mi ћemo

živjeti će hoćemo, ali ona je sigurna mjesto za naša vraćanja, za našu mladost, starost i ukop."

Nijesu više, tog dana pričali. Toni je otišao u grad da pokupuje potrebštine a majka i sin su ostali na selu. Bio je zadovoljan razmišljanjima sina i opušten. Dobio je one odgovore od mladića koji je razmišljao kao odrastao čovjek. Mnogo mlađih ljudi drugačije u gradu razmišlja, ustvari sve bi podredili sebi, samo da nemaju nekih obaveza, prije svega kad je riječ o odnosu prema roditeljima. Ima đece, mislio je Toni u gradu koja uživaju drogu, ne rade, lutaju i kada nemaju novca prodaju sve što su im roditelji mukom stekli. Mnogo ljudi koji su mu govorili je znalo, da su ti teški poroci neizlječivi, jer, i ako se odluče na liječenje, opet se vraćaju drogi ili alkoholu. Besposličenje postaje način njihova života, za što krive roditelje.

„Aleksandro je još mlad. Odrastao je u porodici koja nije imala dovoljno novca da bi se mogao takmičiti sa ostalom đecom. Bio je srećan ako mu otac, sa kojim je od malena prodavao voće i povrće, da neku sitnu paru. Nju je čuvao, i rijetko od tih novaca kupovao sladoled, na uglu ulice ili iz automata. Prije dolaska voća i povrća, pričao mi je on, oribao bi betonske tezge, i dio njihovog prostora.

Održavao je čistoću ispod tezge, đe se odlagala roba koju nijesu prodali ili ona koja je čekala da se izloži. Serđo bi oko podneva otišao u pab na uglu ulice, da bi popio kafu, a za to vrijeme on bi prodavao. Kada se otac vraćao uvijek je donosio parče pice, ali Aleksandro je jeo samo pola, a ostatak nosio majci, pravdujući se da nije gladan. Bio je tužan ako bi se posvađali majka i Serđo, i uvijek bi stao na stranu majke. Tražio je od nje da ga podučava crnogorskom jeziku, ali otac se ljutio na te njegove molbe. U osnovnoj školi bio je solidan učenik, skroman. Šedio je u zadnjim klupama.

Prednje klupe bile su namijenjene za đake iz imućnijih porodica, prepričavao je sebi Toni sinovljevu ispovijest.

Kraj Aleksandrovog raspusta se bližio, a Toniju je teško plla sinovljeva odluka da se vrati u Italiju, i nastaviti školovanje. Kada je Aleksandro odlazio Toni je zatražio da ode na ljekarsku kontrolu i sačeka nalaze pa da onda putuje. Aleksandro je odbio pregled rekavši da se oćeća veoma dobro, da je na selu nabio kondiciju, satima šetajući i penjući se na planinu. Nije htio ni da ga Toni kolima vozi ili da zajedno avionom otpotuju u Italiju već se na pragu seoske kuće sa roditeljima pozdravio i taksijem otpotovao za Čilipe, odakle je poletio za Italiju. Javio se iz Verone i kazao da će više boraviti kod mamine kume, nego u svom stanu. Aleksandro se često javljao roditeljima, i skoro da u svakom novom javljanu, malo je što mogao reći novog.

Baba Joka svako jutro bi dolazila na kafu kod Jelene, i uvijek je imala nove priče. Uzalud bi je Jelena molila da ih ne priča.

„Moja baba po ocu, zvala se Steva. Udala se za đeda Joka, veoma slično mojoj udadbi, ako se to tako može nazvati. Ispred bitke i velike crnogorske pogibije na Skadar, kralj Nikola je pozvao vojsku da se okupi ispred Vojnog stana na Cetinju, i da sobom ponesu što više suve hrane, čarapa i druge robe. U stvari, znalo se da kralj Nikola ima namjeru da zauzme Skadar a datum napada se očekivao uskoro. Joko je bio veoma lijep momak, uživao je u toj muškoj ljepoti i nije htio da se ženi. Nije bilo crnogorskog kola u kojem se nijesu tiskale đevojke da ga uhvate za ruku, da im bude blizu, da mu čuju prodoran skoro naređujući glas. Kada je u kolu htio da igra, iz svega glasa vikao bi oj-ha! Tada su se gurale đevojke istiskujući jedna drugu da zaigraju,

naravno, po crnogorski. Joka je i kralj Nikola uzeo sebi za perjanika, čime mu je rasla cijena kod ženskog a više muškog svijeta. Neki muškarci bili su zavidni, i govorli bi „viđi ga oca mu jebem, nevaljalalog.“ U selo bi dolazio obučen u crnogorsko odijelo, revolver bi zatakao za široki pojasa. Bio je na dohvatu desne ruke, a krivi malo duži nož uvijek ispod lijeve ruke. Nosio je duge crne čizme bez obzira koje je doba godine bilo. Dugu gustu crnu kosu, podvrio bi pod kapu, na čijem su vrhu, na tepelaku, bila utisнутa prva dva slova od Gospodareva imena, i rimske broj jedan. Duge obraze krasili su ne mnogo veliki brkovi. Preko džamadana zimi i u kasnu jesen, preko širokih ramena obalačio bi zelenu pelerinu, otvorenu spreda, nešto poput sadašnje vjetrovke. Široke muške gaće bile su uvučene u kožne čizme, tako što su malo naborane virile iznad njih. Visoki delija, uvijek je bio na čelu perjanika, zapravo u istom dvojnom redu sa barjaktarom. Čin barjaktara se davao onom junaku koji se istakao u bojevima i ta titula se prenosila sa koljena na koljeno. Za perjanike su se primali samo oni momci koji su bili lijepi, i naravno hrabri. Njih dvojica su bili predvodnici čete kojoj je komandovao kapetan, takođe čin koji se prenosio sa oca na sina. Pričalo se po selu da se u njega zagledala jedna kćerka od čuvenog Vojvode.

Kada je došao glas kod vojvodine žene, pozvala je moga đeda na razgovor. Dugo su pričali, o neuzvraćenom očećanju, i nemogućnosti da se vjenčaju.“

„Sadržinu tog razgovora čuo je Vojvoda i kažu, gradski splektaroši da je nervozno pitao svoju ženu što ga nije odmah iščerala iz kuće. Vojvotkinja, onako ljuta zatražila je od muža da joj skine sablju, od koje se nije razdvajao. Uzela je u ruke i izvadila šećivo sablje i dala ga mužu. U svojim riukama zadržala je korice sablje.

Rekla je:

„Anu sad uđeni sablju u korice. Vojvoda je pokušavao, ali žena je izbjegavala da namjesti otvor na koricama, kako bi sablja ušla u njih.

Vidno iznerviran Vojvoda je rekao:

„Ne vrdaj.“

Žena je odgovorila,

„Eto moj Vojvodo, tako ti je sa ženama ako hoće - hoće ako neće - neće. Isto kao tvoja sablja koju si htio da smjestiš u njene korice, ja sam mrdala i nijesam ti to dozvolila.“

„Joko je poslije tog razgovora sa Vojvodkinjom postao nervozan a njena lijepa kćerka otišla je na školovanje u inostranstvo. Đed je vjerovatno razočaran time što nije mogao oženiti đevojku koju je krijući volio, bio razočaran. Poslije toga mnoge đevojke su se nadale da će mu srce osvojiti, ali on im nije dao povoda za tako nešto...“

Babu Joku je načas prekinula Jelena, nudeći joj sok od šipaka i kafu. Ona bi odbila sok i tražila lozovaču, kako je rekla, da pročisti grlo.

„Izvinite bako, poslužite se, ja ču morati da smanjim napajanje struje na kolu šporeta, đe kuvam ručak.“

Kada je šela Jelena je pošetila baku đe je stala, i šela preko puta nje za velikim stolom.

„Znam đe sam stala nijesam još isćućela.“

„Prije no su Crnogorci krenuli na put ka Skadru, Joko je molio Gospodara da se i on priključi vojci, kao običan vojnik. Kralj ga je pitao za razlog takve odluke. On je kazao da nije on za svakodnevno dočerivanje, postrojavanje, i čuvanje Dvora i njegovih čeljadi, već je volio da uđe u borbu sa običnom vojskom. Nikola je pristao i đed je došao u selo, pozdravio se sa ukucanima i priključio se seoskoj četi. Prolazeći seoskim

sokacima ka Cetinju, žene i đevojke su iznosile vino, rakiju ili vodu, da ih počaste, ali malo ko od njih je pio. Ispraćaju se priključio i seoski pop. Piskavim glasom pjevao je, čini mi se iste molitve kao da je svadba, slava i drugo. Čudan očećaj imali su seoska čeljad u izrazima lica i glasu kada je kolona zamicala iza planine na uskom putu ka Cetinju. Neko strahopoštovanje, prema mladim i starijim ljudima koji su mirno, ali odlučno koračali, zabrinuto čuteći, hitali da budu u redu sa ostalima vojnicima. Krijući jedan od drugoga, bi na velikom skupu vojske na Cetinju potegli iz malih bočica rakiju koju su nosili. Dobro se čuvalo oružje koje su imali, većinom kupljeno ili oteto od neprijatelja. Oficiri koji su vršili smotru vojnika i oružja nijesu imali velikih primjedbi. U redovima su se zaputili na putu ka Rijeci Crnojevića, đe su se većim dijelom ukrcavali u lađe a mlađi su pješke nastavili put ka Viru i Krajini.“

Baba Joka pričala je, kako su za osvajanje brda Bardanjolata izginuli mlađi jurišnici i da im je zauzimanje tog važnog Brda, najviše smetala bodljikava žica.

Tada su se, po selima ogranovali stari ljudi, i noću došli na mjesta đe je bila dosta razapete bodljikave žice.

Kidali su je golim rukama ili kako su već znali ali, i ginuli od Turaka. Veliki broj staraca ostao je da teško ranjeni ili mrtvi vise na žicama. Nakon nihovog probanja uslijedili su juriši mlađih vojnika i osvojeno je Brdo, sa čijeg vrha su kontrolisane džade i putevi koji su vodili u Skadar.

„U tom jurišu đed je teško ranjen i smješten je u poljsku bolnicu. Ljekari su morali da mu okinu desnú nogu. Kada je došao njegov otac da ga vidi, nije krio suze za svoga deliju, kako ga je od milošte zvao. Noćima je bdio nad njim, sve dok jedno jutro nije se vratio u naše selo. Otišao je kod prvog komšije, i ispričao da

je došao da prosi njegovu stariju šćer. Njen otac nije je dao, ali kada je djevojka čula isповijest oca Jokova, ustala je i tražila blagoslov prvo od majke pa onda od oca. Znala je da riječ njene majke vrijedi više nego njenog oca. Majka je rekla:

„Iди sine sa milim Bogom,” ustala odvojila nešto suva mrsa, dala ispečeni hljeb i bocu rakije. Nije naša baba čekala brod za Vir i Krajinu već je hitala putem ka Viru da bi preko Sutormana došla u poljsku bolnicu. U samu noć poveli su je kod ležaja đe je ležao Joko. Onako u nesvijesti buncao je. Naša baba noć je provela mijenjajući mu obloge na mjesto đe su ljekari otkinuli nogu. Dvije neđelje, pričala je baba, borila se sa teškom infekcijom đedove desne noge. Šapatom bi se molila Svevišnjek za njegov život i čuvala lozovu rakiju kako bi stavljala obloge na crvenu ranu okinute noge. Đedu je bilo bolje, i ljekari su rekli da bi najbolje bilo da ga nose u bolnicu na dalje liječenje. Osvijestio se. Prvi put sa mnom je progovorio“

„Odakle ti“ pitao je đed „kod mene!?”

„Tvoj otac me je isprosio kod moje majke. Pitao je oca, ali on me nije dao. No, svejedno sama sam došla. Nijesam pobjeguša, jer su tvoj otac i moja majka dali blagoslov. Čula sam majku kako je grdila oca“

„Samo umiješ da me cijele noći jašeš. Da što vrijediš bio bi i ti tamo đe idu ljudi.“

„Dobro, ali mene nije niko pitao !?“

„Tačno. Ali ja ču ostati sa tobom dok ne ustaneš, a tada ču otići svojim putem.“

Tako je i bilo. Joko je na lijevu nogu ustao, nakon mjesec dana liječenja u bolnici.

Prišla mu je naša baba i rekla,

„Ustao si, i možeš da se brineš o sebi. Ja odoh...“

„Đe đeš da ideš?“

„Svojim putem.“

„Nećeš ti nikuda, pokupi ovo malo stvari pa idemo zajedno.“

„U selo ne idemo zajedno. Ako misliš da me ženiš, to učini u manastiru sa popom i blagoslovom, pa, tek onda ču ići sa tobom đe hoćeš“

„Luda ženo!“

„Nijesam ti još žena sve dok me ne vjenčaš.“

Đed se vratio sa ženom u selo. Nije više bio onako glasan i drčan, već bi tiho zborio, skoro da je bilo našoj babi krivo.

„Znaš Jelena, naši muškarci kada mogu sami da obavljaju sve poslove, što mi žene kažemo oko sebe, onda su puni sebe, znaju da viču da vrijeđaju. Deru se kada daju naredbe ženi u prisustvu njegovih, ali kada smo sami – omekšaju.

Snijeg je obijelio okolna brda, i počela je hladna zima. Toni i Jelena su prešli u „Sidro“ i poslije neđelju dana Jelena je otišla u bolnicu da se porodi.

U isčekivanju Jeleninog porođaja Toni je većinom boravio kod nje u bolnici.

„Čudan je moj život, nekada radostan, više puta bio sam izbezumljen, na ivici smrti, malo je bilo pjesme, zabave i veselja. I na Heleninoj i mojoj svadbi sve je nekako bilo tiho, uzdržano. Tu se govorilo samo koliko je trebalo odgovarati. One moje pjesme, pjevalo je bend. U stvari, više sam bio ozbiljan nego veselo. Stvarno, bio sam srećan, ali sam sreću sabijao duboko u sebe. Moje saznanje da imam odraslog sina Aleksandra, bilo je nekako blokirano, bez oduška, opet sa ustručavanjem. Nijesam tada bio ni malo sam sa sobom. Uvijek je neko bio uz mene. To je bila moja radost koju sam sabijao neđe u sebe i dugo je nosio. Ma i radost i tugu ako nabijaš u sebe to je neka vrsta kazne. Bar ja tako ošećam. Dosta se toga nakupilo i sada, ako Bog da, da se Jelena zdravo rastavi sa bebom, idem da

se napijem, da izbacim ovo čudo iz mene, ali нико да ме не vidi. Ma neka ide u pizdu materinu i moja bolesna jetra i ja sa njom. Hoću da osetim to stanje unutrašnjeg pražnjenja, kao onda kada sam bio na brodu sa Stipom. Kada sam ošećao da viski potiskuje moju usamnjenost da me razdrma, da...“

Ljekar je izašao iz akušerske sobe i čestitao mi jer sam postao otac ženskog đeteta.

Zagrlio sam ga, i nije me briga kako će tumačiti moj postupak. Iz unutrašnjeg depa izvadio sam solidnu novčanicu i tutnuo je u džep umazanog krvlju plavog mantila. Htio je da nešto kaže ali sam ga prekinuo sa psssssst...!

Niko nije vidio.

Nakon tri sata, sestra me je dovela iza širokog staklenog prozora. Sa kreveta mi je radosno mahala rukom moja Jelena. Smijali smo se, radosni oboje, nakon čega sam ja napisao poruku i kazao da me sljedeća dva dana neće viđeti jer idem da se izduvam. Došao sam u „Sidro“ častio osoblje i kuma Marka, a onda seo u „renoau“, i otputovao na Primorje.

U lučkom bifeu, šeđeli su mornari koji su jedan drugome prepričavali dogodovštine sa plovidbe i pili jeftine staklene boce piva. Iza jednog malo skrivenog stola šeđele su tri žene vjerovatno čekajući ljude koji će ih za jednu noć kupiti. Htio sam da priđem mornarima i krenuo prema njihovom stolu. Jedan od njih prišao mi je i pitao:

„Vidim da si pomorac, jer u ovaj bife svraćaju mornari koji su na suvom i traže usluge kurvi?“

„Sve si pogodio samo, što meni ne trebaju kurve nego viski. Naravno, to i vama treba.“

Otišao sam, pozvan u društvo pjanih mornara. Ređali su se priče, svakog ponaosob. Kad je došao red na mene, bio sam polupijan. Godilo mi je.

Prepričavao sam životnu dramu, kada sam sam ostao na moru, plutajući po ledenim vodama Sredozemlja.

„Čekaj ti si bio onaj jedini član posade koji je preživio. Pa o tebi i tvojem spašavanju pisali su medij “rekao je čovjek do mene.

„Jesam. Samo me je Bogorodica spasila i posada jednog broda. Izvukli su me na palubu i skoro mrtvog, na lučkoj obali Marselja utovarili u bolnička kola.“

Moj ugled u društvu pijanih mornara porastao je. Nijesam više pričao, ali pomorac koji je to kazao, praveći se važnim, rekao da sam bio kapo palube, da sam primio veliki novac, od osiguravajućeg društva, i da sam napusto plovidbu.

„Nijesam, opet sam plovio.“

„To Barba, ti si pravi pomorac kada govorиш našim jezikom,“ rekao je jedan zarastao u gustu i bijelu bradu. Šedio je preko puta stola na kome su bile punе i prazne čaše alkohola.

„Da! Jezikom pomoraca govorili su studenti mog fakulteta, a na brodu moj drug Stipe. On je iz Dalmacije, veliki prijatelj sa kojim sam i dobro i зло dijelio. Nikada neću zaboraviti to druženje koje je moj najbolji dio života. I poslije mog silaska sa broda na kome je on bio moj zamjenik, nijesam ga više viđao, mada sam mu obećao da ćemo se telefonom čuti!“

„Jebi ga Barba, takav ti je naš život. Pomažemo se u svijetu kad smo, na Balkanu koljemo se do istrebljenja,“ uzvratio je pomorac koji me predstavio.

Malo poslije ispovijesti, pjevali smo pjesme, uglavnom one koje su pjevali dalmatinski pjevači. Trudili bi se da se naši glasovi usaglase, ali nemoguće je napraviti saglasje pijanih mornara. Ustvari više se i nijemo trudili.

Vlasnik bifea je u jedan sat poslije ponoći od nas tražio da napustimo lokal. Malo smo se protivili ali, poslije mojeg plaćanja, napustili smo lokal.

Četri pomorca su se sa nama dvojicom pozdravili i nesigurnim koracima otišli put grada. Bilo mi je potrebno još alkohola, pjesme i noćne razbibrige, pa smo otišli na željeljezničku stanicu u lokal koji je radio cijelu noć. Dobra strana pijane noći za mene bila je ta što sam zaboravio „forda“ parkiranog iza bifea, u kome smo pili.

Nijesam više mogao da stojim na nogama i otišao sam u čekaonicu. Na praznoj klupi sam zaspao. U jutro kada su već dolazili putnici, ustao sam, otišao do stanične česme, umio lice i ruke i opet se vratio u bife. Taj polupijani očećaj vratio me u mladost, kada sam zbog alkohola otišao na operaciju. Naručio sam kafu i kada sam htio da platim novčanika u džepu nije bilo. Mislio sam baš me briga za novac. Više sam žalio lična dokumenta.

Šeo sam i rekao:

„Baš si Toni bijeda.“

Nije bilo ni mog mobilnog telefona i što je najgore ni ključeva od kola. I pored svega, istresao sam iz sebe dio onoga što mi se godinama kupilo.

Žena iza šanka častila me kafom.

Dugo sam šedio, ispraćajući sve juturnje vozove, kada me je neko lupio po ramenu. Do mene je šeo pomorac sa kim sam došao u stanični bife.

Ispričao je, kako je predlagao da odemo kad njega kući, da se tamo odmorimo, okupamo, nahranimo i da onda idemo где nas je volja. Nijesam htio, gurajući njegove ruke koje su me vukle ka taksiju. Ispričao mi je još ponešto ali ja se toga kasnije nijesam šećao. Na kraju je izvadio moj novčanik, ključeve od kola i predao mi ga.

Htio sam da ga častim ali odbio je moju ponudu
„Za piće imam dovoljno a i što će mi pare kada
nemam porodice da ih troši.“

Poljubili smo se i rastali. Ja sam pješke otisao do kola a on je ostao u staničnom bifeu. Mislio sam kako ima još dobrih ljudi. Zarekao sam se da će se jednoga dana se opet vratiti u lučki grad. Ušao sam u kola i odspavao nekoliko sati. Probudio me policajac i pitao:

„Gospodine jeste li dobro“, klimnuo sam glavom i odvezao se dobrim putem za moj grad.

Nekoliko puta stajao sam, da bih u kafanima pored puta pio kafu bez šećera. Zarekao sam se da nikada više neće piti alkohol. Kad sam uključio mobilni u mrežu mog operatera, govorna pošta me upozoravala da imam nekoliko ppropuštenih poziva i poruka. Opet sam svratio u moderan kafić pored puta i preslušao poruke, od kojih su većinom bile Jelenine.

„Javio sam se i pitao imali što novo?“

Rekla je da je već na putu za selo. Baka Joka je najmestila veliki krevet za Jelenu, i kolijevku koju sam ranije kupio za bebu. Svratio sam u cvijećarnicu kupio buket crvenih ruža, dva obroka hrane i predveče došao kod Jelene i bebe.

Te noći malo smo spavali jer je beba plakala. Tek ujutru smirila se. Nas dvoje dogovarali smo se oko planova za doček porodice koju sam pozvao.

Prvi je došao Aleksandro iz Verone. Bio je radostan što je dobio sestruru jer da je bio brat kaže ljutili bi se oko podjele imovine, i što je još vrednije novca na bankovnim računima. Iz Amerike su dan polje došle Helena i Savo, Josip i Stela. Predložio sam im da svi odemo u „Sidro“ ali nijesu htjeli. U toku prepirke ušao je u kuću kum Marko sa ženom i dva konobara koji su unijeli gotova kuvana jela. Pilo se i pjevalo. Nijesm htio sa alkoholom nazdravljivati, već sam na stranu pozvao

kelnera i rekao mu da mi umjesto viskija sipa neki koktel, kojeg će po boji napraviti slično viskiju. Cio dan trajalo je radost.

U jutro Helena i Stela su otišle na groblje. Helena je rekla u povratku, da je od nje više plakala njena majka. Stela me pozvala da popričamo u dvorištu kuće. Pričala je na engleskom jeziku i ako je, ne sasvim dobro govorila crnogorski.

„Toni, možda ti je čudno ali nikada neću zaboraviti mog Stefna, bez obzira što mu posljednju godinu nijesm bila vjerna, i što sam se po drugi put udala. Taj njegov umiljati osmijeh, to dobro ali lijepo lice, meni je ostalo u najljepšoj uspomeni. Kada smo dobili prvo dijete, Helenu, bio je toliko srećan, da nekolika dana nije dolazio kući. To me toliko razljutilo da nijesam htjela desetak dana da govorim sa njim. Rekao mi je da ja taj osećaj radosti ne razumijem, i da je lutao, kazao da se od sreće napijao i trijeznio. Kada je došao donio je 29 velikih crvenih ruža, koje sam bacila ispred njega grdeći ga i nazivajući najgorim imenima. Samo se smijao i bio radostan. Nijesam prosto razumjela njegovo ponašanje. Prvu zaista sa moje strane ozbiljnu svađu, prekinula sam mjesec dana poslije, uskačući u njegov krevet. Znala sam da mi govoi istinu, da me ne laže, da mi je vjeran. Do razvoda je došlo, kao što znaš, mojom krivicom. Jednostavno imala sam fizičku potrebu za muškarcem, koji će me usrećiti. Te proklete posljednje godine Stefan je stalno bio pod stresom, prvo zato što je širio svoj biznis, koji mu nije donosio toliko novca da podmiri plate, robu koju je kupovao i drugo. Govorila sam mu, molila da se ne šekira, da ode kod psihijatra i uzme sedative, koje u Americi i mala đjeca uzimaju. Nije htio. I tako srela sam čovjeka. Uživala sam u strasti požude. Ali nekoliko vremena poslije došlo je moje otrežnjenje, jer se veoma loše ponio prema meni. Tek

onda sam bila svjesna koja je razlika između dva muškarca koje sam voljela. Rastali smo se i mislila sam da će me Stefan ponovo vratiti sebi. Nije htio. Poslije je došao moj sadašnji muž Josip, koji je sa Stefnom pobegao iz Jugoslavije i zajedno su radili u Americi. Dobili smo dijete i da nije deteta razvela bih se. To ti je Toni moj jebeni život, kroz koga su prošli tri muškarca,” rekla je Stela koju nijesam htio da prekidam.

Uzeo sam je pod ruku i otišli do kraja dvorišta.

Pričao sam joj o našoj porodici, o kući i hotelu što smo Stefan i ja izgradili. Rekao sam joj da imam dilemi što da sa hotelom radim. Prekinula me,

„Da li ti treba novac? Imam ga dovoljno.“

„Ne! Nije stvar u tome već je poenta u tome da li će Aleksandro nastaviti moj biznis ili će ostati u Veroni.“

Vratili smio se u kuću i ošećao sam da me njen muž nekako čudno gleda. Trećeg dana otputovali su svi osim Aleksandra, koji je rekao da će još ostati u seoskoj kući. Zajedno smo šetali, on se peo na planinu, ali ja nijesam mogao. Brižno me pitao kada sam posljednji put bio kod ljekara, ali mu nijesam odgovorio.

„Kako je tvoje zdravlje?“

Rekao je da je bio na kontrolnom pregledu i da su ljekari zadovoljni sa radom jednog bubrega. Bio sam ponosan na njega. Ustavri, gledajući njega video sam sebe u njegovim godinama.

„Neću da mislim, ono što je bilo – prošlo je, i sada sam ponosan na njega. Bio sam ubijeđen da me Aleksandro ne voli kao donora, već kao oca. Viđelo se to iz njegovih postupaka prema meni i Jeleni. Iduće godine upisaće Fakultet dramskih umjetnosti u Rimu.

„Ranije samo pričali o „Sidru“ i ovoj kući. Tvoje mišljenje, rekao si saopštićeš ga kada razmisliš!?”

„Ja se još navikavam na naš zajednički život. Prosto, ne mogu da vjerujem kako nas je sudbina poveza-

la i kako se sve udesilo da sada moja porodica živi zajedno. Moj život sa pokojnim ocem, bio je zaista iskren, i najveći dio vremena provodio sam sa njim. Nijesam tada znao da je bio član bande koja je kontrolisala užgoj, prevoz i prodaju voća i povrća u Bariju. Znam da je veliki dio novca predavao nekim ljudima koji su obilazili Zelenu pijacu. Poneki put bi međusobni razgovor bio bučan. Nešto novca davao je meni, i čerao me da prošetam. Kada smo dolazili kući taj novac je uzimao i davao ga majci na čuvanje. Majka, je od ušteđevine i novca od prodaje kuće i bašte kupila mali stan u Veroni, grad koji sam zaista zavolio.“

„Što ćemo sa „Sidrom“?

„Mislim da te vežu uspomene ovde na selu a ne za hotel, koji ste podigli na zgarištu kuće u gradu koji ti je toliko bola i teškoća nanio. Tamo ti se otac, mučio tražeći posao, poslije robovanja. Tamo ti je majka izvršila samoubistvo. Tamo su ti zli ljudi zapalili kuću. Iz tog grada je moj stric a tvoj brat Stefan emigrirao. U hotelu ponekad boraviš. Ti tata, nijesi za konobara, još manje umiješ da vodiš hotel, iz koga svako od osoblja uzima mimo plate, bilo da je riječ o hrani, novcu, piću... Pitaš me, što da činiš sa njim. Prodaj ga, za taj novac kupite neđe na Primorje stan ili kuću i uživajte u ostatku života. Zaslužili ste. Inače ja nemam namjeru da se bakćem sa osobljem, koje ovde kao i u Italiji voli da šišnjari. I drugo, volio bih, za sada, da živim i Italiji. Naravno neću da vas silim da i vi idete tamo, jer vi stevezani za Crnu Goru. Ja je poštujem, to je moja domovina, ali teško da bih se ja uklopio u ovdašnje društvo, još teže bi našao neki posao, osobito onaj koga će studirati.“

Sina sam ispratio na Čilipe, odakle je poletio za Rim. Vratio sam se na selo, gladajući Jelenu koja se sva predala maloj bebi. Nekoliko mjeseci poslije beba je dobila ime Sara od kuma Marka.

Marka sam pitao da li je voljan da kupi „Sidro”, tako što bi jedan dio novca isplatio gotovinski a drugi davao kao mjesecni iznos, do konačne isplate. Ćutao je i dva dana nakon moje ponude, donio polovinu novca od prodajne cijene. Međusobni ugovor potpisali smo kod gradskog notara, a ja sam se vratio u selo.

Jelena je insistirala da pogledam neke kuće koje su se prodavale putem interneta.

Pet dana lutaо sam tražeći pogodnu kuću za življenje i odmor. U međuvremenu sam obavijestio Helenu da sam prodao „Sidro” i rekao da će joj poslati pravični dio novca, koji joj pripada, po osnovu udjela koji je uložio Stefan u gradnju hotela. Pozvala nas je u Ameriku, i rekla da ćemo se tamo dogоворити.

Agent za nekretnine me obavijestio da je našao kuću za nas. Kada sam vidio lijepo uređeni troiposobnu vilu na samom moru, isplatio sam valsnika i kuća je bila moja.

Jelena je sumnjala odakle kumu Marku toliko novaca da podmiri polovinu cijene hotela. Prvi put je poslije porođaja otišla u grad, i u nekoj agenciji za finansijske usluge unajmila stručnjaka za ekonomsko poslovane hotela u zadnjih tri godine, upravo toliko, koliko je bio Marko na dužnosti direktora.

Javili smo Aleksandru za prodaju hotela i kupovinu kuće na moru. Bio je oduševljen tim prije, što je mjesto где nam je nova kuća bilo blizu većeg primorskog grada u kojem su nastupali pjevači i bilo druge zabave, naravno za mlade. Jelena je opremila kuću izuzetno skromno.

Jeleni je Toni našao bebisiterku za pomoć oko naše male bebe. Satima bi smo sjeđeli na teresi. Pričao bih joj moje doživljaje sa plovidbe.

„Znaš, za mene je more polje mira iako je ponekad to uzburkano a široko more, polje velikog straha,

đe se kao sićušan predaješ njegovoj manitosti i đe te
sudbina iskušava hoćeš li prijeći granicu života i ući u
tamu smrti. Nekolika puta sam bio u tim situacijama.
Nemoćan, izbezumnjeno čekaš neku silu da umiri brod,
da naredi vjetru i talasima da smanje jačinu udara i vi-
sinu talasa. Ustvari, ti se ništa ne pitaš. Preduzeo si sve
mjere da su, ako treba, pri ruci čamci za spašavanje, po-
jasevi i drugo, ali sve to je u morskoj manitoj igri mala
sigurnost za sebe i posadu. Moraš, radi ljudi kojima si
na čelu da izigravaš hrabrog i mirnog barbu jer posada
ti vjeruje, a ti se tada ne pitaš ama baš ništa. Sada, kada
gledam mirno more, opet me vuče nekakva sila da po-
đem bar na još jedan vijađ, da se popnem na komand-
ni most u kabini i sa kormilarom, vozim toliko tereta ili
ljudi. Svaka plovidba ustvari je nova i ne znaš što ti se
sprema. Moja kompanija imala je stari brod, koji je za
čas na Sredozemnom moru odvukao sebe i posadu u
morske dubine. Mislim da sam voljom Nebesa spašen."

„Barba zašto stalno misliš na teške trenutke tvoga
života?”

„Od prošlosti ne mošeš da utečeš. Ona je dio
tebe.”

Ponekad teška, nerećna a ponekad sreća te pati.
U oba slučaja, samo malo možeš da olakšaš sebi. Me-
đutim ...”

„Toni telefon zvoni javi se, mene beba zove, i to
baš uporno”

Aneksandro se najavio da će doći za dan-dva.
Mislio je da nam napravi iznaneđenje, i da nenajavljen
dođe, ali od radosti nije mogao da čeka”

Toni je sačekao sina na Čilipima i zajedno su došli
kući. Veoma je srećan što su se preselili na Primorje, jer
u poznu jesen nema ljetnje gužve..

Sa prvim komšijom jedne večeri otišli su na žurku
u velikoj diskoteku.

Izbila je tuča i komšija je pozvao Aleksandra, da

izađu i odu kući. Aleksandro je htio, ali na vratima stojala je policija. Pivske boce i djelovi stolica letjele su na sve strane.

Opšta tuča brzo se pročula u gradu. Toni je pohitao u diskoteku.

U tuči čuo je glas Aleksandra kako psuje:

„Cazo tuo padre“ i „Contadino baleani“...

Probijajući put do Aleksandra Toni je gurao mlađe ljude koji su ga opkolili i udarali nogama i pesnicama. Njega i komšiju sabili su do čoška. Nekoliko mladića je vikalo na Aleksandra:

„Došao si ovđe govno žabarsko, da nam otimaš đevojke!“

„Sada ćeš da vidiš kako se one brane!“

Aleksandro je odbijao napadače vičući:

„Cazzo figlio di putano“,

Probijao se, nogama i rukama do izlaza.

Ne žureći za nama išla je policija. Kada su došli do momaka koji su se tukli, stavili su im lisice i poveli u policijsku stanicu.

Tek poslije dva sata priveden je prvo Aleksandro na saslušanje. Poslije njega saslušali su i komšiju. Dežurni policajac obavijestio je Toniju, da su komšiju i Aleksandra napali obijesni momci, onda kada su zaplesali sa curama iz njihovog društva.

U jutranjim satima Aleksandro i komšiju su pušteni iz policijske stanice.

Ispraćujući nas inspektor je kazao kako su kod nekih momaka, pronašli manju količinu droge i da će zbog toga biti predati istražnom sudiji.

Izlazeći iz stanice Aleksandro je dobacio:

„Interruttori illetterti!“

Inspektor je pitao što je rekao?

„Poželio vam je dobro jutro,“ odgovorio je Toni.

Petnaest dana Aleksandru majka je spremala ili

kupovala ona jela, koje je volio. Ja sam uživao u dugim šetnjama pored mora. Ne mnogo studena bonaca, hladila mi lice i prijala mi. Sve više sam obukovao garderobu koju sam nosio za vrijeme plovidbe. U danima kada svako pokušava da ostavi duvan ja sam imao veliku potrebu da ga opet konzumiram. Iz moje kolekcije lula uzeo sam krivu kratku sa ugrađenim filterom i bijelim usnikom od bež slonovače. U nekoj luci na Dalekom istoku kupio mi je Stipe i rekao da mirišljave cigarete zamijenim sa „Old Dublin“ duvanom. Radovao sam se tom poklonu. Čovjek sa raduje poklonima, bar ja, iako ti pokloni nijesu skupi. Od tada pokušavao sam da nekolika puta ostavim duvan, ali uvjek bih se njemu vraćao kada sam bio sam, kada najdu neki teški momenti u životu, kad hoću da ih zaboravim, da ih se ne šećam. Uzeo bih onda duvanesu – troprstom nježno sabijao rezani duvn do ispod vrha lule. Onda bih najčešće koristio upaljač sa uskim otvorom za vatru i polako palio duvan i uvlačio dim u sebe. Da. Zadržavao bih dim onoliko koliko je potrebno normlanom izdisaju vazduha i izbacio ih zajedno iz pluća.

Smirivao sam sebe i kada bih uzeo čistač i na kraju izbacivao ostatak pepela iz lule iz koje je popušen duvan. Nikada nijesam istu lulu nosio više nego jedan dan.

Selidbom na Primorje, iz ormara obavezno sam uzimao istu kapetansku kapu, što sam je kupio u Marselju, poslije izlaska iz bolnice i oblačio dolamicu teget boje. Nju sam zajedno sa kapom kupio i nijesam se od nje razdvajao dok sam plovio. Mekana dolamica malo iznad koljena od čoje sa metalnim dugmadima, prevučenim zlatom sa admiralitetnim sidrom, odavala mi je ozbiljnost i sputavala mlataranje mojih ruku, koje sam obilato koristio prevelikom gestikulacijom. Dolamica imala je posebnu draž za mene, jer kada je padala kiša

ili duvao vjetrar navlačio sam kapuljaču, koja je imala ukriveni džep za smještaj novčanika.

Jelena nije baš bila oduševljena mojom mornarskom uniformom, ali kad je jedno jutro viđela moje kišelo lice, više nije na tu temu negodovala.

Prve primorske komšije, iako nijesu znali moju biografiju zvali su me Barba, što mi je zapravo, impozovalo. Tako su me zvali i na pijaci, u pabovima đe sam svraćao. Meni je to bilo u redu, dočim Jelena nije bila oduševljena.

Jesen i zimi ne bih mijenjao gardarobu osim ako nijesmo išli na neku svečanost, kada bih Jeleni dozvoljavao da predloži šta će da obučem.

Finansijski kontrolor iz agencije za te usluge ponudio nam je sijaset dokaza o krađi novca sa dnevnih pazara, plaćanju fiktivnih računa, čak mjesечно troduplih i druge veoma vješto nabijene cijene artikala hrane, pića, preparata za higijenu, posteljina i opravki za tehničku robu u „Sidru“.

Pozvao sam kuma Marka, koji je već znao za što ga zovem. Sav snužden ušao je u kuću.

„Kume, stvarano sam te godinama kraq. Moja kapara koju sam ti dao neka ti je sa alalom, jer smo ja i moja žena odlučili da vratimo novce i vlasništvo nad hotelom.“

„Kako si mogao kuma da godinama kradeš? Zar nije u Crnoj Gori kum najača duhovna veza među ljudima, koja bi trebalo da spaja iskrenost, prije svega, poštovanje i vjera u Jovana Preteču,“ rekla je Jelena kojoj se u glasu ošećala gorčina, razočaranje i ljutnja.

„Imaš prevo da o nama kažeš sve najgore ali znaj da smo najprije računali da ćemo vratiti uzeti novac. Međutim, pare su svakim danom bile potrebne, prvo za školovanje đece, a onda za liječenje najstarijeg sina, koji se odao drogi i besposlici. Mjesecima je svoj teški

porok krio sve dok Marko nije primijetio neko čudno ponašanje. Priznao je da uzima drogu i u našoj kući. Od tada sve se okrenulo naopačke. Stariji sin je uvučao srednjeg u društvo, preprodavaoca droge. Malo poslije i on je počeo da uzima drogu. Pokušali smo sa liječenjima tako što smo plaćali ustanovi koja liječi taj užasan porok. Mjesec – dva bili bi bez konzumiranja droge, a onda se opet vraćali. Nijesmo im davali više novca, ali kada gledaš svoju đecu u teškom stanju, onda im kupuješ. Mi smo kume nesrečni roditelji. Sada znate razloge naše krađe. Evo donijeli smo, od suda ovjerenu izjavu da se odričemo vlasništva „Sidra.“ Takođe ne tražimo ni vraćanje kapare koje smo dali jer je to ustvari vaš novac. Sada znate ko smo i sa kakvim se zlom mi jakamo,” rekao je Marko, dajući Jeleni papir.

„Nijesmo znali! Toni uzmi papir i o svemu se dogovorite.“

„Marko, neću ti vraćati kaparu, koju si dao, jer kažeš to je moj novc od poslovanja „Sidra“. Uzeću papir i vratiti vlasništvom nad hotelom. Tebi neću uzeti jedini koru hljeba koju zarađuješ u „Sidru“, ne zbog sinova koji su te natjerali da kradeš već zbog tebe, kada krađu priznaješ. Ja neću da mijenjam kuma, već ćeš u prvu nedelju doći da krstiš našu Saru.“

Nije Marko mogao da me pogleda u oči, već se pozdravio i izašao iz kuće. Njegova žena je na rastanku rekla:

„Vi ste kume veliki čovjek. Nek vašu porodicu i vas Bog blagoslovi. Oprostite mu, jer ga znam dobro, ovo je za njega najveća doživotna kazna i stid.“

Prihvatio sam ispruženu ruku i rekao:

„O ovome nikada niko da zna. Sa naše strane biće tako.“

Barba se sljedećih dana družio sa Obuljom. Stari dripac ovoga puta više je čutao, no govorio. Pažljivo je slušao Barbinu životnu isповijest. Pet dana zare-

dom dolazio je u pab na obali mora, a zatim otišao bez pozdrava.

„Čudak, koji je pomalo ludak,” reče Barba vraćajući se sa sastanka na koji nije došao.

MORE I SUDBINA

Aleksandro se javio iz Verone i rekao preko interneta da gospođa Sesilija traži Tonija, ali nije napisala zašto. Sin je pitao oca ko je i zašto ga treži njemu nepoznata gospođa. Toni mu je odgovorio da je ona zapošljena u pomorskoj kompaniji u kojoj je on radio, i tog popodneva se javio Sesiliji, poslije kafe kojuje ispijao sa Jelenom.

Poslije uljudnog pozdrava i raspitivanja o zdravlju i porodici Sesilija je rekla kako je njen muž otkupio većinski dio u kompaniji, i da je zakupio dva kruzera, jer je odustao od transporta tereta.

„Prodao je svih pet brodova koji su bili prispjeli za velike remonte i novčana ulaganja. Nešto od prodaje a više od kredita zakupili smo dva velika putnička broda koje ja zovem kruzeri. Razlog što te zovem jeste volja mog muža, jer bi želio da budeš kapetan na jednom od njih. Prvi veći kruzer je brod za prevoz skoro 2300 putnika i ima 800 članova posade. Matična baza ostala je ista, ali ruta puta zavisi od turista koji poslije plaćanja određuju lokacije u koje bi pristajali. Uostalom, moj muž je sloboden u neđelju veče, i moli da porazgovarate o svemu, i da mu kažeš pristaješ li ili ne?“

Rekao sam da nijesam plovio, od kada sam uzeo lična dokumenta, i da sada uživam u odmoru i neradu, ali da će, poštujući prošla vremena, biti u neđelju kući.“

Jelene je čutala ali kada smo otišli na spavanje pitala me ko je ta žena Sesilija i da li sam imao nekada nešto sa njom. Veoma autoritativnim glasom je dodala da joj ženska initucija ukazuje na neku prošlu ljubavnu vezu.

Rekao sam istinu:

„Bio sam sa njom u Amsterdamu, mjesec dana, te da sam u njenom stanu spavao, hranio se i da smo zajedno izlazili.“

Jelena je čutala dva dana, izbjegavajući moje poglede a uveče se okretala na drugu stranu širokog kreveta.

Sebi sam prebacivao da joj nijesam trebao reći istinu. Mogao sam da slažem ali, čini mi se da među bračnim drugovima lažima su kratke noge.

Rekao sam da je Jelena jedina žena u mom životu, da je volim i da mi je porodica sve što želim da imam.

Četvrte noći Jelena se okrenula na moju stranu i rekla da plovim ako želim, te da će ona me čekati.

Sljedećeg dana kupovao sam namirnice za kuću i potrebnu opremu za Saru, i otišao da se odmorim u pabu, na samoj obali. Do mene je šedio čovjek, koga nijesam poznavao. Ustao je prišao mom stolu i stojeći ispričao da smo zajedno išli u Gimnaziju, on poslije, a ja prijepodne, te da je on otišao da studira istorijske nauke. Rekao je, da je u penziju otišao prije neku godinu ali da uživa obilazeći mjesta i ljudе sa kojima se družio. U mom gradu, nadao se da će me sresti, i rekao da se zove Simon.

Ponudio sam ga da sedne. Čini mi se da je to očekivao. Šeo je preko puta mene, naručio pivo iz veće krigle, i rekao da o meni zna da sam nakon završetka pomorskog fakulteta otišao da plovim. Iz viđenja poznavao je Jelenu i sve ono što joj se dešavalo, na proslavi mature. Pričao je o sebi, da je bio oženjen, ali da se nedavno razveo.

Đeca su odrasla, samostalna a njegov brak je odavno izgubio smisao zajedničkog života, pa su se dogovorili da stare dane provedu odvojeno kako ko

hoće. Stan je ostavio ženi a on je iznajmio garsonjeru u kojoj malo boravi.

Mislio sam koliko ovaj čovjek priča neprekidno, i to na prvom susretom sa mnom, koga nije video toliko godina. Ipak iz pristojnosti sam slušao pola njegove životne biografije, kada nas je prekinuo zvuk mog mobilnog. Jelena je zvala i čudila se što me dugo nema kući.

Dogovorili smo se da se u subotu opet nađemo na istom mjestu.

Jeleni sam rekao koga sam srio. Ona se šeća nje-
ga, jer kaže, da je bio u dužoj vezi sa njenom prvom
pratiljom, na maturskoj večeri, kada je izabrana za naj-
ljepšu maturatkinju.

U subotu Jelena i ja pošli smo u grad.

Šeli smo u isti pab u kome sam srio Simona. Do-
šao je na vrijeme, pitao se sa Jelenom i seo za sto. Je-
lena je ispila kafu i izvinila se. Taksijem se vratila kući.

Simon, nije pričao kao prošli put i pitao me da li
sada plovim. Kazao sam da ne ali da se dvoumim da
prihvatom ponudu koju mi je Sesilija saopštila.

„Znaš Simone da mi nedostaje plovidba. Danju
gledam more a noću ga sanjam. U velikoj sam dilemi
da li da odem na kruzer i napravim dva tri vijađa, pa se
opet vratim kod porodice. Ako jedanput zaploviš na
more, to ti uđe u krvi, svakom pozivu na novu plovid-
bu se raduješ.“

Sa opširnom pričom prestao sam u prvim časo-
vima večeri. Čini mi se, da nijesam iz moje životne i
radne biografije ništa važno preskočio. Vozeci se kući,
čudio sam se kako me je Simon slušao. Svaku moju ri-
ječ, luku u kojoj sam bio, važne datume u mom živo-
tu, prosti je gutao, ne prekidajući me u mojoj ubrz-
noj isповijesti.

„Ma baš me briga, ja ne krijem ništa. Često puta ovakvi razgovori dobro dođu. Ustvari, kao neko unutrašnje pražnjenje, koje se poslije kafanskog druženja zaborave.“

Uveče pitao sam Jelenu što da odgovorim Sesilijinom mužu, kada me bude sutra veče zvao.

Rekla je da prespavamo i ujutro da se dogovorimo.

„Zanš moj Barba, vidim da je u tebe ušla jedna posve nova nesigurnost, što tumačim da je posljedica velike želje da se ukrcaš na kruzer. Hoću da ti kažem da će meni bez tebe biti veoma teško. Ja jednostavno ne umijem da se organizujem, a još mala Sara traži svo vrijeme da sam sa njom. Znam da ako bih ti rekla da ne ideš, ti bi to prihvatio, ali duboko u sebi bi osećao kao da sam te kaznila, da sam sebična, da te sputavam. Eto vidiš, ja nemam srca ništa da ti kažem. Novaca imamo. Zajedno smo i mnogo nam je lijepo. Aleksandro je dobrog zdravlja a o drugom neću ti pričati. Na tebi je da odlučiš.“

Sesilinjem mužu rekao sam da pristajem, i poslije tri dana velike napetosti i kajanja zašto sam pristao – odletio sam sa Ćilipa za Amsterdam.

Većinski vlasnik pomorske kompanije „Roks“, dočekao me na vratima njegovog luksuznog apartmana. Malo sam se njega šećao, dok sam plovio, jer on je bio kapetan najvećeg teretnog broda.

„Jedanput, na kratko smo se sreli u kompaniji, kada sam podizao novac od osiguranja, poslije brodoloma u Mediteranu. Nadmeno se pozdravio sa uz opasku da sam postao medijska zvijezda. U sebi sam odpozdravio:

„Iди u pizdu materinu! Naduvenko.“

Pružio je ruku, ponudio fotelju za velikim okruglim stolom, na čijem čelu je bila njegova uzdignuta

kožna fotelja. Tipično za gazde na Zapadu. Njihove fotelje su bile na centralnim mjestima više od onih koje su poređane za okrugli ili pravougaoni sto. Pričali smo na engleskom.

„Drago mi je barba Toni što ste prihvatili moj poziv za novo zapošljavanje.“

„Čekajte još mi nijeste ponudu u detaljima objasnili?“

„Nema šta se tu objasniti. Moja žena vam je uopšteno rekla da se radi o mojoj najvećem kruzeru kapaciteta do dvije hiljade i dvjeta putinka i osamsto članova posade, koji sa kompanijom imaju dobro ugovorene odnose. Kruzer ima sve potrebne dozvole za prekoceanske ploviidbe, osiguran je kod renomirane osiguravajuće kuće. Dakle, sve je poznato. Osim vaše plate, koja nije za javnost. Ostalo nema ozmaku poslovne tajne. Međutim kolika je plata znaćete kada je budete primili. Garantujem Vam da je najveća u pomorskom saobraćaju Evrope.“

„Gospodine Roks, da li ću ja imati pomoćnika?“

„Barba Toni, kruzer je opremanjen najsavremenijom elektronsko-navigacionom opremom, tako da iskuljučuje angažovanost pomoćnog osoblje, kapetanu broda. Vi ste taj, koji nadgleda sve a u tome Vam do detalja pomažu podaci sa vašeg kompjutera, koji je povezan sa ručnim tabletom. Vi dakle, možete da budete u kabini, na palubi ili ispod nje u unutrašnjem dijelu broda. Možete da ste u kupatilu, ili bazenu, veze sa kompjuterom su uvijek obezbijeđene. Otkriću Vam tajnu, da ja imam svoje veze koje su umrežene sa Vašim vezama. Svaki Vaš komandni potez se emituje na mojoj vezi. Uvezani smo obojica. Ako smo završili poslovni dio razgovora ja bih Vas ponudio da, kako vi Crnogorci kažete – zalijemo našu saradnju.“

U njegov kabinet ušao je uniformisani kelner i na tacni donio dvije čaše viskija.

Nakon što smo popili pružio je ruku i rekao

“Barba, vas čeka vozač koji će vas odvesti do kruzera, na kome Vas čeka njegova posada broda. Čućemo se, svakako i viđati.”

U velikom holu kompanije čekala me Sesilija. Obučena u besprekornu plavu uniformu kompanije, izgledala je kao lijepa stjuardesa u avionu. Pozdravili smo se, pitali za zdravlje i porodicu, a zatim je prenijela molbu svog muža da sutra u 16 časova budem gost na ručku.

Veliki brod, kao grad, sa četiri sprata, dugačak 210 metara, širok 53 m. ima 950 kabina, 3 paluba, na kojima je smješteno 4 bazena, 2 restorana. Bio je usidren oko milju od obale kod luke Rotterdam. Poslugu čine 800 ljudi koji će ugostiti oko 2200. turista.

Do stepenica broda dovezen sam bijelim čamcem. Popeo sam se na brod! Dočekala me posada broda, obučena u plave uniforme, a prvi sa moje lijeve strane pošao mi je u susret kapo od posade. Na tečnom engleskom jeziku rekao je da su svi članovi posade tu, izuzev mašinskog osoblja koji su bili u smjeni.

Pozdravio sam se sa svima i rekao:

„Biću izuzetno strog ako se na brodu ne poštuje disciplina, i ako se veoma pažljivo i dobro ne obavljaju poslovi, za koje ste zaduženi. Red, rad i disciplinu mora svako da poštuje. I sami znate da će na brodu biti preko 2200 ljudi, naših gostiju i mi moramo da im prije svega obezbijedimo sigurnost, pa zatim udobnost, a to podrazumijeva kod vas uljudnost ne samo kada ste u svojim smjenama, nego u svo vrijeme kada ste van rada. Za organizaciju rada zaduženi su zapovijednici koji će svako jutro dolaziti na raport u moju kabinu.“

Obišao sam svaki dio broda. Naredio sam, da dok se ne isplovi, vodu iz dva velika bazena ispušte u more i kada budemo nekoliko milja udaljeni i da se upum-

pa nova morska voda. Na dva manja bazena, takođe da se u prvoj narednoj luci ispušti sva voda i upumpa voda za piće. Kapa od palube zadužio sam da nadgeleda nabavku hrane, pića, povrća i voća, da se postara oko nove zamjene ljekara i medicinskog osoblja, i da se potroši sva nafta u rezervoarima kako bi se kruzer nanovo tankovao u prvoj luci u koju pristanemo. Ako ima neko od uslužnog osoblja, koji ne govri engleski da se odmah zamijeni. Upozorio sam ih na druge potrebe, koje se podrazumijevaju da se obave za duže putovanje.“

Odmorio sam se u svojoj kabini na brodu. Oko 16. časova odvezao sam se do kopna i uputio na adresu kuće u koju me juče Sesilija pozvala na ručak.

Dočekao me na vratima bijele vile muškarac i žena. Žena je uzela moju kapu i izgubila se u nekoj prostoriji vile dočim muškarac me dopratio do velikih vrata prostranog salona u kome su šeđeli Sesilija i Roks.

Rukovali smo se i šeli za sto, na koji su već bili postavljeni kristalni tanjiri sa predjelom. Ručak je protekao u tišini, i jedva sam čekao da se oslobođim per-tjerane uzdržanosti. Ustvari čutali su domaćini, pa i ja. Završili smo i prešli u drugi salon i šeli u fotelje jedni nasprem drugog.

Roks je započeo razgovor sa informacijom da ćemo na brodu imati preko 2000 putnika, i da će naša plovidba biti na relaciji Southampton, New York, Miamimi, Australija, nazad Barselona. Uči ćemo u vode Mediterana kada će nam dati tačne destinacije koje ćemo posetiti.

Roks je kazao da će se na brod ukrcati još pet ljudi koji će se brinuti za bezbjednost broda i putnika.

Sesilija i ja malo smo pričali da bi oko 17,30 časova bio od njih ispraćen.

Bio sam posve samostalan čovjek, u čiju nadležnost mi je povjereno toliko ljudi i veoma skupi brod.

Isplovili smo dvadeset pet dana pred Novu godinu, odnosno dvadesetak dana pred Božić. Po pučini Atlanskog okeana veliki brod klizio je po mirnom moru i ako su talasi bili preko dva metra. Snažni motori gurali su kruzer sve bliže i bliže obalama Amerike. Sve je bilo podređeno gostima. Preko dana kupali su se u dva otvorena bazena, ili ko je htio u zatvorenim manjim bazenima. Bioskop je bio otvoren, ovisno od gostiju. Najviše su radili saloni za uljepšavanje, barovi i teretane. Uveče bilo je puno u pabovima na trećem spratu. Redovni poslovi u mene su unosili nervozu. Jutarnji sastanci sa starješinama broda su me ipak smirivali.

Prvi oficir broda, video sam, sve više se udaljavao od mene, što je bio jedan od razloga da nasamo poričamo.

„Barba Vi se sve više udaljavate od sebe, pa i od mene kao prvog oficira broda, ustvari Vašeg pomoćnika. Stalo mi je da znate da će ja svoj dio aktivnosti naravno, završavati redovno, a Vi kada budete htjeli tu sam, da razgovaramo.“

Upozorio sam ga da redovne aktivnosti dužan je da ispunjava i kazao da razgovor možemo nastaviti odmah.

„Ovaj veliki brod traži veću angažovanost i pažnju pa otuda sam zaokupiran praćenjem rada posade i putnika koji su na njemu. Ama baš nijedan drugi razlog, da budem uzdržan prema Vama - nemam.“

„Radujem se kada je tako. Imate li što protiv da trgnemo po jedan viski“

„Ne naprotiv.“

Džon, kako se zvao prvi oficir, ispričao je da je ranije, u drugoj kompaniji plovio na kruzeru ali je zbog

veće plate koju mu je obećao Roks prešao kod njega. Osim toga, rekao mi je da mu je čast što plovi sa pomorcem koji je preživio brodolom, jer ako mornar ne okuša velike pomorske nesreće, on nije ispekao zanat sa devet kora.

Ušli smo u polje nevremena, kada sam se povukao u kormilarsku kabinu. Radari su pokazivali da ćemo narednih dva, tri dana ploviti po nevremenu u kome talasi mogu biti preko pet metara. Poslao sam zahtjev da osoblje zaduženo za bezbjednost turista pušta neku zabavnu muziku ili prikazuje atraktive filmove te da se u noćnim satima organizuju žurke, a da barovi i cassino rade non-stop. Moje preporuke, reče mi Džon, su dobro došle. Kada smo napuštali polje nevremena, odahnuo sam i prepustio komandu prvom oficiru.

Iz Majamija krenuli smo za Australiju i opet smo plovili Atlantikom. Obilazeći Rrt Dobre nade, šetio sam se mojih ranijih impresija i razgovora sa Stipom. Radio vezom sam razgovarao sa Sesilijom, koja se javila na mužev telefon, i rekla da je Roks smješten u bolnicu jer je imao velikih srčanih problema. Rekla je da osoblju o tome ne pričam, a da ćemo biti u stalnom kontaktu.

Sa Jelenom sam svakodnevno razgovarao. Kući je došao Aleksandro i mnogo joj je lakše nego kada je sama sa bebom. Rekla mi je da moj glas, u razgovoru sa njom, liči kao da izdajem naređenje,

„Barba, ti si za mene odavno imaš autoritet muža a ne kapetana broda.“

„Izvini ljubavi moja, nijesam to primijetio.“

Petog dana Sesilija me obavijestila da joj je muž umro, i da se ništa u upravljanju kompanije neće promjeniti jer je ona sada na čelu kompanije. Pomorski agenti su je obavijestili da u Port Hedlandu ima iskrca-

vanje putnika, te da očekuje da će na njihova mjesta biti ukzano oko 100 putnika.

Božić i Novu godinu slavili smo u vodama Indijskog okeana. Posada je bila malo opuštena, sve dok nije počelo porađanje Amerikanke. Nije na brodu bilo ljekara – akušera, ali je uspostavljena veza sa klinikom u Port Hedlandu.

Mlađi brodski ljekar i medicinske sestre slijedili su uputstva i Amerikanka je dobila sina, a ja najmlađeg putnika na brodu.

Sesiliju sam molio da mi provjeri da li je Stipe zaposlen u njenoj kompaniji i ako nije da mi kaže če radi. Petog dana dobio sam odgovor da plovi na velikom tankera u drugoj pomorskoj kompaniji.

Gazdarici sam predložio da ga vrati u svoju kompaniju, i da ga postavi za prvog oficira broda. Pitala me zašto sam se vezao za njega jer je u posljednje vrijeme, često bio pijan i da ga je zbog toga Roks otpustio, ali ako insitiram ona me ovlašćuje da ga pozovem i ponudim angažman na kruzeru.

„Alo Crnogorac ti si me ostavio pa sada čujem da me želiš natrag. Koji ti je vrag, ma pusti to, ja plovim na jednoj grdosiji i plaća nije loša,“ rekao je Stipe u razgovoru kada sam mu ponudio mjesto prvog oficira broda.

„Ako se odlučiš, ukrcaćeš se za desetak dana u Barseloni, jer tu imam kratki odmor.“

„Pa ti ćeš mi i dalje naređivat. Jebem ti zakon, kada ga ti pretstavljaš...“

Veza se prekinula, ali znam da će mi taj pijanac sigurno biti zamjenik. Vrijeme sam provodio u kabinu, sređujući papire i strahujući od dalje plovidbe. Na mjesto kapetana, došao sam sa drugog broda, nepoznajući redovani ritam rada putničkog broda. Nijesam se plašio posade broda koju sam nadgledao u aktiv-

nostima, već putnika koji su na njemu. Ta košnica ljudi, raznovrsnih po staleškom statusu, običajima, navikama, od kojih zasigurno nekoliko stotina njih konzumira alkohol ili drogu, i pri tome gubi ili dobioja velike sume novca u kazinu, pa do ljubavnih svađa među parovima ili supružnicima, do pitanja njihove zdrastvene zaštite, nije mi davala mira.

Ulazeći u vode Antlantika, radovao sam se skorom dolasku u Barselonu, đe će me čekati Stipe. Prvi oficir Džon ušao je u komandnu kabinu i bez pozdrava, saopštio da sa Stipom ne može raditi, i da je od Sesilije dobio dozvolu da se sa broda iskrca u Barseloni. Bilo mi je po volji samo me mučila misao odakle je on znao da ja angažujem Stipa na njegovo mjesto.

Većina turista i posade iskrcale su se u Barseloni. Ostao sam na brodu u nadi da će se Stipe ukrcati.

Džon je umjesto pozdrava, mahnuo rukom i sašao sa broda. Vjerovatno uvrijeđen, mada je mogao osetiti da naši odnosi nijesu biti korektni, a još manje uvažavajući.

Kada je posljednji turista sišao na obalu, polako peo se ka meni Stipe.

„Barba! Evo mene i znaj da si mi nedostajao.“

Dva stara pomorca–druga držali su se u zagljaju više nego što se to uobičajno čini.

„Nećemo zagrljeni ići do prvoga bifea na brodu, jer nijesmo guzojebi a i ne volim da me gleda posada da smo pajtosi,“ reče Stipe razgledajući brod koji je mirovao na obali.

Bio sam posve miran i siguran u sebe.

Četiri puta dva iskusna pomorca prešli su Ekvador za dvije godine plovidbe. Toni je Stipu pričao sve o svojima o sebi a Stipe, čini se još toliko.

Dva čovjeka i jedan veliki brod na svjetskim okeanima i morima, kovali su iskrenost u iskrenom druže-

nju i slobodnom razgovoru. Kada je riječ o navigaciji, održavanju makina, kormilarenju, angažovanosti posade Stipe bi čutao dok je Toni govorio.

„Što ne kontriraš, ako znaš bolje o tome?“

„Imam i ja svoje adute, ali nisam lud da ti ih otkrijem. Ko zna postao bih ti konkurent, onda bi me išćera ka Džona,“ uzvratio bi Stipe.

Međutim, kad bi pričali o životu i čovjeku u njemu, običajima, ženama, skrivenim ošećanjima, pijančenju, u tome Toni nije mogao doći do riječi. Dugo je slušao druga, a kada bi mu sve to dosadilo, jer je neke priče ponavljaо, ali tako što je u novoj priči dodavao, Barba bi ga prekinuo riječima,

„Ne laži pizda ti materina...“ i otišao svojim poslom.

„Ovome ni lipa priča ne odgovara..“

U danima kada je okean podnošljivo miran, šeđeli bi na ležaljkama na zadnjem dijelu broda. Gledali bi okean do tamo daleko đe se nebo utapa u njega i obojica bi venuli za porodicom, ljudima koje vole, običnim, u stvari malim stvarima.

Toni je najčešće mislio na Saru koja je već počinjala treću godinu života, na Aleksandra koji je u završnoj godini studija i svoju Jelenu. Jelenu sa kojom ga je sudbina povezala u zrelim godinama, koja mu je dala na volju ako hoće da plovi – neka plovi. Jelenu koja zasigurno njegovo otsustvo doživljjava kao sopstvenu kaznu. Onda kada bi željela da su zajedno on je od porodice godinama odvojen...

Stipe upadom prekinu Tonijeve misli pitanjem.

„Barba nemoj se uvriditi, ali objasni mi zašto se ljudi na Balkanu ne slažu, kao ja i ti, zašto te jebene sukobe ne zakopaju ili se poubijaju?“

„Balkan ti je razmeđa dva svijeta, jedan đe ja na tom prostoru pripadam je Istok u kome nemilice

živim. Tvoj životni prostor je Zapad. Mi se nemilicom sukobljavamo oko vjere, pravoslavaca i katolika, i ako obije konfesije vjeruju u jednog Boga i svece. U vješto izmišljenim manipulacijama leži moć svještenstva da najintimnijim ljudskim osećanjima razdvajaju i nerijetko sukobljavaju i ako se obije Crkve kunu i vjeruju u jednog Svevišnjeg. Kad sam kao mali pitao oca da mi kaže razliku dvije Crkve u jednome hrišćanstvu otac, otprilike je rakao da nisu one velike i naveo da se vi krstite sa četiri prsta a mi sa tri, da ste vi uzeli različite dane proslava za Božić i druge praznike ali da nam je datum Nove gorine isti. Moja Crkva je nacionalna jer skoro svaka država ima svoju Crkvu, koja je najčešće pod uticajem vlasti. E, iz tih malih različitosti ideolozi i jedan dio svještenstva obije Crkve ističu razlike koje najčešće raspiruju raznorazni ljudi. Sve te nazovi, razlike naglašava: obrazovanje, nauka, kultura i jezik. Velike sile uvijek hoće Balkan. Tako recimo Rusi ili Srbi, svejedno, hoće izlazak na more. Zapad im ne da jer je, manje više, bio njihove interesne svere...To je visoka geo-politika na koju mi obični smrtnici ne možemo da utičemo."

„Jebi ga Barba, mi u toj, kako reče, visokoj politici nikada nijesmo napali vas a vi ste dva puta htjeli da nas uništite!”

Ćutao sam jer je bio u pravu.

„Tako je, mala zemlja uvijek u sveri tuđeg interesa. Prvi put Sveti Petar Cetinjski proćerao je vojsku velikog Napoleona i borio se se na vašoj teritoriji. U toj bitci neko je i od vaših nevin nastradao. Drugi put mi smo samo argatovali za tuđu rabotu. Palili smo, krali, ubijali i zaista zlo činili, po Konavlima i drgdje. Nema za to opravdanja. Sada smo trpeće komšije, i nadam se, da će doći vrijeme da budemo dobri sušedi. Pa jesu li Njemci ratovali sa mnogim narodima u Evropi u Dru-

gom svjetskom ratu, a danas su zajedno u Evropskoj zajednici. Interes je racionalno vođenje politike. Ta maksima se dokazala kroz istoriju bezbroj puta."

„Komplikacija ti je to i velika zajebancija. Valja oprostiti ali ne zaboraviti. No, ajmo po jednu lulu duhana. Evo, uzmi malo ovog mog imotskog a zajebi taj tvoj smrdeljavi!"

„Jes ili Barba razmišlja o silaženju sa broda?"

„Da Stipe uskoro ću bačiti sidro u mom mjestu, na moru. Zato sam te tražio da mi budeš zamjenik, da nastaviš sa ovom rabotom, koja nam uzima živote, koja nas odvaja od najmilijih, koja nas je ogrubljela, otuđila, udaljila, omađijala a koja nam je opet suđena, poneki put i draga. Jeste izazov za mornare to nepredvidljivo more i okeani, ali oni drže nas u zagrljaju u kome ima najmanje radosti i sreće. Moji su vazda išli po bijelom svijetu za nekom zaradom, za male pare, od kojih će se okućiti, imati neku crkavicu za crne dane, pa nijesu bilići že će poći da raboutaju. Malo ima mjesta u svijetu že nijesu Crnogorci išli u pečalbu i otuda se vraćali sa malo novca, i dosta godina. Valjda ljudi ošete kada im se bliži kraj, kada je dosta, kada prelome, hoće li tamo daleko ostati ili da se vratre i žive godinu, dvije a onda skončaju u nekoj novoozidanjo kući i udobnijoj postelji. U međuvremenu izgubi se mladost i muškost, a kad sve to prođe želja za povratak nadjača motiv za pare i skromno bogatstvo i ljudi se vraćaju, rekoh ti, stari ili srednjih godina, oronuli. Tada nikome ne trebaju. Ono malo crkavice što su šparali brzo se potroši i ti ljudi, kad pare minu, a život je pri kraju, postanu teret familije. Ja nijesam bio siromašan, ali sam bio inadžija i volio sam da zaradim kao moj brat Stefan, što je u Americi zaradio, pa ga je to odvelo u razočaranje i ranu smrt. Imao sam ja dovoljno para od zajedničkog biznisa u Crnoj Gori i od osiguranja i plata. Žena je imala skro-

man imetak. Sin je pred završetak studija, a kćer zama-lo u četvrtoj godini života. U mene se prije plovidbe usadio neki nemir i izazov da nastavim plovidbu u ko-joj sam voljom Nebesa spasao živu glavu. Htio sam da se dokažem. A kome, nemoj me pitati, jer ti ne znam odgovor. Danima me vuklo more, brod, posada. Moja Jelena je vđela da sa tim mučim sebe i digla ruke od mene. Otišao sam i sada hoću da se vratim ali će iskre-no da ti kažem, vraćam se pogнуте glave svjestan da sam izgubio godine koje sam darovao moru, gazdama i brodu obigravajući oko svijeta i namičući im bogat-stvo od koga lagodno žive. Kaži mi Stipe kako će sve izgubljeno nadoknaditi, hoće li me žena vesela doče-kati ili će u sebi imati nepovjerenje u mene. Sa pravom jer mi je na volju ostavila da ja donesem odluku, more ili ona. Izabrao sam more. Hoće li me Aleksandro razu-mjeti, mala Sara oprostiti, koju nijesam gladao dok je rasla, igrala se i tako redom. Hoću ti reći, ali molim te ne pričaj u kompaniji kada dođemo u luku Rotterdam ja se skidam. Otići će kod Sesilije i vjeruj mi imam kod nje toliko autoriteta da joj rečem, da boljeg kapeta-na za ovo pomorsko čudovište od tebe neće naći. U zdravlje prijatelju. Potegni viski ovo rajske piće...“

„Jebote! Barba, umalo me zaplaka. U zdravlje!“

Kiša je lila kada se barba Toni skinuo sa broda. Nije imao hrabrosti da se sa Stipom pozdravi već mu je ostavio oproštajno pismo na komandnom stolu. Ništa posebno nije napisao izuzev kraja.

„Stipe moj! Imao sam brata Stefana koga sam volio kao što brat može voljeti brata. On mi je bio uzor, izazov, putokaz, ali kad sam porastao i iz đetinjstva prešao u momačko vrijeme nije ga bilo. Bog mi je po-mogao da ga nađem kasnije a kaznio me je kad ga je pozvao sebi. Ti si banuo u moj život nenadno, na bro-dru na manitom okeanu, kome smo darivali najbolje i

najljepše godine naših života. Sada se rastajemo, ali ako si voljan, nazovi me poneki put. Bog!"

Idući prema kompaniji Barba je u kontejner istre-sao mornarsku torbu, izuzev lule i kape, i nju zamota-nu uzeo. Svartio je u salon za uljepšavanje i zatražio od berbera da mu skrati narasl, većinom sijedu bradu. Izašao je na ulicu i tražio prodajni salon muške garda-robe. Obukao italijansko „Gucci“ odijelo, nebo plavu košulju, zatamnjeno ugušenu kravatu, ali nije gledao da ostalo bude markirano. Kada je naišao taksi sio je i odvezao se do kompanije i otišao u Sesilijin kabinet. Gazdarica je pomjerila sjednicu Upravnog odbora za poslije podne i iznenađeno zapitala:

„Barba, veoma se radujem što si došao, ali ne znam razlog za tvoj nenadni dolazak?“

„Gospo, našao sam sebi zamjenu, zato sam tražio Stipa da ga primite i molim Vas u ime starog prijatelj-stva i ljubavi, nemojte me zadržavati već čemo se pozdraviti i ako bude suđeno još čemo se viđeti.“

Znala je Sesilija da ne trba insistirati da ostane u kompaniju. Pitala ga je da li će joj pokloniti samo jed-nu noć kako je rekla.

„U ime stare ljubavi.“

Barba je poljubio u ruku i tiho izašao u hol uprav-ne zgrade, a zatim, na ulicu.

Otputovao je za Crnu Goru.

RASTANAK

Vozeći se taksijem od Ćilipa prema Debelom briježu Barba je jedva čekao da vidi vrh Štirovnika i monumentalni mauzolej u kome počiva veliki pjesnik i Vladika Crnogorski Rade Tomov. Lovćen je bio i ostao istorijska biljega i zakletva svih koji su se u Crnu Goru, sa mora ili kopna, vraćali ili odlazili. Oni koji su odlazili upijali bi ga u šećanje, dugotrajnim gledanjem i bili bi tužni kada bi se gubio iz vida. Oni koji su dolazili u Crnu Goru bili bi srećni što ga vide. Barba se šetio riječi velikog pjesnika i mislioca Petra II Petrovića Njegoša, kada se poslednji put iz svijeta, vraćao u Crnu Goru. Kada je Lovćen ugledao teško bolestan rekao : „više sa nećemo razdvajati.“

„Bolni Rade je tugovao za planinom u koju se Crnogorci krunu ali se i radovao susretu sa Svevišnjim koji Crnoj Gori darivao iskonsku ljepotu a Radu Tomovu pamet, vladičansko dostojanstvo i oškrinuo svoje dvorište, đe je sio na kam mudrosti. Drugovao je Rade sa Lovćenom i u mladosti. Neđe je neko zapisao, da se često sa njegovih litica i sunovrata, molio Bogu za spas svoje Crne Gore, ali i izrazio zavjetnu želju, da ga sahrane na njegovm vrhu, kako bi bio bliži: Nebu, gromovima i tišini.“

Izlazeći iz taksija ispred svoje primorske kuće, viđio ga je Aleksandro i sa Sarom bacio mu se u zagrljav. Nije mogao da vjeruje da se Barba vratio doma. Sara nije baš bila ljubazna prema čovjeku koji je stezao u naručju, a još manje mu je uzvraćala poljupce u sijedu gustu bradu. Čak se otimala očevom izlivu nježnosti. Ušli su u kuću.

Začuđen, što nema Jelene pitao je Barba
„Đe je vaša majka.“

Aleksandro je odlagao odgovore, pitajući oca
kako je putovao.

„Molim te, kaži mi, đe je Jelena?“

„Mama je umrla prije desetak dana i sahranjena
je u selu u grobu naše porodice!“

Sio je Toni na stoliku za sto, unevijereno gleda-
jući sina i nevjerujući riječima koje je čuo. Blijed u licu,
drhtave ruke i crvene glave pao je na sto.

Aleksandro je potrčao za vodu i posuo je iz boka-
la po licu. Dozivao je oca koji nije davao znake života.
Potrčao je za mobilni telefon i pozvao Hitnu pomoć.
Nije se dugo čekalo dok su došli ljekar i sestra.

Postavili su ga na debeli tepih. Sestra je uključi-
la kiseonik. Borba za spas čovjeka koji je doživi slom
ogranizma, počela je. Borba, da ga otrgnu od nove
smrti trajala je sve dok nijesu uključili aparat koji uda-
rima struje animira srčani rad. I kada su ljekar i sestra
mislili da su izgubili jedan život, osetili su tihe odkuca-
je staračkog srca. Dugo se čekalo dok Toni nije otvorio
svoje plave oči, ispod debelih obrva i trepavica.

Ljekar je tiho rekao,

„Dobro došli nazad,“ a zatim, polako ga položili
na široku ugaonu garnituru.

Aleksandro je nekoliko sati nepomično stajao
izviše oca i gledao to blijedo ispijeno lice. Uzeo je veli-
ke makaze, razrezao sako, zatim košulju, kratku majicu
i okrećući ga na bok počeo da mu navlači pidžamu.
Sara je gledala nemoćnog oca kako ga brat oblači.
Ekipa iz Hitne pomoći došla je u noćnim satima i još
jedanput ga pregledali.

Rekli su Aleksandru da ih obavijsti o očevom
zdravlju u jutarnjim časovima. Barbi je bilo bolje uju-
tru. Ustao je i sio na fotelju do prozora kojeg je Alek-

sandro otvorio. Svježi vazduh, terapija i noćni odmor pomogli su Toniju da se bolje oćeća.

Aleksandro je rekao da je mati zabranila da javlja o njenoj bolijesti. Ustvari, ona je krila dijagnozu raka na grliću materice koji se kasnije proširio. Bilo je kasno za hirurški zahvat. Ljekari su joj rekli da joj je preostalo malo života, ali ona je do posljednjih petnaest dana ustajala. Kada je ošjetila da mora mirovati pozvala je iz Italije Aleksandra kući.

Devet njenih posljednjih dana života proveo je pored njene postelje. Znala je da se bliži kraj, i nije htjela u bolnicu.

„Molio sam je i plakao da ti javim o njenoj bolijesti.

Rekla je da te je cijeli život čekala, i da je teško nekoga koga voliš - čekati.

Napisala je pismo i rekla da ti ga dam poslije nekolika dana od njene smrti. Izričito je tražila da je sahranim sam u porodičnoj grobnici sa pogrebnicima.“

Barba je žalio voljenu ženu, ali i nametao sebi neoprostivu krivicu, zašto se ranije nije iskrcao, i zašto je uopšte otišao da plovi. Nije želio da izlazi iz kuće, niti je htio da otvori pismo koje mu je Jelena ostavila.

Aleksandro je kupovao hranu i ostale potrebštine i angažovao kućnu pomoćnicu koja je kuvala, čistila i išla u trgovinu.

Kako su dani prolazili Sara je sve više prilazila njegovom krevetu, ponekad kada bi ležao, ispružila bi ručicu da bi ga po glavi pomilovala ali bi u posljednjem trenutku odustala.

Toni je jednog poslijepodneva pozvao, i privukao sebi. Nije se branila, naprotiv svoje tijelo je približila ocu, i milovala naraslju sijedu bradu.

Bolni gubitak Jelene tražio je drugačiji način života porodice. Aleksandro je trebao da završi fakultet

u Rimu, a maloj Sari valjao je obezbijediti društvo u kome bi se počela igrati. Razgovarao je sa sinom, pred njegov put za Italiju. Aleksandro mu je rekao, da sada sam razmisli, đe će da upiše Saru u zabavište, i što je veoma važno, đe će on da živi.

Toni je kazao da će sada neko vrijeme živjeti na Primorju, ali kada bude Aleksandro na ljetu došao dogovoriće se. Šutra dan, sin je odletio za Rim. Toni je upisao Saru u dječje zabavište i jedina briga mu je bila da je on spremna za zabavište, i da je vozi odnosno dovozi kući. Sara nije htjela da proslavlja četvrti rođendan ali otac je organizovao dječje druženje u gradskoj igraonici sa njenim vršnjacima. Svakodnevno se čujao sa Helenom i Savom u Americi.

Vrijeme liječi rane, kaže narod a Barba nikao da se osloboди samokažnjavanja i redovno neuzimanja hrane, zapuštenosti u oblačenju, i odlaganju čitanja Jeleninog oproštajnog pisma.

Jedne subote uveče riješio je da pročita posljednju poruku svoje žene.

„Dragi mužu“ pisala je Jelena. „Ono malo zajedničkog života bile su moje najljepše godine. Imala sam te uz sebe i uživali smo jedno u drugom. Iz te ljubavi dobili smo Saru a iz naše mladalačke zaljubljenosti radio sa Aleksandrom. Dvoje đece su naš ponos, radost, roditeljska obaveza i molim te, da se o njima brineš, da ih ne ostavljaš same.“

Suze koje su same kapale niz obraz Tonija, zamaglile su naočari. Ustao je i nastavio plač u kuhinji. Tek kada se smirio nastavio je čitanje,

„Znaj na ovoj zemlji nosimo svoje probleme, želje, snove, nade, radosti i tugu-sobom. Sve to nosиш sa sobom, bilo đe da živiš. Uzalud lutaš i mijenješ mjesto boravka. To je znadni kazna, koju moraš da platiš za ishitrenost. Ja sam to shvatila kada sam kao mla-

da gimnazijalka sa trbuhom do zuba utekla u Italiju. Greška, velika moja, jer Aleksandro je otisao sa mnom dobio drugog, nazovi oca, umjesto tebe, koga sam istinski voljela ali brzopletno ostavila. Samo žene znaju kakva je to patnja kada izgube voljenog a moraju početi život sa drugim. Ljubav muškarca i žene nije u jednokratnom sladostrašću koja je trenutna potreba čovjeka i žene, već u međusobnoj ljubavi koje ne proizilazi iz moranja ili koristi, već iz osećaja srca.“

„Dragi moj Barba, nijesam dala našem sinu da ti javi za moju boljest i predoćećaj kojeg sam imala, da mi se bliži zemaljski kraj. Mislila sam na tebe, i željela više od svega, da zadovoljiš sebe, da napreduješ u karrieri, uživaš u životu, ploviš, jer ti je more druga ljubav, kojoj ne možeš odoljeti.“

Znala je Jelena za tu Tonijevu vezanost za more, mornare i brodove, i dok je studirao. Stalno joj je govorio kako bi volio da ponovo plovi, ali Jelena je to potiskivala, i nastojala da mu sva pripada, da mu ugada, čak i onda kada nije htjela. Tada kada je našao svoju ljubav, nekolike godine htio je da pokloni želji koja ga je vukla, na more, na plovidbu, razmišljao je Toni čitajući pismo svoje žene.

„Možda je nama ženama Bog ostavio da čekamo, nadamo se, borimo, čuvamo đecu kuću i rodbinu... Odlazim i ako sam voljela da te dočekam. Po sopstvenoj želji tražila sam da vječno počivam u grobu tvojih najbližih, jer tu pripadam. Od tebe tražim da kuću na selo ne prodaješ, a drugo radi kako želiš. Dragi moj Toni ovo je naš privremeni rastanak. Svi se na kraju vjerujem u to, okupljamo, u nekom drugom, nadam se boljem životu. Ne tuguj mužu moj. Buduće godine svoga života daruj našoj đeci. Voli te tvoja Jelena.“

Dan tuge, plakanja a više kajanja pokušao je Barba da nađe u dugoj šetnji pored mora. Znao je da fi-

zički zamor, smiruje mu napetost. U mrklu noć vratio se kući.

„Tata, molim te skrati bradu,“ rakao mu je Aleksandro.

Kada je ostavio Saru u zabavište otišao je kod berbera, podšišao se, skratio bradu i poslije dugo vremena otišao u obližnji pab da sačeka kćerku iz zabavišta, ispije espresso. Želio je alkohol ali je u zadnjem momentu odustao. Vraćanje u normalan život shvatio je kao obaveznu da sebi pokloni više pažnje. Nije želio da mijenja garderobu, osobiti kada je zima. Dolama, džemper, plava košulja, crne somotice, dugi plavi šal i kapa. Prošla je zima.

„Aleksandro je javio da je diplomirao i rekao da će početkom maja doći u Crnu Goru, te da bi volio da raspust proveđe na selu. Radovao se Toni, ali više od njega Sara, djevojčica veoma pametna.

Tražila je od oca da joj pomogne ujutro kod oblačenja a kada se vraćala to je sama činila, odbijajući pomoći kućne pomoćnice. Ocu je rekla da slučajno ne razmišlja da joj skraćuje kosu koja je bila izrasla do sredine prsiju. Vezala bi bijele labave lastike na sredinu kose koju joj je češljala bebisisterka, i obavezno preko čela nosila plavu traku, odpozadi zavezana.

„Nije pominjala mamu, i ja sam se trudio da ne izgovaram ime. Tražila mi je da je upišem na kurs engleskog jezika, tako se još više vezala za mene, vozeći je prije i poslije podne u grad.“

Nekolika puta Barba se družio sa poznanikom Obuljom, i uvjek je to druženje bilo, tako što je pričao dogodovštine sa plovidbe ili svog običnog života. Mislio je kako vrijeme brzo prolazi, godine se nižu a boljest se najavljuje prvo u kostobolji, a zatim sve ozbiljije upozorenje sa srcem.

„Vrijeme i ja u njemu, zaokuplja me u ovim jednoličnim danima moga života. U niz godina sabio sam vrijeme, ali oni događaji, koji su obilježili moj život, ostali su urezani u njemu, zapamćeni u datumu događaja i oni ostaju u lijepom ili ružnom šećaju. Iz te mehaničke aktivnosti brojenja minuta, sati, dana, mjeseci i godina izdvajaš samo ono vrijeme u kome si bio srećan, tužan, bolestan... Ono međutim, skoro kao da nijesi živio u njemu. Svakodnevne aktivnosti u vremenu za mene su mukotrp života, i ne pamtim ih“ govorio bi Obulj, prilikom sve češćeg druženja sa Barbom. „Svako vrijeme izdvaja svoje ljude, koji ga obilježe,“ reče Barba.

Otputovao je na selo.

Kuća, dugo ne otvorena bez života u noj, djelovala je hladno. U njenim prostorijama jedino su pauci pleli svoje mreže, vлага sve više osvajala suve zidove a namještaj i bijela tehnika poprimila neku neodređenu boju, i vapila je za čvrstom ženskom rukom koja će je opet vratiti u sjaj boja kojima je premazana.

Prozore i ulazna vrata ostavio je otvorene i otisao pred crkvu na grob svojih najmilijih. Likovi predaka, roditelja, brata a najviše njegove Jelene, smjenjivali su se kao na filmu. Stojao je. Noge su ga sve više boljele i sio je na klupu, zureći u debelu, od voska svijeću ispod velikog spomenika. Nizali se se događaji, koji nijesu imali baš tačnu hronologiju podšećanja već stihijsko nadiranje. Ipak, blijedelo je ono vrijeme vezano za likove Stefna, Đordđija. Ali lik majke i Jelene nije. Naprotiv kao da ih uživo gleda.

„Bože, ja sam ustvari lebdio u nekom hodniku vremena u kome je Jelena bila i na njegovom početku i kraju. Gledao sam je, čini mi se, u mladosti, kada je kiptala od razdraganosti i kada se ta njena mladalačka ozarenost prelijevala u međusobnu bliskost, da bi za-

tim, njeno lijepo lice tamnilo, udaljavalo se od mene i na kraju pretvorilo se u jednu blijesku prazninu u kojoj nije bilo više njenog lica. Teška i tužna je nemoć kada ne možeš u tim trenucima da izbacиш količinu emocija koje su tu neće biizu izlaska iz mog tijela. Ta tužna samoga u šećanju na nju izopštila me iz ošećanja mjestu, vremena i mog tijela. Možda je to njena kazna kojom je htjela da tako živim, za moj odlazak na posljednju plovidbu, koju mi nije branila ali ni oobravala. Takvo ošećanje imao sam u Marselju u bazilici Svetе Bogorodice, kada sam joj se zahvaljivao za novi život što mi je podarila. Činilo mi se da me samo ona gleda da je tu, blizu mene i da čuti, gleda me, nikako da me zagrli, izgrdi, da viče da...“

„Barba, noć se bliži. Idemo kod mene,“ prekinuo je moje misli sin babe Joke, koji je došao da posljedne dane živote provede u selu u kući svojih roditelja.

Pričao sam priču njegove majke. Stekao sam utisak da me nije slušao, pozdravio se i otišao kući. Noć sam ustvari proveo čisteći one prostorije u kojima će mo boraviti. Ujutro otišao sam na Primorje i zajedno sa Sarom vratio se na selo. Dane smo provodili u spremaju kuće, čišćenju dvorišta i drugo. Peti dan otišli smo u grad da kupujemo hranu i druge potrebštine.

Početkom jeseni došao je i Aleksandro.

„Tata, ovde smo opet na okupu. Jedino je mati otišla kod naših predaka. Govorio si da šljeme koje si skinuo sa stare kuće i koje je uzidano na ulazu novo podignute će nas sve okupljati. Istina je, da bilo đe mi bili, uvijek ćemo se vraćati na početak.“

„Žnaš sine, rodnu grudu nosiš sa sobom svuda ili je tamo neđe daleko sanjaš. Ako je sanjaš, onda je želiš i ta želja te progoni da joj se vratiš. Ako se njoj ne vratiš ostaje ti da za njom patiš. Ta patnja je najveće ljudska kazna. Takvu želju za rodnom grudom ja sam

ošećao uvijek kada sam daleko od nje. Sada smo ti, ja i Sara na našem ognjištu. U Crnoj Gori koja se vjekova lomila između Istoka i Zapada, sada je izabrala društvo slobodnih država i ljudi. U njoj želim da završim moje zemaljsko putovanje i za uvijek ostanem.“

„Tata, daj jednom, nasmij se,“ molila je Tonija kćer Sara.

Duboko u noći, nedaleko od staroga šljemena kuće, pričali su: čaća i njegova đeca.

Recenzija

Ljubomir Ljubo Mudreša, novinar i publicista, čitaocima se predstavlja novom knjigom romanom „Barba“. Sam naslov knjige svojim značenjem nago-vještava, zanimljivo štivo, koje izaziva čitalačku rado-znalost. Pisac je zaista nudi. Znalački gradeći priču oko glavnog junaka koji ploveći kroz životne izazove po-kušava naći izlaz iz životnog bespuća, kao stari trošni brod, koji se bori sa izazovima ogromnih morskih talasa, koji ga povlače ka dnu. Tako se i život glavnog junaka ovog romana usmjerava na dno životne zbilje.

Gradeći fabulu oko Tonija glavnog junaka i gu-bitnika, proniće u njegov psihološki karakter i iz priče u priču, nadograđujući jednu na drugu zaokružuje pri-povjedačku cjelinu. Opisuje ne samo njegov karakter, nego i njegovo okruženje. Pisac ulazi u crnogorsku stvarnost i događaje vezane za sudbinsko obitavanje na ovim prostorima u prošlom vijeku crnogorskih istorijskih dešavanja i sudbonosnih istorijskih raskola i podjela koje su obilježile čitav vijek crnogorskog biv-stovanja. Kako se glavni junak uzdiže i pada tako se i stvarnost oko njega okomito spušta i obračunava sa njegovim svjetonadzorom.

Ipak tu je pab, „Sunce“, kome je pisac dao znaće-nje u samom nazivu, koji u kritičnim momentima po-kušava obasjati njegov životni put i vratiti ga realnost života. Svaka od priča u romanu čini priču na sebe, ali povezujući jedna drugu čine literarnu cjelinu gdje pripovjedački hod otvara, jedno po jedno poglavlje čineći ih jedinstvenim. Radnju pisac izmiješta i izvan crnogorskog prostora. To radi znalački pokušavajući da rasvijetli spoljašnji uticaj na glavnog junaka i ostale likove, koji utićući na njegovu sudbinu istovremeno

utiči i na pojedinosti društvenih i ličnih procesa crnogorske stvarnosti. A stvarnost je samo jedna. Ona je postojeća i ne može se izbjegći. Ona je tu. Sa njom se mora suočiti i glavni junak, bez obzira na životno iskustvo, patnje i nedaće.

Dubinu crnogorskih istorijskih rasjeda Ljubo je motivski otkrio u segmentima fabule. Zaista ti rasjedi su teški i neoprostivi. Njih je nametuo hod vremena, ali i pojedine ličnosti i likovi nedorasli tom vremenu. Da li likovi i čovjek formiraju vrijeme ili vrijeme oblikuje čovjeka, pita se glavni junak, pokušavajući da nadraste sudbinsku životnu predodređenost. Priča teče znalačkim, pripovjedačkim kazivanjem uvodeći aktere u životnu i društvenu stvarnost.

Kroz pišeće kazivanje defiluje mnošto zanimljivih likova a svaki od njih ima svoju životnu priču i svoj pogled na život i svijet. Oni istovremeno imaju i svoje zajedničke dodire koje im nameće društveno i životno ukruženje. Pokušavaju ukazati na mane i nedostatke okruženja i iskoraciti iz tog vrtloga koji ih vraća u život iz koga ponekad nema izlaska. Naravno, tu je za vičaj, sudbinsko mjesto rođenja, đe se pod zalascima životnog sunca traži smiraj bolnog razmišljanja o pređenom, o prošlosti, o društvenoj zbilji, usamljenosti i besciljnim putešestvijima po životnim stazama.

Gradeći zanimljivu priču pisac je utkao osobnost, ne samo pojedinca, nego i mnoštvo karaktera koji oslikavaju jedno vrijeme i ulogu pojedinca u njemu. Celine romana su rađene motivski, ciljano, pripovjedački jasno i svaka za sebe ima poduku, istovremeno i poruku, oni životnu iskustvenu. Gradeći zaplet, narator ga istovremeno pokušava i riješiti. Ponekad nađe izlaz, ali nepredvidivost momenta taj zaplet produži novim izazovom, nastavljujući zanimljivo pričanje. Ima tu i lične drame, bliskosti, istovremeno otuđenosti čovjeka od čovjeka, ali i čovjeka od sebe samog.

Tu otuđenost jedino ne osjeća u svojoj zemlji, svom zavičaju: „Znaš sine, rodnu grudu nosiš sa sobom svuda ili je tamo neđe daleko sanjaš“. Možda u njoj nema otuđenosti, ili je svedena na minimum, piščeva je poruka.

Da se primijetiti da je sadržina romana, drama glavnog junaka, ali i drama ostalih likova koji su u dodiru sa njim. Na određeni način to je i kolektivna drama same društvene zajednice jednog vremena. Mnogi zapleti u romanu prije svega ljubavni, životni i drugi zaokruženi su piščevim vještim postavljanjem čine postupnost kazivanja u rješavanju prepreka sa kojima se suočava glavni junak.

Konstrukcijom dijaloga kojima obiluje tekst značajno se otvaraju mnoge dileme koje se nalaze pred nosiocima radnje. Dijalozi su direktni i daju odgovore na mnoga pitanja. Oni su ponekad unutrašnji, dijalazi likova sa samim sobom i međusobni što utire put ka razlikama, viđenja društvene zbilje istovremeno su i odgovor na tu zbilju. Rečenica je kratka i jasna. Čitaoцу ne ostavlja mogućnost da joj pridodaje raznolikost tumačenja već mu nudi odgovore. Poređenja su data na suptilan načini lakoćom pronalaska sličnosti čine uspješan krug uporedne cjeline.

Obradujući događaje iz dalje ali i bliže crnogorske prošlosti nemanjerno ili slučajno, radnjom ovog romansierskog teksta, pisac dotiče ovovremenost. Čitalac će svakako prilikom čitanja naići na zanimljive radnje i događaj, koji ne ostavljaju ravnodušnost njegove radoznalosti. Naprotiv, u kontinuitetu dobija sliku jednog vremena, ljudi u njemu i književne reflektore uperene prema sadašnjoj zbilji. Svakako ovaj roman je još jedan uspješan prilog savremenoj crnogorskoj literaturi.

Podgorica, 2019. godine
Slavenko Jovanović

Bilješka o piscu:

Ljubomir Ljubo Mudreša rođen je 1940. godine u Bokovu – Cetinje. Diplomirao je na Pravnom fakultetu i na Jugoslovenskom institutu u Beogradu zavšio novinarsku školu. Od ukupno 44. Godine radnog staža 38 je proveo u novinarstvu.

U RADNOM ANGAŽMANU BIO JE ZAPŠOLJEN:

U Redakciji beogradske „Borbe“ na mjesto – starijeg saradnika i komentatora 30. godina, u Redakciji RTV Makedonije na Rdiju Makedonije – Skoplje, na mjesto analitičara za Balkan 3. godine i u RTV Crne Gore na Radiju Crne Gore urednik- komentator 5. godina.

SPOLJNA SARADNJA:

Godinama je sarađivao u medijima: Studiju „B“, „Svetu“, „Večernje novosti“, „Monitor“, (pod pseudonimom Bato Cetinjski), „Publika“, „Pobjeda“, „Lučindan“, „Ono-gošt“, „Antena m“, „Večer“; „Dnevnik“ i druge.

Glavni je urednik časopisa za kulturu, umjetnost i društvo „Gledišta.“

KNJIŽEVNO STVARALAŠTVO:

Ljubomir Mudreša autor je 14. knjiga poezije: „Suzu“, „U drugom životu“, „Sjaj stare krune“, „Zapis na kamenu“; „Cetinjski kolopleti“; „Obala ognjišta“, Kameni prijesto“, „Svjetlost beskraja“, „Dostignuto“, „Neka mi sude“, „Brojanica“, „Na putu čekanja“, „Vladimir i Kosara i pjesme iz Bara“, i „Dodir Tišine“

Autor je četiri romana: „Trg“, „Gospar“, „Samotnjak“ i „Barba“

MUDREŠINOM STVARALAŠTVU PISALI SU I(LI)
GOVORILI:

Akademici: Sreten Vujović, Vojislav Vulanović,-
Momir M. Marković, Marijan Mašo Miljić, dr. Goran Se-
kulović, Pavle Goranović, prof. dr. Siniša Jelušić,

zatim: prof. dr. Sonja Tomović - Šundić, prof.
dr.Slobodan Vukićević, prof. dr Draško Došljak, dr. Če-
domir Bogićević, mr. Željko Rutović, mr. Zoran Šoškić,
Radojica Bošković, Slavenko Jovanović, Zoran Ivanov,
Kralj Milo, Kralj Budislav, Vukčević Novak, Ratko De-
letić, Borislav Jovanović, Zoran Stanojević, Vlatko Si-
munović, Žarko L. Đurović, Radojica Bulatović, Bogić
Rakočević, Vanja Kovačević, Borislav Cimeša, Janko
Vujišić, Čedomir Lješević, Zoran Medved, Ivo Tomnje-
nović, Maksim Vujačić, Vesko Pejović, Vesna Šoškić,
Mila Čordašević, Ćazim Nikezić, Tomislav Kusovac, Ni-
kola Vujanović, Saša Lovre Božović, Tatjana Fatić, Sne-
žana Vujović, Slobodan Đukanović, Dragan Mitov Đu-
rović, Mirza Mustafić, Slavko Raspopović, Miro Nikolić,
Đorđije Ojdanić, Vjera Rolović, Bojana Kostić, Jelica
Novosel, Slobodan Marunović, Dejan Burzanović, Lale
Novićin Brković, Vesko Raičević...

ČLAN JE:

Matice crnogorske,
Crnogorskog društva nezavisnih književnika,
Crnogorskog PEN-a,
Društva crnogorskih novinara,
Književne zajednice „Vladimir Mijušković“ - Nikšić
i Crnogorsko-hrvatskog društva „Ivan Mažuranić“ -
Cetinje

SADRŽAJ

Uvod	5
Toni	8
Pozdun	23
Živost života	29
Sam na pučini	40
Pariz	47
Opet na more	53
Stefan	59
Helena	70
Svadba	80
Šljeme	90
Oporuka	104
Suđenje	106
Selo	114
Helena	123
Obod	140
Jelena	146
Jelena u Crnoj Gori	161
Aleksandro	166
Vjenčanje	178
More i sudbina	208
Rastanak	224
Recenzija	233
Bilješka o piscu	236

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Nacionalna biblioteka Crne Gore, Cetinje

ISBN 978-9940-663-17-9

COBISS.CG-ID 38990608